I. 963
A 2241.

Usu õpetus.

I. Piibli lugudes,
II. Katekismuses ja
III. Kiriku lauludes,
Lisaga.

Wäljaandja: K. Riemann, wallakirjutaja
Wandras.

BIB. SOC. STUD. ESTONORUM. DORPATENS.

Wiljandis.

Trükitud F. Feldt'i kirjadega.

1884.

Gegen den Druck dieses Buches ist von Seiten des Livländischen Evangelisch-Lutherischen Consistorii nach vorgängiger Durchsicht desselben nichts einzuwenden.

St. Marien in Dorpat,
1883 April 20

Im Namen u. Auftrage des Consistorii:
A. H. Willigerode,
Consistorialrath.

№ 753.

Zensuri poolest lubatud. — Tallinnas, 5. Augustil 1883.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu
23816

Wana sääduse (lepingu)

Piibli lugu.

1. Loomiſeſt.

(1. Mooſ. 1. 2.)

Algmiſes lõi Jumal taewa ja maa. Jumal ütles: „Saagu walgus!“ ja walgus ſai. Jumal tegi wahe walguſe ja pimeduſe wahele; nõnda ſai päew ja öö.

Teiſel päewal ütles Jumal: „Saagu lautus; See tehku wahet pilwede ja maa wee wahele;“ ſee ſündis nõnda.

Kolmandamal päewal tegi Jumal wahe, wee ja kuiwa maa wahele ja laskis maa ſeeſt kõikſuguſed rohud ja puud üles kaswada.

Neljandamal päewal lõi Jumal päikeſe, kuu ja kõik teiſed tähed.

Wiiendamal päewal lõi Jumal kalad ja linnud nende ſugu järele, ja Jumal õnnistas neid.

Kuuendamal päewal ütles Jumal: „Maa toogu wälja lojukſid ja roomajaid nende ſugu järele!“ See ſündis nõnda.

Wiimaks ütles Jumal: „Tehkem inimeſe eneſte näu järele, eneſte ſarnatſeks!“ Jumal lõi inimeſe mullaſt ja andis temale oma elawat õhku; nõnda ſai inimene elawa hinge. Jumal lõi mehe ja naeſe; ta õnnistas neid ja ütles: „Siginege, ja teid ſaagu palju; täitke maa ja walitſege ſelle üle.“

Jumal waatas kõige peale, mis ta oli loonud; — see oli wäga hea.

Seitsmendamal päewal hingas Jumal; seega sai seitsmes päew pühaks hingamise päewaks.

Jumal ehitas paradiisi aia Eedeni, ja laskis senna igasugu wiljapuid kaswada, mille wili armas näha ja hea süia oli. Senna aeda pani ta inimese, seda harima ning hoidma.

2. Inimese langemine.

(1. Moos. 3.)

Eedeni aias oli elu puu, ning hea ja kurja tundmise puu. Jumal ütles inimesele: „Kõigist puudest wõid sa süia; aga hea ja kurja tundmise puust ei pea sa mitte sööma; kui sina selleşt sööd, siis pead surema."

Madu oli kawal ja ütles naese wastu: „Kas Jumal on ütelnud: teie ei pea ühegi rohu-aia puu wiljast sööma?" Naene wastas: „Meie sööme küll nende wiljast, aga puust, mis kesk aeda, on Jumal ütelnud: Teie ei pea mitte selleşt sööma, sest kui teie sööte, siis peate surema!" Madu ütles: „Teie ei pea mitte surema; aga kui teie tähendatud puust sööte, siis saawad teie silmad lahti ja teie saate niisamasuguseks, kui Jumal on." Seda kuultes läks keeltud puu naese meeleşt wäga armsaks; sest ta pidi targaks tegema. Naene wõttis selle wiljast, — sõi, — andis oma mehele ja — ka tema sõi.

Peale selle kuulsiwad Aadam ja Ewa Jumale heale rohu-aias. Nad peitsiwad endid puude warju, sest nad kartsiwad. Jumal hüidis neid teist korda; siis wastas Aadam: „Ma kuulsin su healt ja kartsin, sest ma olen alasti." Jumal ütles: „Miks sina sõid keeldud puust!" Aadam wastas: „Naene, kelle sa minule abikaasaks antsid,

andis minule ja mina sõin." Siis ütles Jumal naesele: „Mikspärast tegid sa seda?" Naene wastas: „Madu pettis mind ja mina sõin."

Jumal ütles maule: „Äraneetud oled sina loomade seast. Ma tahan wiha waenu tõsta sinu ja naese wahele, sinu seemne ja tema seemne wahele; seesama (naese seeme) peab su pea rohuma ja sina saad temale kanda nõelama."

Naese wastu ütles Jumal: „Ma tahan sinule palju walu saata, kui sa käima peal oled; waluga pead sa lapsi ilmale tooma ja mees peab sinu üle walitsema."

Aadamile ütles Jumal: „Äraneetud on maa sinu pärast; kibuwitsu ja ohakaid peab ta kaswatama ja pale higi sees pead sa omale leiba teenima, kuni sa jälle mullaks saad, millest sa oled wõetud."

Et inimesed aga enam elu puust ei pidanud sööma ja igaweste elama, saatis Jumal n'ad Eedenist wälja ja pani Keerubi mõegaga aia ette, et tema elu puud pidi hoidma.

3. Kain ja Aabel.

(1. Moos. 4. 5.)

Aadami esimese poja nimi oli Kain, teise nimi Aabel. Kain oli põllumees, Aabel karjane. Kord ohwerdasiwad wennad Jehoowale; Kain omast wiljast ja Aabel loomade esimesest suost. Aabeli ohwer oli Jehoowa meelest armas, sest tema tõi seda uskus; aga Kaini ohwrit põlgas Jumal. (Kaini süda oli kuri.) Selle üle sai Kain wäga wihaseks. Jehoowa ütles temale: „Miks sa wihastad? Eks ole nõnda: Kui sa heat teed, siis oled sa armas, ei tee sa aga mitte heat, siis magab patt sinu ukse ees ja kihutab sind alati kurja poole, aga sina pead tema ära wõitma."

Kaini südame kurjus kaswis päew päewalt suuremaks. Kui ta kord oma wennaga wälja peal koos oli, läks ta

Aabeli kallale ja tappis ta ära. — Jehoowa ütles Kainile: „Kus on su wend Aabel?“ Kain wastas: „Ei mina tea; ega mina oma wenna hoidja ei ole!“ Siis ütles Jehoowa: „Sinu wenna weri kisendab minu poole maa pealt! Äraneetud oled sina! — Hulkuma ja põgenema pead sa maa peal!“ — Kain ütles: „Mu ülekohus on suurem, kui et ma seda andeks saaks.“ Ta põgenes sealt ära hommiku poole ja elas Noodi maal.

Aadam sai weel poja ja pani tema nime Sett. Selle suost sündis Eenok, kelle Jumal elawalt taewasse wiis, sest et ta Jumalat kartis ja wagaste elas.

Aadam nägi oma lapse lapsi mitmest põlwest saadik, sest ta elas 930 aastat wanaks.

Eenoki poeg oli Metuusala, kes 969 aastat wanaks elas. Metuusala poeg oli Laamek, see pani oma poja nime Noa (Trööstija) „See peab meid trööstima,“ ütles ta „meie töö ja waewa pärast, ja maa pärast, mis Jehoowa on ära neednud.“

Kainu suguwõsa elas kurjaste, teda nimetab püha kiri maailma lasteks; aga Sett'i sugu, kes wagaste elas, Jumala lasteks.

4. Wee uputus.

(1. Moos. 6—9.)

Inimesed siginesiwad rutuste maa peal. Jumala lapsed wõtsiwad maailma laste tütarde seast omale naiisi; taganesiwad aga nende läbi aeg ajalt ka Jehoowast ära. Wiimaks oliwad kõikide teod ja mõtlemised iga päew kurjad. Sellepärast ütles Jumal: „Ma tahan inimesed ja kõik loomad maa pealt ära kautada, aga ma annan neile weel aega patust pöörda, 120 aastat.“

Noa peale heitis Jehoowa armu, sest Noa oli waga mees ja elas laitmata.

Jumal ütles temale: „Tee omale laew; kolme lae ja palju kambritega. Ma saadan wee uputuse maa peale ja hukkan kõik inimesed ja loomad ära, sest nad on täis kurjust. Sinuga tahan ma aga lepingu teha; sa pead omastega laewa minema ja kõigist loomadest isa ja ema ühes wõtma, et sugu elusse jäeb."

Noa tegi kõik nõnda, kui Jehoowa oli rääkinud. Ta oli 600 aastat wana, kui ta laewa läks; aga inimesed ei pöörnud ennast kurjusest. Siis lõhkesiwad sügawuse hallikad ja wihma sadas kangeste 40 päewa ja ööd. Wesi wõttis wõimust kõige maa peal, nõnda et ta ka kõige kõrgemad mäed kattis. Kõik liha heitis hinge, sest wesi seisis nõnda 150 päewa.

Siis laskis Jumal kange tuule tõusta. Selle läbi hakkas wesi jälle ruttu wähenema ja Noa laew jäi Ararati mägede peale seisma.

Kui wesi weel alanes, siis laskis Noa tuikese wälja, et see paljut kuiwa maad ei leidnud, tuli ta laewa tagasi. Seitsme päewa pärast laskis Noa jälle tuikese laewast wälja; see tõi temale õlipuu lehe. Noa ootas weel seitse päewa, laskis siis tuikese wälja, aga see ei tulnud mitte enam tagasi. Noa wõttis laewa katuse pealt ära, sest maa oli juba tahe.

Noa esimine töö oli laewast wälja minnes, et ta altari ehitas ja Jehoowale, tema wägewa ärapäästmise eest tänu ohwrid ohwerdas. Noa tänu oli Jehoowa meeleste armas ja ta ütles: „Ei ma taha enam maad ära wanduda inimese pärast, sest nende südame mõtted on lapse põlwest saadik juba kurjad. Ei pea ka edespidi, nii kaua kui maailm seisab, mitte lõppema, ei külw ega lõikus; külm ega palaw, ei suwi ega talw; päew ega öö." Jumal õnnistas ka Noat ja ütles wiimaks: „Wikerkaare olen ma pilwedesse pannud, see olgu säästuse täheks minu ja maa wahel, et wesi iial enam kõike liha ära ei saa rikkuma."

Päraſt wee uputuſt elas Noa weel 350 aastat. Ta hakkas põllumeheks ja istutas omale wiinamäe. Kui ta selleſt wiinaſt jõi, jäi ta joobnuks ja tegi ennaſt paljaks omas telkis. Tema poeg Hamm naeris teda oma wendade ees; need wõtſiwad riide ja katſiwad tagaspidi käies oma iſa auukartuſega. Sellepäraſt pani Noa ülesärkades äraneedmiſt Hammi peale; aga Semmi ja Jaawetit õnnistas tema.

Peagi ſigineſiwad inimesteſt jälle rahwa ſeltſid ja Noa ſugu lautas ennaſt ikka laiemale. Sell ajal oli kõigil inimestel weel üheſugune keelemurre. Mõnigi mees ſai julguſe ja wahwuſe läbi teiste ſeas kuulſaks ja hakkas nende üle walitſema. Eſimene nende ſeaſt oli Hammi poja poeg Nimrod. Tema juhatuſe all wõttis rahwas Siineari maal nõuuks linna ja torni ehitada, mille ots taewa ligi pidi ulatama. Selleläbi lootis ennaſt nii kindlaks teha, et üheſtki rahwaſt ära wõidetud ega laiali pillatud ei ſaaks. Nende ettewõte oli Jehoowa meeleſt paha, ſellepäraſt ſegas ta nende keelemurde ära. Et nad enam üheſt teiſeſt aru ei ſaanud, jätſiwad nad linna ja torni üles ehitamata. Selle paiga nime pandi Baabel. (Segadus.)

5. Aabraham.

(1. Mooſ. 9—14.)

Kaldea maal elas Semmi ſugu mees Taara. Temal oli kolm poega: Nahor, Haaran ja Abram. Taara teenis wäärjumalaid, ſellepäraſt ütles Jehoowa Abramile: „Mine oma iſa kojaſt ja omalt maalt ära, ſinna maale, mis ma ſulle tahan näidata. Ma tahan ſind õnnistada, ſinu nime ſuureks teha ja ſinu ſees peawad kõik ſuguwõſad maa peal õnnistatud ſaama!“

Abram kuulis Jehoowa sõna, wõttis oma wenna poja Loti ka ligi ja läks Kaanani maale. Mamre tammikus ilmutas Jehoowa ennast temale ja ütles: „Selle maa tahan ma sinu sugule anda.“ Abram ehitas sinna altari üles ja kuulutas Jumala nime. Et Abrami ja Loti karjaste wahel tihti riid tõusis, lahkus Lott temast ära ja läks Soodoma linna poole, aga Abram jäi Heebroni elama.

Abram lootis kindlaste Jehoowa abi peale, ja kõik läks hästi korda, mis ta ette wõttis. Siiski oli ta sagedaste mures ja rahuta, sest tal ei olnud last. Jehoowa ütles temale: „Ära karda Abram, mina olen sulle kilbiks ja suureks palgaks!“ Abram ütles: „Waata Issand! ma lähän hauda lapsita ja mu sulase Elieeseri poeg jäeb mu pärijaks.“ Siis ütles Issand: „Ei mitte tema, waid su oma poeg peab su pärija olema. Waata taewa poole ja lue tähta! Wõid sa neid lugeda? Nõnda suur peab su sugu olema.“ Abram uskus Jehoowa sisse ja on sellepärast õigeks arwatud.

Kui Abram 99 aastat wana oli, ütles Issand temale: „Mina olen kõige wägewam Jumal, käi minu pale ees ja ole waga! Sinu nime ei pea mitte enam Abram, waid Aabraham olema, sest ma olen sind hulga rahwa isaks pannud; sinu naest Saarait peab Saaraks hüitama, sest ma tahan teda õnnistada, et ta poja ilmale toob, kelle suost kuningad peawad sündima. Oma pojale pead sa nime panema Isak. Oma sääduse täheks säädis Jumal ümberlõikamist.

Kord näitas ennast Jehoowa Aabrahamile Mamre tammikus. Päew oli palaw ja Aabraham istus mõteldes oma telgi ukse ees. Kui ta ülesse waatas, nägi ta kolm meest oma ees. Aabraham kummardas neid ja ütles: „Issand, kui ma armu leian su silma ees, siis palun, ära mine omast sulasest mitte mööda! Wõtke natukene leiba südame kinnituseks; pärast wõite jälle edasi minna.“

Aabraham ruttas telki ja käskis Saarat kooka teha. Ise läks ta weiste juure, wõttis hea wasika ja andis selle poisi kätte walmistada. Päraſt wõttis ta wõid, piima ja walmistatud wasika, pani seda wõeraste ette ja seisis ise puu all, kuni nemad sõiwad.

Issand ütles Aabrahamile: „Aasta päraſt tulen ma jälle su juure, siis peab su naesel Saaral poeg olema.“ Seda kuulis Saara telgi ukse taga ja naeris iseeneses. Siis ütles Issand: „Miks Saara naerab? Kas peaks niisuguſt ime asja olema, mida Jehoowa teha ei jõuaks?“

6. Aabrahami eeſtpalwe; Soodoma ja Gomorra hukkamine.

(1. Mooſ. 18—19.)

Peale sõõmise hakasiwad wõerad mehed jälle minema ja Aabraham läks neid saatma. Siis ütles Jehoowa: „Soodoma ja Gomorra rahwa kisendamine on suur ja nende patud wäga rasked, ma olen tulnud neid nuhtlema.“ Kaks ingelt pöörsiwad Soodoma poole, aga Aabraham jäi weel Jehoowa ette seisma ja küsis: „Kas sa tahad õiged ka õelatega ära hukata? Ehk seal linnas elab ka 50 õiget?“ Jehoowa ütles: „On seal 50 õiget, siis annan ma kõige selle paigale andeks.“ „Ma olen ette wõtnud Issandaga rääkida,“ ütles Aabraham, „ehk ma küll põrm ja tuhk olen. Ehk sealt leitakse aga 40 õiget?“ Issand ütles: „Ka 40 õige päraſt tahan ma neile andeks anda.“ Nõnda wõitles Aabraham Issandaga Soodoma rahwa eeſt paludes. Wiimaks ütles ta: „Ma palun, ärgu süttigu Issanda wiha mitte põlema, ehk seal elab waheſt 10 õiget?“ „Ma annan ka kümne õige päraſt neile andeks,“ ütles Issand ja lahkus Aabrahamiſt.

Õhtu oli juba käes, kui need kaks ingelt Soodoma jõuudsiwad. Lott istus Soodoma wärawas ja nägi neid tulewat. Ta läks neile wastu, palus neid alandlikult enese juure öömajale tulla, ja nemad tuliwad. Õhtul hilja tuli palju Soodoma linna mehi, noori ja wanu, Loti maja ümber ja kisendasiwad: „Kus on need wõerad? Saada nad wälja!“ Lott läks nende juure, pani ukse lukku ja ütles: „Ma palun, mu wennad, ärge tehke mitte kurja.“ Aga Soodoma mehed kisendasiwad: „Kas sina oled meie kohtumõistja!“ tikkusiwad wägise Loti peale ja tahtsiwad ukse lahti murda. Siis tõmbasiwad inglid Loti eneste juure tuppa, paniwad ukse lukku ja löiwad Soodoma mehed pimedusega, et nad enam Loti koja ust leida ei wõinud. Siis ütlesiwad inglid Lotile: „Kas sul on siin kedagit sugulast, wii nad siit ära, sest Issand on meid läkitanud, seda paika ära rikkuma.“ Lott rääkis seda kahe noore mehele, kes tema tütreid pidiwad wõtma, aga need paniwad seda naeruks.

Kui koitma hakkas, wiisiwad inglid Loti, tema naese ja kahe tütrega linnast wälja ja ütlesiwad: „Ärge waadake enese taha ja ärge jäege seisma selle lageda peale!“ Siis laskis Jehoowa Soodoma ja Gomorra peale weewlit ja tuld sadada ja löi nende linnad kõik ümber. Loti naene waatas tagasi ja sai soola sambaks. Lott aga peasis oma kahe tütrega ära Soaari.

7. Jisak.

(1. Moos. 21—24.)

Aabrahami naene Saara tõi Jehoowa sõna järele poja ilmale ja nemad paniwad tema nime Jisak.

Mõne aasta pärast ütles Jehoowa Aabrahamile: „Wõta oma ainus poeg, mine Moorija mägede peale ja

ohwerda ta seal põletamise ohwriks." — Aabraham tõusis wara hommiku ülesse, pani eesli sadulasse, wõttis kaks noort meest ja oma poja Isaki enesega ja läks teele. Kui ta neid mägesi kaugelt nägi, ütles ta noorte meestele: „Jäege teie siia, meie lähme poisiga mägede peale, ohwerdame ja tuleme siis teie juure jälle tagasi." Põletamise ohwri puud pani Aabraham oma poja selga ning wõttis ise tule ja nua kätte, nõnda läksiwad nemad. Tee peal ütles Isak: „Waata isa, meil on küll tuld ja puid, aga kus on ohwri tall?" Aabraham wastas: „Küllap Jumal ise muretseb omale ohwri talle, mu poeg!"

Kui nad sinna paika jõuudsiwad, mis Jehoowa oli tähendanud, ehitas Aabraham altari üles, pani puud peale, sidus oma poja nende peale ja sirutas käe wälja nua järele, et sellega oma poega tappa.

Jehoowa ingel hüüdis: „Aabraham, Aabraham! Ära pista oma kätt poisi külgi, sest ma tean, et sa Jumalat kardad ja ka oma ainust poega minule ei keela." Nüüd wõttis Aabraham jäära, kes sarwipidi rägastiku kinni oli jäenud ja ohwerdas selle oma poja asemel.

Issanda ingel hüüdis teist korda: „Et sa ka oma ainust poega minule mitte ei keelnud, sellepärast tahan ma sind tõeste õnnistada ja sinu sugu nii suureks teha, kui tähed taewas ja liiw mere ääres."

Nõnda õnnistatud läks Aabraham koju tagasi.

Saara suri ära 127 aastat wana ja sai Makpela koopasse maha maetud. Aabraham oli juba wana ja Jehoowa oli teda kõikipidi õnnistanud. Ta ütles oma sulase Elieeserile: „Mine minu isamaale ja wõta sealt mu poja Isakile naene. Issand saatku sinu teed korda."

Elieeser wõttis 10 kammelit ja mitmesugust warandust oma isanda käest ligi ja läks Mesopotaania maale Naahori linna.

Linna lähädal kaewu juures pidas ta kinni ja tegi palwet: „Jehoowa Jumal, tee seda head mu isanda Aabrahamile, kui linna rahwa tütred kaewust wett tulewad tooma ja ma ütlen: Lase oma ämber maha, et ma joon. Olgu see, kes minule wastab: „Joo, ja ma tahan ka su kammelitele juua anda!“ seesama, keda sa oma sulase Isakile oled tähendanud. Elieeser ei olnud oma palwet weel lõpetanud, siis tuli Rebeka, Aabrahami wenna poja tütar, kaewu juure. Kui ta oma wee kruusi oli täitnud, ütles Elieeser: „Anna minule pisut juua.“ Rebeka wastas: „Joo, mu isand ja ma tahan ka su kammelitele juua anda.“ Elieeser andis temale mõne kalli ehte ja küsis: „Kelle tütar sa oled?“ Tema wastas: „Mina olen Naahori poja Beetueli tütar.“ Siis kummardas Elieeser Jumala ette ja ütles: „Kiidetud olgu Jehoowa, et ta oma heldust ja tõtt minu wastu on üles näitanud ja minu teed korda saatnud.

Rebeka jooksis kodu ja jutustas seda ka teistele, siis läks tema wend Laaban ja kutsus Elieeseri oma kotta. Seal rääkis Elieeser kõik üles, mispärast ta oli tulnud ja ütles wiimaks: „Tahate teie minu isanda wastu armastust ja usaldust üles näidata, siis saatke Rebekat, et ta Isakile naeseks saaks.“ Nemad wastasiwad: „Jehoowast on see asi tulnud, meie ei wõi midagi sinna wastu rääkida.“ Teisel hommikul wara sõitis Rebeka omaste mitmekordse õnnistamise ja Jumalaga jätmise all Elieeseriga kammelite selgas ära.

Nad jõuudsiwad õnnelikult Kaanani maale. Seal tuli neile Isak, kes õhtul wälja peale oli läinud, parajalt wastu. Kui Elieeser temale kõik juhtumised sai jutustanud, wiis ta Rebeka oma ema Saara telki; ta sai temale naeseks ja Isak armastas teda.

Aabraham andis kõik waranduse oma poja Isakile ja suri ära 175 aastat wana. Teda maeti Makpela koopasse oma naese Saara juure.

8. Eesaw ja Jakob.

(1. Mooſ. 25—27.)

Iiſak oli 60 aastat wana, ſiis ſündiſiwad temale kaksikud pojad. Eſimeſe nime paniwad nemad Eesaw, teiſe nime Jakob. Kui poiſid üles kaswaſiwad, hakkas Eesaw põllumeheks ja oli ka oſaw kütt, ſellepäraſt armastas Iiſak teda rohkem kui Jakobit, kes telkides elas, karja kaswatas ja ema armſam poeg oli.

Kord keetis Jakob leent; Eesaw tuli wäljalt, oli wäga wäſinud ja ütles Jakobile: „Anna minule oma läätſe leent ſüia!“ Jakob wastas: „Müi oma eesſündimiſe õigus minule, ſiis annan ma.“ Eesaw ütles: „Kui ma ära ſuren, mis on mul ſiis eesſündimiſe õiguſeſt kaſu!“ — Ja tõutas wandega ſeda Jakobile anda, kes temale ſelle eeſt leiba ja läätſe leent andis.

Kui Iiſak wanaks jäi ja tema ſilmad enam ei ſeletanud, ütles ta Eesawile: „Mu poeg! ma olen juba wana ja mu ſurma tund wõib ligi olla. Mine nüid wäljale, laſe metſa linda ja tee minule neiſt maguſat rooga, et ma ſöön ja ſind õnnistan, enne kui ma ſuren.“ Seda kuulis ka Rebeka ja ütles Jakobile: „Mine lojuste juure, too ſealt kaks head talle, et ma neiſt rooga walmistan. Sina pead ſeda iſale wiima, et ta Eesawi aſemel ſind õnnistab.“ Jakob tegi ſeda. Rebeka andis Eesawi kallid riided tema ſelga, pani tallede nahad tema käte ja kaela ümber (ſeſt Eesaw oli õige karune mees, aga Jakob oli ſile) ja ſaatis teda maguſa rooga, mis ta oli walmistanud, iſa juure. Seal ütles Jakob: „Iſtu nüid mu iſa ja ſöö oma poja metſalinnuſt!“ Iiſak küſis: „Kes ſa oled mu poeg?“ Jakob wastas: „Mina olen Eesaw; ma tegin nõnda, kuidas ſa käskiſid.“ Kui Iiſak tema käſa ſai katſunud, ütles ta: „Heal on kui Jakobi heal, aga Eesawi karuſed käed.“ Ta tundis ka Eesawi riiete haiſu,

sellepäraſt wõttis ta roa wastu, sõi ja jõi, andis pojale suud ja õnnistas teda: „Ole oma wendade isand ja su ema lapsed peawad su ette kummardama. Äraneetud olgu, kes sind ära neab ja õnnistatud, kes sind õnnistab.“

Kui Eesaw koju tuli ja ka oma walmistatud roaga isa juure läks, ehmatas see üsna ära ja ütles: „Su wend on kawalusega tulnud ja sinu õnnistuse ära wõtnud, küll ta jäeb ka õnnistud.“ Siis nuttis Eesaw suure healega ja ütles: „Eessündimise õiguse wõttis Jakob minu käest ära; nüid on ta ka minu õnnistuse ära petnud, eks sa pole mulle iseäranis õnnistust hoidnud? Õnnista mind ka mu isa!“ Jisak õnnistas teda ka, aga mitte nõnda kui Jakobit, kes eessündimise õigust ja õnnistust kätte oli saanud.

Sest ajast saadik wihkas Eesaw kangeste oma wenda Jakobit ja lubas teda ära tappa. Sellepäraſt ütles Rebeka Jakobile: „Põgene ära Haarani linna oma onu Laabani juure, ja jäe seniks tema juure, kuni su wenna wihatuju mööda lähäb.“ Jisak õnnistas teda ka weel ja Jakob läks teele.

9. Jakobi teekäik ja teenistus.

(1. Moos. 28—31.)

Tee peal jäi Jakob tühja paika ööseks, pani omale kiwi pea alla ja heitis magama. Seal nägi ta unes: Redel seisis maa peal ja tema ots ulatas taewasse; Jehoowa inglid käisiwad seal peal ülesse ja alla. Jehoowa ise seisis tema ülemas otsas ja ütles: „Mina olen Jehoowa Aabrahami ja Jisaki Jumal. Selle maa, mille peal sa magad, tahan ma sinu sugule anda ja sinu seemne sees peawad kõik sugumõsad maa peal õnnistatud saama!“

Kui Jakob üles ärkas, ütles ta: „Tõeste, Jehoowa on siin paikas! Siin pole muud kui Jumala koda, siin

on taewa wäraw. Ta seadis selle kiwi, mis ta pea all oli, mälestuse sambaks ja pani selle paiga nime Peetel. (Jumala koda.) Pikk oli Jakobi teekond, siiski jõuudis ta wiimaks Haarani. Seal tuli ta kaewu juure, kus karjatsed oma karja jootsiwad ja küsis neilt: „Kas teie tunnete Laabanit, Naahori poja poega?" Nemad wastasiwad: „Tunneme küll, ja waata, sealt tuleb tema tütar Rael karjaga." Kui Jakob Raelit nägi, nuttis ta, andis Raelile suud ja jutustas temale, et ta tema sugulane ja Rebeka poeg on. Rael jooksis koju ja rääkis seda oma isale. Siis tuli Laaban, Raeli isa, Jakobi juure ja wiis ta oma kotta. Seal tegiwad nemad kaupa, et Jakob Laabanit 7 aastat pidi teenima, ta noorema tütre Raeli pärast. Kui see aeg möödas oli, andis Laaban Jakobile kawalal kombel oma wanema tütre Lea naeseks ja laskis teda uueste 7 aastat Raeli pärast teenida. Jumal andis Jakobile 12 poega: Ruuben, Siimeon, Leewi, Juuda, Dan, Naftali, Kad, Asser, Sisaskar, Sebulon, Joosep ja Penjamin.

Joosep ja Penjamin oliwad Raeli lapsed, sellepärast isa meelest ka armsamad. Jakob teenis Laabanit peale seda weel kuus aastat. Ehk kade Laaban tema palka küll mitmetpidi pööris ja seadis, siiski sai Jakob wäga rikkaks, sest Jumala õnnistus oli temaga.

10. Jakob tuleb isamaale tagasi.

(1. Moos. 32—35.)

Jehoowa ütles Jakobile: „Mine oma wanemate juure jälle tagasi, mina tahan sinuga olla." Jakob kogus oma waranduse kokku ja läks teele. Laabanile ei rääkinud ta sellest sõnagi, ta kartis, et see tema waranduse saaks ära wõtma. Kolmandamal päewal räägiti Laabanile: Jakob olla põgenenud! See ajas oma wendadega Jakobit taga

ja sai ta Kiileadi mäe peal kätte. Aga Jumal ütles unes Laabanile: „Hoia, et sa Jakobiga mitte pahaste ei räägi!“ Kui nüüd Laaban Jakobiga kokku sai, leppisiwad nemad ära; Laaban andis oma lastele suud, õnnistas neid ja läks koju tagasi.

Peale seda saatis Jakob sõnumid oma wenna Eesawile, et ta tema meelest armu leiaks. Kui sõnume wiiad tagasi tulles kuulutasiwad: „Sinu wend tuleb 400. mehega sulle wastu,“ siis kartis Jakob wäga ja palus: „Mu isa Aabrahami ja Isaki Jumal, mina ei ole midagi kõige heategemiste ja truuse wastu, mis sa oma sulasele oled teinud; palja kepiga läksin ma üle Jordani ja olen nüüd suureks hulgaks saanud; oh päästa mind ära mu wenna käest!“ —

Eesawile saatis ta palju andeid kingituseks, wiis oma pere ja waranduse ööse l üle Jaboki jõe ja jäi ükspäinis järele. Seal heitles wõeras mees kangeste temaga. Kui juba koitma hakkas, puutus wõeras Jakobi puusa liikmesse ja puust läks asemelt ära. Siiski ütles Jakob: „Ei ma lase sind mitte lahti, kui sa mind ei õnnista!“ Siis küsis wõeras: „Mis on su nime?“ Tema wastas: „Jakob“. Wõeras ütles: „Sind ei pea mitte enam Jakobiks, waid Israeliks hüütama, sest sa oled Jumala ja inimestega wõidelnud ning oled wõimust saanud“ ja ta õnnistas Jakobit.

Jakob pani selle paiga nime Pniiel ja ütles: „Ma olen Jumalat palest palesse näinud ja mu hing on päästetud.“ Päike oli tõusnud kui Jakob sealt ära läks ja ta lonkas oma teist puuska.

Kui Jakob Eesawit nägi tulewat, läks ta temale wastu ja kummardas seitse korda maani. Eesaw langes tema kaela, andis temale suud ja nemad nutsiwad. Nõnda leidis Jakob armu oma wenna meelest ja tuli terwisega Mamre kohta oma isa juure. Warsi peale seda suri Isak ära, 180 aastat wana ja sai Makpela maha maetud.

11. Joosep müiakse ära.

(1. Mooſ. 37.)

Jakob armastas Joosepit enam, kui teisa poegi, sellepäraſt oliwad wennad tema wastu kadedad ja wihkaſiwad teda. Kord nägi Joosep unes: Ta oli wendadega wäljal wihka ſidumas ja wendade wihud kummardaſiwad tema wihku. Kui ta seda üles rääkis, hakkaſiwad wennad teda weel enam wihkama. Kui Joosep weel teiſt unenägu jutustas: „Päike, kuu ja 11 tähte tuliwad minu ette ja kummardaſiwad mind!“ noomis isa ka teda: „Kas mina, sinu ema ja wennad peame tulema ſind kummardama!“ Nõnda süttis wendade wiha ikka enam põlema, aga isa pidas seda asja meeles.

Jisraeli pojad oliwad Seekemis karja hoidmas, isa ütles Joosepile: „Mine waata, kuidas ſu wendade käſi käib ja kas kari heas korras on.“ Kui wennad Joosepit nägiwad, ütleſiwad nemad: „Waata, ſealt tuleb unenäu nägija; tapame tema ära, siis ſaame näha, mis tema unenäud tähendawad!“ Ruuben ei olnud mitte ſes nõuus. Ta tahtis Joosepit ära päästa ja isa juure tagaſi ſaata, sellepäraſt ütles ta: „Ärge walage mitte werd ära! Wiſake ta ſinna auku, mis kõrbes on.“ Kui Joosep nende juure tuli, wõtſiwad nemad tema kuue ſeljaſt ära, wiskaſiwad ta ſinna auku ja hakkaſiwad iſe sööma.

Selle wahe ſees tuliwad Ismaelite kaupmeheb, need läkſiwad oma kaubaga Egiptuſe maale. Juuda ütles wendade wastu: „Tulge, müime oma wenna ära, et meie mitte tema werd ära ei wala.“ Teiſed wõtſiwad tema nõuu kuulda, tõmbaſiwad Jooſepi auguſt wälja ja müiſiwad ta 20 hõbeſeekli eeſt Ismaeli kaupmeestele. Siis tapſiwad nad ühe ſiku ära, kaſtſiwad Jooſepi kuue ſelle were ſiſſe ja läkitaſiwad isa kätte üeldes: „Seda meie leidſime, tunnista, kas ſee ei ole ſu poja kuub?“

Kui Jakob seda nägi, ütles ta: „See on mu poja kuub, kuri elajas on ta ära söönud, Joosep on tõeste ära murtud," ja leinas kaua oma poja pärast.

12. Joosep Egiptuse maal.

(1. Moos. 39—41.)

Ismaelid müisiwad Joosepi Egiptuse maal Potiwarile, waarao ülema teenrile pärisorjaks ära. Jehoowa oli Joosepiga ja kõik läks korda, mis ta ette wõttis, sellepärast pani Potiwar teda oma maja üle.

Potiwari naene kiusas Joosepit abielu ära rikkuma. Aga Joosep ütles: „Kuidas peaksin ma nii suurt kurja ja Jumala wastu pattu tegema?" ja ei heitnud mitte tema nõudusse. Sellepärast hakkas kuri naene teda kangeste wihkama ja tõstis tema peale wale kaeptusi oma mehe ees, kuni see Joosepi wangitorni heitis. Ka siin ei jätnud Issand teda maha, ta sai wangihoone ülema meelest armsaks ja see andis kõik wangid Joosepi hoole alla.

Kaks aastat pärast seda nägi waarao unenäu ja ükski ei mõistnud seda ära seletada. Siis ütles keldri teenrite ülewaataja: „Kui ma wangi tornis olin, seal seletas Eebrea noormees minu ja pagarite ülewaataja unenäud ära ja see sündis kõik nõnda."

Kohe laskis waarao Joosepi oma juure kutsuda ja ütles: „Ma olen sinust kuulnud, et sa unenägusi ära wõid seletada." Joosep wastas: „Ei see pole minu käes, aga küll Jumal waaraole heat kuulutab." Waarao jutustas: „Ma nägin unes: Jõest tõusiwad 7 rammusat lehma üles, aga pärast 7 lahja; ja lahjad lehmad neelasiwad rammusad ära! sellejärel ärkasin ma üles. Pärast nägin ma jälle: Seitse wilja peat tõusiwad üles ühest kõrrest, täied ja head, aga nende järele 7 peenikest ja ärakuiwa-

nud peat, ja ärakuiwanud pead neelasiwad head wilja pead ära!" Joosep ütles: „Mõlemad unenäud lähäwad ühte. Jumal on waaraole teada annud, mis ta wõtab teha. Seitse heat lehma ja täit wilja pead on seitse wiljarikast aastat. Seitse lahja lehma ja tühja wilja pead on 7 nälja aastat, mis pärast tulewad. Sellepärast pangu waarao mõistliku mehe Egiptuse maa üle, kes seitsmel wiljarikkal aastal wiienda osa wilja kokku kogub, et nälja aastail maa hukka ei lähä."

Joosepi kõne oli waarao meele pärast, sellepärast ütles ta: „Et Jumal sinule seda kõik teada on annud, pead sina minu koja üle olema ja kõik rahwas peab su sõna kuulma; auujärje pooleşt üksi tahan ma sinust suurem olla. Waarao pani oma sõrmuse Joosepi sõrme, ehitas teda kalli riietega, pani kuld kee tema kaela, laskis teda omas tõllbas sõita ja käskis tema ees hüida: „Igaüks heitku põlwili maha Joosepi ees, sest tema on Egiptuse maa ülem!"

Joosep läks wälja Egiptuse maad mööda ja kogus seitsmel wiljarikkal aastal arwamata palju wilja kokku. Kui nälja aastad tuliwad, tegi Joosep omad wilja aidad lahti ja müis kõige rahwale, sest nälg oli igal pool wõimust wõtnud.

13. Joosepi wendade teekonnad Egiptuse maale.

(1. Moos. 42—43.)

Kaanani maal oli ka nälg. Kui Jakob kuulis, et Egiptuses wilja küll on, saatis ta oma 10 poega sealt wilja ostma. Oma kõige nooremat poega Benjamini ei saatnud ta mitte, sest ta kartis, et temale midagit õnnetust wõiks juhtuda. Egiptuse maale jõudes, tuliwad wennad Joosepi kotta ja kummardasiwad tema ette maani, sest

nad ei tunnud teda mitte; Joosep tundis oma wendi, aga ta tegi ennast wõeraks nende wastu, rääkis nendega waljuste ja ütles: „Teie olete salajad maa kuulajad ja olete tulnud waatama, kus pool maa lahti on.“ Nemad wastasiwad: „Ei mitte, mu isand, meie oleme Kaanani maalt, kõik ühe mehe pojad ja tulime leiba ostma. Meid oli 12 wenda, noorem on weel isa juures ja ühte ei olegi enam.“

Joosep pani neid kolmeks päewaks wahi alla ja ütles: „Kui teie õiged mehed olete, siis jäegu üks teie seast wangi; teised wiigu wilja koju ja toogu noorem wend ka minu juure. On teie kõned tõed, siis saate lahti, muidu mitte.“

Siis ütlesiwad wennad isekeskes: „Tõeste meie oleme süialused oma wenna Joosepi pärast, kelle hinge ahastust meie nägime, kui ta meid alandlikult palus, aga meie ei kuulnud teda mitte; waata, nüid nõutakse tema werd meie käest!“ Nemad ei teadnud mitte, et Joosep seda mõistis, sest ta rääkis nendega wahelt rääkija läbi. Joosep läks nende juurest ära ja nuttis. Pärast sidus ta Siimeoni teiste silma ees kinni; käskis nende wiljakotid täita, nende raha tagasi kottide sisse panna ja neile teerooga ligi anda. Kui kõik walmis oli, paniwad üheksa wenda oma waranduse kammelite selga ja läksiwad teele. Kodus antsiwad nad kõik isale teada, mis oli sündinud. Kui nad wilja kotta tühendades ka igaühe raha tema koti suus leitsiwad, kartsiwad nemad wäga ja Jakob ütles: „Teie teete mind lastest lahti! Joosepit ei ole enam, Siimeon on ära: nüid tahate Penjamini ka weel ära wiia: mu poeg ei pea mitte teiega alla minema.“

Nälja aastad ei jõuudnud weel mööda. Egiptuse maalt toodud wili lõppis warsi otsa ja puudus oli jälle käes, sellepärast ütles Jakob oma poegadele: „Minge meile jälle pisut leiba ostma.“ Juuda wastas: „Egiptuse mees kinitas meile kõwaste, et meie mitte tema silme ette ei tule, kui noorem wend meiega ühes ei ole. Saada Penjamin

ka meiega, ma olen tema eest käemees. Kui ma teda su kätte tagasi ei too, siis olgu ma iga päew su ees süialune." Siis ütles Jisrael: „Kui see nõnda on, siis tehke seda. Wiige selle mehele siit maa kõige kallimast waranduset kingituisi ja ka see raha tagasi, mis kottide suus oli. Kõigewägewam Jumal antku teile halastust tema käest." Nõnda läksiwad wennad jälle Egiptuse maale.

14. Joosep annab ennast wendadele teada.

(1. Moos. 44—45.)

Egiptuse maale jõudes pakkusiwad wennad Joosepi maja pidajale seda raha tagasi, mis nad kottide suust oliwad leidnud. See ütles: „Ärge kartke, teie Jumal on teile salaja warandust kottide sisse pannud." Siis tõi ta Siimeoni nende juure ja wiis nad Joosepi kotta, et nad seal pidiwad leiba wõtma. Nad kummardasiwad Joosepit maani ja antsiwad temale kingitusi. Joosep teretas neid lahkeste ja küsis nende isa terwise järele. Kui ta oma wenda Penjamini nägi, ütles ta: „Jumal olgu sulle armuline, mu poeg!" — ruttas oma kambri ja nuttis. — Kui ta ennast sai pesnud, tuli ta jälle wälja ja käskis leiba lauale panna. Joosep pani omad wennad wanaduse järele lauda istuma. Neile kanti rooga ette, aga Penjaminile wiis kord rohkem, kui teistele.

Pärast ütles Joosep oma maja pidajale: „Täida nende kotid wiljaga ja pane igaühe raha jälle tema kotti, aga Penjamini kotti pane minu hõbe kaarikas!"

Teisel hommikul, kui wennad teele oliwad läinud, ajas Joosepi majapidaja neid taga ja ütles neile: „Mispärast tasute teie heat kurjaga? teie olete mu isanda kaarika ära warastanud!" Nemad wastasiwad: „See, kelle käest seda leitakse, peab surema ja meie kõik tahame su

isanda sulaseks jäeda.“ Majapidaja otsis nad läbi ja leidis kaarika Penjamini kotist. Nüid käristasiwad kõik omad riided lõhki ja läksiwad linna tagasi. Seal ütles neile Joosep: „Mispärast teete teie nõndawiisi?“ Juuda wastas: „Jumal on meie ülekohtu walge ette toonud, meie jäeme kõik sinu sulasteks!“ „See mees,“ ütles Joosep, „kelle käest kaarikas on leitud, jäeb minule sulaseks, teised wõiwad rahuga isa juure koju minna.“ Siis ütles Juuda: „Meie isa armastab wäga seda poega, kui meie ilma temata koju lähäksime, siis saadaksime meie oma wana isa murega hauda. Mina olen selle poisi eest käemees; sellepärast palun ma, wõtke mind tema asemel siia ja mingu tema isa juure tagasi.“

Nüid ei jõuudnud Joosep ennast enam pidada; hakkas suure healega nutma ja ütles: „Mina olen Joosep, teie wend! Kas minu isa alles elab?“ Wennad ei saanud temale midagi wastata, sest nad oliwad kohkunud. Joosep ütles: „Ärge kartke mitte! Teie elu ülespidamise pärast on Jumal mind siia läkitanud. Minge isa juure ja ütelge temale: Nõnda ütleb su poeg Joosep: Jumal on mind isandaks pannud kõige Egiptuse üle; tule wiibimata mu juure: sa pead oma perega Kooseni maal elama, seal tahan ma sind toita.“ Joosep hakkas oma wenna Penjamini kaela, andis kõige oma wendadele suud ja nuttis nendega.

15. Jakob Egiptuse maal.

(1. Moos. 46—50.)

Joosep andis oma wendadele wankrid ning teerooga ligi ja saatis nad teele. Kodu antsiwad nad isale kõik teada, aga tema ei uskunud neid. Wiimaks, kui ta wankrid ja warandust nägi, mis Joosep ligi oli saatnud, teda ära tooma, hakkas Jisraeli waim jälle elama ja ta ütles:

„Seſt on küll, et mu poeg Jooſep alles elab, ma lähän uſinaste ſinna, et ma teda näen, enne kui ſuren.“

Jisrael läks nüid kõige oma pere ja waranduſega teele. Tee peal ütles Jehoowa temale: „Ära karda Egiptuſe maale minnes; ma tahan ſind ſeal ſuureks rahwaks teha ja päraſt ſiia jälle tagaſi tuua.“

Jakob ſaatis Juuda eneſe eele Jooſepi juure. Jooſep laskis hobuſed tõlla ette panna ja ſõitis oma iſale wastu. Kui ta teda nägi, jookſis ta tema hõlma ja nuttis kaua tema kaelas. Jakob ütles: „Nüüd tahan ma hea meelega ſurra, ſeſt ma olen näinud, et ſa alles elad!“ Jooſep wiis oma iſa waarao juure. Kui Jakob waaraot ſai õnnistanud, küſis ſee temalt: „Kui wana ſa oled?“ Jakob wastas: „Minu eluaastaid on 130. Kurjad on mu elupäewad ja nende arw palju weikſem, kui minu wanematel.“ Jooſep ſaatis oma iſa kõige tema perega Gooſeni maale elama ja toitis neid ſeal.

Jakob elas Egiptuſe maal weel 17 aastat. Kui ta haigeks jäi ja oma ſurmatunni ligi tundis olewat, kutſus ta Jooſepi eneſe juure ja laskis teda wandega tõutada, et nad tema ſurnukeha Kaanani maale wiiwad ja ſinna maha matawad. Siis andis ta Jooſepi kahe poja Mannaſe ja Ewraimile ſuud, õnnistas neid ja ütles: „Waata, ma ſuren ära, aga Jumal ſaab tõeste teiega olema ja teid jälle teie wanemate maale tagaſi wiima.“

Päraſt õnnistas Jakob kõiki oma poegi, aga ülemaks ſäädis tema Juudat, üeldes: „Ei pea walitſuſe kepp mitte Juudaſt ära lahkuma, ſeni kui Shiilo (Rahuſaatja) ſaab tulnud ja ſelle ſõna mõtab rahwas kuulda.“ Wiimaks ütles ta: „Jehoowa ma ootan ſinu õnnistuſt!“ ja heitis hinge, 147 aastat wana. Jooſep heitis oma iſa pale peale, andis temale ſuud ja nuttis. Päraſt wiiſiwad nad oma iſa ihu Kaanani maale ja matſiwad ta Makpela koopaſſe maha.

Kaanani maalt tagasi tulles kartsiwad Joosepi wennad, et Joosep neile nende kurjust kätte saab tasuma. Nad tuliwad tema juure, heitsiwad tema ette maha ja ütlesiwad: „Meie jäeme sulle sulaseks.“ Siis nuttis Joosep ja ütles: „Ärge kartke mitte! Teie mõtlesite küll mu wastu kurja, aga Jumal pööris seda heaks.“ Ta rääkis nendega sõbralikult ja ütles: „Kui Jumal teid jälle teie wanemate maale tagasi wiib, nagu ta Aabrahami, Isaki ja Jakobile tõutanud on, siis peate teie minu luud ka ligi wõtma.“ Joosep suri ära 110 aastat wana.

16. Moosese sündimine ja põgenemine.

(2. Moos. 1. 2.)

Peale Joosepi ja tema wendade surma kaswis Israeli rahwa arw Egiptuses jõutsaste suuremaks. Sellepärast ütles uus Egiptuse maa walitseja, kes Joosepist midagit ei teadnud: „Israeli rahwast on enam kui meid, meie peame neid kawalusega wähendada püidma, muidu wõiksiwad nad sõa ajal meie waenlaste nõuusse heita ja meid ära wõita.“ Ta pani Israeli rahwa rasket tegu tegema ja waewas neid mitmesugu ränga tööga sundijate all. Mida enam aga neid waewati, seda jõutsamine kaswis nende hulk. Sellepärast andis waarao käsku, kõik poeglapsed, kes Israelis sünniwad, ära hukata.

Sell' ajal tõi Johebet, Amrami naene, Leewi suost, poja ilmale. Hirmuga hoidis ta teda kolm kuud warjul; kui see enam korda ei tahtnud minna, tegi ta laeeka pilliroost, pani lapsukese sinna sisse ja wiis laeeka jõe ääre kõrkjate sisse. Lapsukese õde jäi kaugelt waatama, mis temale juhtub.

Warsi peale seda läks waarao tütar jõe ääre ujuma; see nägi laeeka kõrkjate sees ja laskis ta ära tuua. Laeeka

seest leidis ta nutja lapse. Et see Eebrea rahwa laps oli, wõis waarao tütar muidugi arwata; aga ta heitis armu tema peale ja käskis lapsukese õde, kes seni ka sinna juure oli tulnud, ühe Eebrea naese kutsuda. Neitsi kutsus oma ema; selle kätte andis kuninga tütar lapse kaswatada ja lubas selle eest palka. Kui lapsukene kangemaks sai, wõttis waarao tütar teda omaks pojaks ja pani tema nime „Mooses", sest ta ütles: „Ma olen teda weest wälja tõmbanud." Moosest õpetati kõigis Egiptuse rahwa tarkuses ja tema oli wägew sõnades ja tegudes.

Jisraeli rahwa orja põlw läks ikka raskemaks. Mooses kaswis meheks, aga keegi ei teadnud, et ta Jisraeli mees oli, kõik pidasiwad teda waarao tütre pojaks. Tema aga ei pöörnud ka kuningliku kodade ja auu sees oma rahwale mitte selga, waid waatas kurbtusega tema raske orja põlwe peale. Ühel päewal läks ta wälja oma wendi waatama ja nägi, et Egiptuse mees Eebrea meest peksis. Selleşt sai Mooses wäga äritatud; ta lõi Egiptuse mehe maha ja mattis ta liiwa sisse. Warsi peale seda sai Mooses kuulda, et tema kuri töö ilmunud oli; sellepärast kartis ta ja põgenes Miidiani rahwa juure. (Miidiani rahwas oli Aabrahami sugulõsast ja elas punase mere ääres). Seal kõrbes kaewu juures aitas ta Miidiani preestri tütrid ja jootis nende karja. Selle läbi sai ta nende isa Reegueliga tuttawaks. See kutsus Moosese oma juure, andis temale oma tütre naeseks ja pani ta oma karja üle.

17. Moosese kutsumine.

(2. Moos. 3—4.)

Nelikümmend aastat pärast seda hoidis Mooses Hoorepi mäe juures oma äia karja. Seal näitas ennast temale Jehoowa tule leekis kibuwitsa põõsast. Mooses nägi põõsa

põlewat, aga ta ei põlenud mitte ära. Kui ta lähemale läks, seda imet waatama, hüüdis Jehoowa kibuwitsa pööst: „Mooses, Mooses! wõta omad kingad jalast ära, sest see maa, kus peal sa seisad, on püha! Mina olen Aabrahami, Isaki ja Jakobi Jumal.“ Mooses kattis omad silmad kinni, sest ta kartis Jumala peale waadates. Jehoowa ütles: „Ma olen näinud oma rahwa wiletsust Egiptuses, olen maha tulnud neid ära päästma ja ühe maa sisse wiima, kus piim ja mesi jookseb. Aga sind tahan ma waarao juure läkitada, et sa minu rahwa Egiptusest wälja wiid.“ Mooses ütles: „Kes olen mina, et ma waarao juure pean minema ja Israeli rahwa Egiptusest wälja wiima?“ Jehoowa ütles: „Ma tahan tõeste sinuga olla ja teie peate Jumalat teenima siin Hoorepi mäe juures.“ „Kui nemad mind ei usu,“ ütles Mooses, „mis pean ma siis tegema?“ Jehoowa käskis teda oma kepi maha wisata; kui Mooses seda tegi, sai kepp lendawaks mauks ja Mooses põgenes tema eest. Kui ta Jumala käsu peale selle hirmsa looma sabast kinni hakkas, sai see tema peus jälle kepiks. Weel teisa imetähta näitas Jehoowa temale. Moosese käsi sai põues pidali tõbiseks ja jälle puhtaks; wesi sai wereks ja jälle weeks. Ometegi kartis Mooses weel ja ütles: „Issand, mina ei ole sõnakas mees, mul on kange suu ja keel. Ma palun, läkita mõne teisega sõnumid!“

Siis ütles Jehoowa: „Kes on inimesele suu teinud, eks mina Jehoowa? Mine nüüd, ma tahan sind õpetada, mis sa pead rääkima; ka tuleb sulle sinu wend Aaron tee peal wastu, ta on hea jutumees, rääkigu tema sinu asemel rahwa wastu.“

Mooses jättis oma äia Jumalaga ja läks naese ja lastega Egiptuse maale tagasi. Aaron tuli temale tee peal wastu ja Mooses andis temale kõik teada, mis Jehoowa oli rääkinud.

Pärast kogusiwad nad kõik Israeli rahwa wanemad

kokku. Kui Aaron Jehoowa sõnad sai rääkinud ja Mooses imetähed teinud, mis Jumal tema meelewalda andis, uskus rahwas, et Jehoowa nende õhkamist kuulnud ja kummardas tänades tema ette.

18. Jisrael pääseb Egiptusest.

(2. Moos. 5—15.)

Mooses ja Aaron läksiwad waarao juure ja ütlesiwad: „Nõnda ütleb Jehoowa Jisraeli Jumal: Lase minu rahwas ära minna!“ Waarao wastas: „Kes on Jehoowa, kelle sõna ma pean kuulma? Mina ei tunne teda, ei lase ka Jisraelit ära minna.“ Aga sundijaid käskis tema rahwast weel enam piinata. Mooses tegi küll ka imetähta waarao ees, aga selle süda jäi kõwaks.

Sellepärast saatis Jumal mitu rasket nuhtlust Egiptuse maale: Niiluse jõe wesi muudeti wereks. Terwe maa, isegi inimeste elumajad, tuliwad täis konni. Täid, paha lindude selts, kärk ja kurjad paised piinasiwad ja surmasiwad inimesi ja elajaid. Raske rahe sadu purustas wilja põllu peal, mis rahest weel üle jäi, seda hukkasiwad lõpmata rohu sirtsude parwed. Kolm päewa järgemööda oli pilkane pime (Jisraeli rahwa elumajades oli walge), aga waarao ei lasknud Jisraeli rahwast weel mitte ära minna.

Siis andis Jumal Moosese läbi Jisraeli rahwa perewanematele käsku: „Igaüks peab aastase wigata talle ohwri roa tarwis ära tapma ja selle werega ukse kahte piitjala ja päilispuud wõidma. Seda rooga süües peawad teil wööd wööles, kingad jalas ja reisikepid käes olema, kõik reisi tarwis walmis, sest see on Paasa (Wäljaminik) Jehoowale. Sellsamal ööl tahan ma kõik Egiptuse esimest sugu maha lüia, niihästi inimeste kui ka lojuste seas; aga weri, teie uste külles, peab teil märgiks olema, kui sellest nuhtlusest tahate pääseda.“

Rahwas tegi Jumala käsku mööda. Kesk öö ajal läks Issanda ingel wälja ja lõi kõik esimesed poeglapsed maha, waarao pojast kuni sulase pojani, nõndasama ka kõige loomade seas.

Siis oli suur kisendamine Egiptuse rahwa seas ja weel sellsamal ööl andis waarao Moosese ja Aaronile käsku, Jisraeli rahwaga Egiptusest wälja minna.

Jehoowa saatis Jisraeli rahwa kõrbest läbi, punase mere poole ja käis nende eel, päewal pilwe- ja öö ajal tule sammas.

Pärast kahetses waarao, et ta Jisraeli rahwa ära laskis minna. Ta ajas neid suure sõawäega taga ja sai Punase mere ääres, kitsa oru sees, nende järele. Jisraeli rahwal oli kitsas käes: sügaw meri oli nende ees, mõlemil pool kõrged mäed ja nende taga waarao sõawägi.

Jehoowa käsu peale sirutas Mooses käe wälja mere poole, siis lõhkes wesi, seisis nagu müür paremal ja pahemal pool ja Jisraeli rahwas läks kuiwalt merest läbi. Egiptuse sõawägi tormas neile merde järele. Mooses sirutas Jehoowa käsu peale jälle oma käe mere poole; kange jõuuga jooksis wesi oma paika tagasi ja hukkas waarao kõige sõawäega ära. Aga Jisraeli rahwas kartis wäga, uskus Jehoowa sisse ja laulis temale kiituse laulu, tema wägewa ärapäästmise eest.

19. Jisraeli rahwas kõrbes.

(2. Mooss. 15—17.)

Mooses wiis Jisraeli rahwa punase mere ääresi suure kõrbe sisse. Kolme päewase teekonna järele leidsiwad nad Maaras hallika, aga wesi oli nii wiha, et ükski teda juua ei wõinud. Jehoowa juhatas Moosesele puu, selle pani Mooses wette ja wesi sai magusaks.

Kui Israeli lastel liha puudus, nuriſeſiwad nad Mooſeſe wastu, et ta neid Egiptuſe lihapottide juureſt ära oli toonud. Mooſes palus Jehoowat ja Jehoowa ſaatis neile ſuure hulga linduſi.

Iga hommiku oliwad laagri ümber peenikeſed, ümmarguſed terad maas, nagu hall. Israeli rahwas nimetas ſeda mannaks. See oli magus kui meſi ja hea ſüia. Nad korjaſiwad teda iga hommiku päewa jauks. Kuuendamal päewal pidiwad kahewõrra koguma, ſeſt hingamiſe päewal ei olnud ſeda mitte leida. Mälestuſeks panti kõige pühamasſe paika kuld kruuſi täis manna alalhoidmiſeks.

Kui rahwal teinekord jälle wett puudus, lõi Mooſes Jehoowa käſu peale kepiga Hoorepi kalju wastu ja weſi jookſis kalju ſeeſt wälja.

Tee peal tuli Amaleki rahwas Israeli rahwaga ſõdima. Jooſua läks ärawalitatud meestega nende wastu, aga Mooſes palus mäekingu otſas Jumalat. Kui ta omad käed üles tõstis, ſiis ſai Israel wõimuſt, kui ta käed maha laskis, wõitis Amalek.

Päraſt wäſiſiwad Mooſeſe käed ära, aga Aaron ja Hur hoidſiwad neid ülewel, kuni Jooſua waenlaste üle wõimuſt ſai.

20. Käſud antakſe Siinai mäe peal.

(2. Mooſ. (19—32.)

Kolmandamal kuul päraſt Egiptuſeſt wäljaminemiſt jõuudis Israeli rahwas Siinai kõrbe. Kui nad oma leeri oliwad üles löönud, läks Mooſes Siinai mäe peale. Iſſand ütles Mooſeſele: „Räägi Israeli lastele: Nõnda ütleb Jehoowa, kui teie wõtate minu ſõna kuulda ja mu ſääduſt pidada, ſiis peate teie minu rahwas, preeſtrite kuningriik ja püha rahwas olema.“ Rahwas wastas: „Kõik mis Iſſand on rääkinud, tahame meie teha.“

Kolmandama päewa hommikul tõuusis äkiste kange pitkse müristamine ja wälgu löömine. Paks pilw seisis mäe peal ja wäga kange pasuna heal oli kuulda. Mägi suitsis ja wärises, sest Jehoowa tuli tule sees sinna maha. Mooses wiis rahwa leerist wälja mäe alla, aga kõik wärisesiwad kartuses.

Jehoowa rääkis:

1. Mina olen Issand sinu Jumal. Sul ei pea mitte teisi Jumalaid olema minu kõrwas.

2. Sina ei pea mitte Issanda oma Jumala nime ilmaasjata suhu wõtma, sest Issand ei jäta teda mitte nuhtlemata, kes tema nime kurjaste pruugib.

3. Sina pead pühapäewa pühitsema.

4. Sina pead oma isa ja oma ema austama, et sinu käsi heasti käib ja sina kaua elad maa peal.

5. Sina ei pea mitte tapma.

6. Sina ei pea mitte abielu ärarikkuma.

7. Sina ei pea mitte warastama.

8. Sina ei pea mitte ülekohut tunnistama oma ligimese wastu.

9. Sina ei pea mitte himustama oma ligimese koda.

10. Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümmardajat, weiksid ega muud, mis tema päralt on.

Kui rahwas kõik kuulis ja nägi, mis sündis, wärises tema kartuses ja palus Moosest: „Räägi sina meiega ja meie tahame kõik teha; aga ärgu rääkigu Jumal meiega, et meie ära ei sure."

Mooses läks mäe peale Jehoowa ette ja jäi sinna 40. päewaks. Jehoowa andis temale kaks kiwi lauda, nende peale oliwad 10 käsku kirjutatud.

Selle aja sees, kui Mooses mäe peal wiibis, ütles rahwas Aaronile: „Tee meile Jumalaid, kes meie eel käiwad, sest meie ei tea mitte, mis Moosesele on juhtunud." Nad walmistasiwad oma kõrwa rõngastest ja kuld asjadest

wasika, ehitasiwad sellele altari üles ja ütlesiwad: „Waata Israel, see on sinu Jumal, kes sind Egiptuse maalt wälja tõi.“

Mooses tuli kahe kiwi lauaga mäe pealt alla, kui ta leeri ligi jõudes rahwast ridastiku pühalikult kuld wasika ümber nägi tantsiwat, süttis ta wiha põlema. Ta wiskas kiwi lauad mäe alla puruks, põletas kuld wasika ära, jahwatas peeneks, wiskas wette ja andis seda wett rahwale juua. Siis astus Mooses leeri wärawasse ja hüüdis: „Kes Jehoowa päralt on, see tulgu minu juure!“ Siis koguſiwad tema juure kõik Leewi lapsed. Mooses ütles neile: „Nõnda ütleb Jehoowa: Igaüks pangu mõõk wööle ja tapku leeri sees ära kõik, kes Jehoowast on äratagane-nud, oleks ta ka sugulane ehk sõber!“ Siis langesiwad ligi 3000 meest!

Päraſt läks Mooses jälle mäe peale Jehoowa ette ja ütles: „Oh Issand, rahwas on wäga suurt pattu teinud! oh et sa nende patud andeks annaksid! ja kui mitte, siis palun ma, kustuta mind ära omast raamatust.“ Jehoowa wastas: „Seda tahan ma ära kustutada, kes pattu teinud.“ Kui rahwas seda kuulis, siis leinasiwad nemad wäga.

Jehoowa ütles Moosesele: „Raiu kaks kiwi lauda, et ma nende peale needsamad sõnad kirjutan, mis esimeste peal oliwad.“ Mooses tegi seda. Ta tuli 40. päewa päraſt jälle käsu laudadega mäe pealt maha ja tema nägu hiilgas.

21. Maakuulajad. Mooses sureb.

(4. Mooſ. 10—27. 5. Mooſ.)

Kui Israeli rahwas Kaanani maa ligidale jõuudis, saatis Mooses 12 meest Kaanani maad läbi waatama. 40 päewa päraſt tuliwad nad tagasi, tõiwad sealt maalt

kaunid wiigi ja wiina marju ligi ja jutustasiwad: „Kaanani maa on wäga hea maa, seal jookseb piim ja mesi; aga linnad on tugewad ja mehed palju suuremad kui meie.“

Siis kartsiwad Jisraeli lapsed, nurisesiwad Jumala ja Moosese wastu, et ta neid Egiptusest wälja toonud ja kisendasiwad: „Walitame enestele päiliku ja lähme Egiptuse maale tagasi!“

Joosua ja Kaaleb, kaks neist maakuulajatest, püidsiwad rahwast waigistada ja ütlesiwad: „See maa on ütlemata hea, on Jehoowa meiega, küll ta meid siis sinna aitab, aga ärge pange mitte Jumala wastu!“ Rahwas ähwardas neid kiwidega surnuks wisata ja kisendas ühtelugu edasi.

Siis ilmus Issanda auu koguduse telgi peal ja ta tõutas püha wandega, et ükski neist, kes Egiptuse maalt oliwad tulnud, ei pidanud Kaanani maale saama, kui üksnes Joosua ja Kaaleb ja lapsed alla kahekümmne aasta! Selle wande pärast leinas rahwas wäga ja katsus ometegi Kaanani maale minna, aga neid löödi tagasi.

40 aastat pidi Jisraeli rahwas kõrbes ümber rändama ja kõik wanemad suriwad. Ka Aaron suri Hoori mäe peal ja tema poeg Eleaaser sai ülemaks preestriks, aga Joosua ja Kaaleb jäiwad elama.

Teinekord nurises Jisraeli rahwas jälle Jumala ja Moosese wastu. Siis läkitas Jehoowa rahwa sekka tulisid madusid; need nõelasiwad rahwast ja wäga palju suriwad ära. Kui nad oma pattu kahetsesiwad, palus Moses nende eest. Jehoowa andis Mosesele käsku, et ta wask mau pidi tegema ja ridwa otsa panema. Moses tegi seda. Kui madu kedagit nõelas ja see waatas wask mau peale, siis jäi ta elama.

Nelikümmend aastat pärast Egiptusest wälja minemist walitas Moses Jehoowa käsu peale Joosua oma asemele rahwa juhatajaks. Ta pani käed rahwa ees Joosua peale

ja ütles: „Ole wahwa ja tugew, sina pead rahwa sinna maale wiima, mis Jehoowa neile pärisosaks annab. Sa ei pea mitte kartma ega ära ehmatama, sest Jehoowa on sinuga ja ei jäta sind mitte maha."

Mooses tuletas rahwale weel kord Jehoowa käsusõnad meele ja maanitses neid sõnakuulmisele ja kuulutas neile: „Nõnda ütleb Jehoowa: Ühe prohweti tahan ma tõusta laska nende wendade seast, nagu sina oled; ma tahan omad sõnad ta suhu panna. Teda peate teie kuulma." Lõpetuseks ütles Mooses weel: „Ma kutsun täna taewa ja maa teie wastu tunnistuseks. Ma olen teile elu ja surma, õnnistamist ja ärawandumist ette pannud: walitage elu!"

Selle järele läks Mooses Jumala käsu peale Neebo mäe otsa. Jehoowa näitas temale sealt seda maad, mis ta Aabrahami, Isaki ja Jakobi suole oli tõutanud. Mooses suri sinna Jehoowa sõna järele, Jumal ise mattis ta maha ja ükski ei tea tema hauda täna päewani. — Mooses oli 120 aastat wana, kui ta suri, aga tema silmad ei olnud sugugi weel tõnsid ja ta jõud ei lõppenud ära. Israeli lapsed leinasiwad Moosest 30 päewa.

22. Israeli rahwas saab Kaanani maale.

(Joosua 1—5.)

Pärast Moosese surma ütles Jehoowa Joosuale: „Wii nüüd rahwas senna maale, mis ma neile pärisosaks tõutanud! Pea alati minu käsud meeles ja püia nende järele elada, siis ükski saawad sinu ettewõtmised korda minema."

Kolme päewa pärast tuli Joosua rahwaga Jordani jõe ääre. Kui preestrid, kes rahwa ees sääduse laegast kantsiwad, wette astusiwad, jäi wesi, mis ülewelt poolt tuli, seisma ja alt poolt woolas suotumaks ära soola merde. Israeli rahwas läks kuiwalt jõest läbi. Kui preestrid

sääduse laeckaga ka jõest wälja astusiwad, hakkas wesi jälle woolama, kui ennegi.

Jeeriku rahwas pani linna wärawad kinni Jisraeli rahwa eest, et ükski sisse ei pääsenud. Jehoowa ütles Joosuale: „Lase sõamehed 6 päewa linna ümber käia, iga päew üks kord. Seitsmendamal päewal käige 7 kord linna ümber; preestrid puhugu pasunaid ja rahwas tehku suurt sõakära, siis langewad linna müirid maha.“ See sündis ka nõnda ja Jisraeli rahwas wõitis linna ära.

Aega mööda sai Joosua kõige Kaanani maa kuningate üle wõimust, sest Jehoowa oli temaga. Kui ta wanaks jäi, jagas ta selle maa liisu läbi Jisraeli 12 suguarule ära, nagu Jehoowa Moosese läbi oli käskinud. Wiimaks kutsus Joosua kõik Jisraeli suguarud Seekemi kokku, tuletas neile weel kord Issanda suurt armu meele, mis ta nende wastu oli üles näitnud ja ütles: „Siis armastage nüid Jumalat ja teenige teda truiste! Ehk kui see teil meele järele ei ole, siis walitage täna, keda teie teenida tahate, kas Issandat oma isade Jumalat, ehk määrjumalaid: Aga mina ja minu pere tahame Jehoowat teenida.“ Siis wastas rahwas: „See jäegu meiest kaugele, et meie ebajumalaid teenime. Meie tahame ka Jehoowat teenida, sest tema on meie Jumal.“ Nõnda uuendas Joosua säädust. Ta suri ära 110 aastat wana ja sai Ewraimi mägede peale maha maetud.

23. Kiideon.

(Kohtum. raam. 5—8.)

Mõni aeg peale Joosua surma unustas Jisraeli rahwas jälle elawat Jumalat ja tema käsku ära ja teenis määrjumalaid, sellepärast andis Jehoowa nad waenlaste kätte. Kui nad ümber pöörsiwad ja Jehoowa poole kisen-

daſiwad, äratas Jumal neile kohtumõiſtjaid, kes neid waenlaste käeſt ärapääſtſiwad.

Kord karistas Jumal Jisraelit raskeste Miidiani rahwa läbi. Need riiſuſiwad iga aasta, 7 aastat järgi mööda, Jisraeli rahwa waranduſe ſuotumaks ära.

Kui rahwas omas wiletſuſes jälle Jumala poole õhkas, ilmutas ennaſt Jſſanda ingel nägemiſes Kiideonile ja ütles: „Jehoowa olgu ſinuga, ſa wahwa sõjamees! Mine oma rammu ſees ja päästa Jisrael Miidiaanlaste käeſt ära.“ Kiideon ütles: „Ma tahan willaga naha rehe alla panna, on willade peal kaste ja maa ümberringi kuiw, ſiis olgu ſee märgiks, et Jehoowa minu käe läbi Jisraeli rahwaſt tahab ära päästa.“

Teiſel hommikul leidis Kiideon ka nõnda olewat; aga ta ütles Jumala wastu: „Ärgu ſüttigu ſu wiha põlema, kut ma weel kord räägin. Ma tahan ſelle nahaga weel kord katſuda. Olgu nüid nahk kuiw ja kõige maa peal kaste!“ Jumal tegi ka ſeda teiſel ööſel.

Siis kogus Kiideon Jisraeli rahwa ſeaſt sõjamehi kokku, 32 tuhat meeſt. Aga Jehoowa ütles Kiideonile: „Seda rahwaſt on liig palju. Kui ma nende kätte Miidiaanlaſed annaksin, ſiis hoopleks Jisrael päraſt: Mina iſe olen ennaſt ära pääſtnud! Kuuluta sõjameestele: Kes wäga arg on ja kardab, ſee mingu tagaſi. Nõnda ütleb Jehoowa: 300 mehe läbi tahan ma Miidiaanlaſed ſu kätte anda!“ Kiideon tegi nõnda. Ta walitas Jumala juhatamiſe järele ſuure sõjawäe ſeaſt 300 meeſt ja ſaatis teiſed kõik tagaſi.

Need 300 meeſt jagas Kiideon kolme ſalka, andis igaühe kätte paſuna ja kruuſi, mille ſees tõrwa küünal põles ja ütles: „Waadake minu peale ja tehke nõndaſama, kui mina ees teen.“ Nad läkſiwad ſellſamal ööl taſa Miidianlaste leeri juure. Seal puhuſiwad nad häkiste paſunaid, wiskaſiwad kruuſid ſuure praginaga puruks, hoid-

siwad põlewad tõrwalondid käes ja kisendasiwad: „Jehoowa ja Kiideoni mõõk!“ Siis põgenes terwe Müdiani sõjawägi ja tapsiwad hirmu ja segadusega ise üksteisa waenlase pähä.

Selle wõidu järele ütlesiwad mõned Kiideonile: „Ole meie walitseja!“ Aga Kiideon ütles: „Mina ei taha mitte teie walitseja olla, waid Jehoowa olgu teie walitseja.“ Israeli rahwal oli jälle rahu aeg, seni kaua kui Kiideon elas.

24. Simson.

(Kohtum. raam. 13—16.)

Israeli rahwas tegi jälle kurja Jehoowa ees ja Jehoowa andis neid Wilistite kätte. Sell ajal äratas Jehoowa kohtumõistja Simsoni.

Kui Simson meheealiseks sai, läks ta Wilistite juure omale naest. kosima. Selle tee peal tuli temale lõukoer mõirates wastu. Simson hakkas lõukoerast kinni ja käristas tema kui talle lõhki.

Mõne päewa pärast käis ta sedasama teed ja leidis lõukoera raipe seest mesilase pere ja mett. Oma pulma päewal ütles ta pulmaliste wastu: „Ma tahan teile mõistatuse arwata anda. Kui teie selle seitsmel pulmapäewal wälja arwate, siis annan mina teile 30 ülikonda riided; aga ei mõista teie seda mitte ära, siis peate teie minule andma.“ Nemad ütlesiwad: „Eks anna oma mõistatus ülesse!“ Simson ütles: „Sööjast saadi rooga ja tugewast magusat.“ Kui pulmalised mõistatust ülesse ei saanud, ähwardasiwad nad Simsoni naest kõige majaga ära põletada, kui ta seda Simsoni käest järele ei päri ja neile ei ütle. Naene nuttis siis ka seni Simsoni ees, kuni tema mõistatuse ülesse ütles, aga naene rääkis seda Wilisti meestele. Need ütlesiwad seitsmendamal päewal Simsonile:

„Mis on magusam kui mesi ja tugewam kui lõwi?“ Selleſt märkas Simſon, et naene nendele mõistatuſe üles oli rääkinud. Ta ſai wihaſeks, löi 30 Wilisti meeſt maha, wõttis nende riided ſeljaſt ära ja andis nendele, kes mõistatuſe oliwad üles öelnud. Iſe läks ta oma iſa majaſſe.

Niſu lõikuſe ajal läks Simſon tagaſi oma naeſt waatama; aga naene oli teiſe mehele pandud. Selle üle ſüttis Simſoni wiha weel enam põlema; ta ſüitas Wilistite wiljapõllud ja wiinamäed põlema ja põletas kõik wilja ära. Siis läkſiwad Wilistid Iisraeli rahwale ſeda kurja kätte maksma. Iisraeli mehed ſiduſiwad Simſoni kinni ja wiiſiwad ta Wilistite leeri. Siis hõiskaſiwad Wilistid rõõmu päraſt. Seal tuli Jehoowa waim Simſoni peale; ta kiskus köied kui lõngad katki, wõttis maaſt eesli lõua luu ja löi ſellega 1000 Wilisti meeſt maha.

Sellejärele hakkas Simſon Wilisti ſugu naeſt armastama, nimega Teelila. Selle wastu ütleſiwad Wilistite würstid: „Meelita Simſonit, et ta ſulle ütleb, mille ſees tema tugewus ſeiſab, ſiis anname meie ſinule ſelle eeſt ſuurt palka.“ Teelila meelitas igatwiiſi Simſonit, et ta ütleks, mille ſees tema rammu on. Aga Simſon pettis teda kolm korda ja ei rääkinud ſeda mitte. Kui naene teda igapäew oma ſõnadega waewas, tüdines Simſon wiimaks ära ja ütles: „Millalgi ei ole weel minu juukſid lõigatud, ſeſt ma olen äralahutatud Jehoowale. Kui minu pea paljaks aetakſe, ſiis ſaan ma nõndaſama nõdraks, nagu teiſed inimeſed.“ Kui Simſon magama heitis, lõikas Teelila tema juukſed ära ja ta jõuud kadus. Siis ſiduſiwad Wilistid ta kinni, piſtſiwad ta ſilmad peaſt wälja ja paniwad ta wangihoonesſe jahwatama.

Simſoni juukſed hakkaſiwad jälle kaswama. Kui Wilistite würstid kokku tuliwad ebajumala Taagonile ohwerdama, tõiwad nad Simſoni wangitorniſt wälja, et ta nende ees mängiks. Nad paniwad tema kahe ſamba

wahele, mis hoonet kantsiwad. Siis hüüdis Simson: „Jehoowa, Jehoowa! kinnita mind weel seekord, et ma Wilistitele kätte maksaks!“ Ta hakkas sammasteſt kinni ja tõmbas nad hoone alt ära. Siis langes maja würstide kaela ja kõik saiwad surma.

25. Eeli ja Saamuel.

(1. Sam. 1—4.)

Nelikümmend aastat mõistis ülempreester Eeli Jisraelile kohut. Sell ajal elas Jisraelis waga naene Hanna; temal ei olnud mitte last ja oli sellepärast wäga kurw. Ta läks Jehoowa kotta ja palus: „Issand Seebaot, annad sa oma teenijale poja, siis annan ma tema jälle Jehoowale tagasi, ta peab terwe eluaja sinu teender olema.“ — Issand kuulis Hanna palwet. Ta sai poja ja pani tema nime Saamuel. Pärast seda, kui ta poja ära oli wõerutanud, wiis ta tema templisse ja Saamuel jäi preestri Eeli juure.

Eeli pojad olliwad kõlwatumad inimesed, kes Jehoowa pühakoda oma ülekohtuse eluga teutasiwad. Ehk küll Eeli seda teadis, siiski ei karistanud ta neid mitte. Saamuel aga sai truuiks Issanda teendriks. Jumalal ja inimestel oli temast hea meel.

Ühel ööſel hüüdis Issand Saamueli. Saamuel tõusis ülesse ja ruttas Eeli juure, sest ta arwas, et Eeli teda oli hüidnud. Eeli ütles: „Mina ei ole sind mitte hüidnud; mine tagasi ja heida magama!“ Kui sedawiisi teist ja kolmat korda sündis, siis mõistis Eeli, et Jehoowa teda oli hüidnud ja ütles: „Kui keegi sind weel hüiab, siis ütle: „Jehoowa räägi! su sulane kuuleb.“ Issand hüidis teda jälle kui ennegi: „Saamuel, Saamuel!“ Tema wastas: „Räägi Jehoowa, su sulane kuuleb.“ Issand ütles: „Ma

tahan Eeli perekonna peale kohut mõista, et ta oma poegi ei karista, kelle kõlwatumat elu ta küllalt tunneb."

Teisel hommikul küsis Eeli Saamueli käest: „Mis Jehoowa sinule räägis? Ära salga minule midagi!" Siis jutustas Saamuel temale kõik ära. Eeli ütles: „Tema on Jehoowa, ta tehku, mis tema meelepärast on!"

Jehoowa nuhtlus ei jäänud ka mitte kauaks tulemata. Jisraeli rahwas hakkas Wilistitega sõdima. Nad wõtsiwad sääduse laeka sõtta ligi, sest nad lootsiwad sellest abi. Wilistid wõitsiwad Jisraeli rahwa ära, wõtsiwad sääduse laeka nende käest ära ja kaks Eeli poega Hohwni ja Piineas saiwad surma. — Eeli, wana 89. aastane mees, istus linna wärawas ja ootas pitki silmi sõjast sõnumid. Siis tuli üks mees, kes lahingist oli ära jooksnud, kurwa näu ja katki kistud riietega ja kuulutas: „Jisrael on Wilistite eest põgenenud; sinu mõlemad pojad on surnud ja Jumala laekas wõeti ära!"

Kui Eeli seda kuulis, langes ta tagasi istme pealt maha, murdis oma kaela ära ja suri.

Wilistid ei wõinud sääduse laekast kuskil pidada, kuhu nad seda iganes wiisiwad, seal käis Jumala nuhtlus ta kannul, sellepärast saatsiwad nad tema jälle tagasi Jisraeli rahwa kätte. Saamuel sai Eeli asemele ülemaks preestriks. Ta oli Issanda truu sulane ja kõik Jisraeli rahwas austas teda.

26. Kuningas Saul.

(1. Sam. 8—15.)

Kui Saamuel wanaks jäi, pani ta omad pojad Jisraeli üle kohtumõistjaks. Aga need oliwad ahned mehed; nad wõtsiwad kingitusi wastu ja ei mõistnud mitte õigust. Siis tuliwad rahwa wanemad Saamueli juure kokku ja

ütlesiwad: „Sina oled juba wana ja sinu pojad ei käi mitte sinu teede peal, säe meile kuningas, kes meie üle walitseb!“ Rahwa tahtmine oli Saamuelil wäga wastu meelt, aga Jehoowa ütles temale: „Kuule rahwa sõna; nemad ei ole mitte sind, waid mind ära põlganud, et mina nende walitseja ei pea olema.“

Saamuel kutsus Jisraeli rahwa Mitspasse kokku, et liisu läbi kuningast walitada. Nad heitsiwad liisku ja liisk langes Kissi poja Sauli peale. (Kis oli Penjamini suguarust.) Saul oli wäga ilus pikk mees, pea jagu pikkem kui teised; nad otsisiwad tema ülesse (ta oli ennese ära petatanud) ja tõiwad rahwa sekka. Saamuel ütles: „Waatke, missuguse Issand ära on walitanud! tema sarnast ei ole Jisraelis.“ Kõik rahwas hõiskas: „Elagu kuningas!“

Nahas Ammoni kuningas tuli Jaabesi linna alla, piiras selle ümber ja ähwardas kõik ära hukata. Linna rahwas saatsiwad käskusi Sauli juure. Saul tuli parajalt härgadega põllu pealt. Kui nad temale linna rahwa häda jutustasiwad, tuli Issanda waim Sauli peale; ta saatis kanged käsud kõigi Jisraeli piiridesse. Siis tuli Jisraeli rahwas wälja kui üks mees ja lõiwad Ammoniitlased maha.

Saamuel ütles Sauli wastu: „Nõnda ütleb Jehoowa: Ma tahan Aamaleki rahwale seda kurja kätte maksta, mis ta Jisraelile on teinud. Mine nüüd, löö Aamaleki rahwas maha ja häwita nad ära kõigiga, mis neil on!“ Siis läks Saul wälja, lõi Aamaleki rahwa maha ja põletas ära tulega kõik mis neil oli, aga andis armu nende kuninga Agagile, jättis ka paremad nuumelajad elama ja wiis nad ära.

Jehoowa käsu peale läks Saamuel Saulile wastu. Saul ütles: „Ma olen Jehoowa käsu täieste täitnud!“ Saamuel küsis: „Aga mis tähendab lammaste määgimine ja lojuste ammumine?“ Saul wastas: „Rahwas hoidis

paremaid Jehoowale ohwriks!" Saamuel ütles: „Kui ſa eneſe meeleſt weike olid, walitas ſind Jehoowa Iisraeli ülemaks. Mispäraſt ei ole ſa Jehoowa ſõna kuulnud, waid oled rööwinud: Arwad ſina, et Jehoowal ſuurem hea meel ohwriſt on, kui ſõnakuulmiſeſt? Waata ſõnakuulmine on parem kui ohwer. Et ſa Jehoowa häält ei ole kuulda wõtnud, ſellepäraſt on ta ſind eneſeſt ära tõukanud; ſa ei jää mitte enam kuningaks." Saamuel läks Sauli juureſt ära ja ei tulnud teda iialgi enam waatama; ſiiski leinas ta Sauli päraſt.

27. Taawet.

(1. Sam. raam. 16—20.)

Jehoowa ütles Saamueli wastu: „Täida oma õli ſarw ja mine Petlemma mehe Iiſai juure; tema poegadeſt pead ſa mu rahwale kuninga wõidma." Saamuel läks Petlemma linna ja kutſus Iiſai oma poegadega ohwerdama. Kui nad tema ette tuliwad, mõtles Saamuel Iiſai kõige wanemat poega kuningaks wõida. Aga Jehoowa ütles: „Ära waata mitte tema näu ja ſuuruſe peale. Inimene näeb ainult ſeda, mis ſilma ees on, aga Jehoowa waatab ka ſüdamesſe."

Iiſai laskis kõik oma ſeitſe poega Saamueli eeſt mööda minna, aga Saamuel ütles: „Nende ſeaſt ei ole Jehoowa ühtegi ärawalitanud. Kas ſinu pojad on kõik ſiin?" Iiſai wastas: „Taawet, kõige noorem poeg, on weel lammaste juures." Saamuel laskis ta ära kutſuda. Jehoowa ütles Saamuelile: „See on ſeeſama, wõta oma õli ſarw ja wõia teda!" ja Saamuel tegi ka ſeda.

Jehoowa waim lahkus Sauliſt ära ja kuri waim tegi teda kärſitumaks. Kui ta kuulis, et Petlemma mehe Iiſai poeg kannelt mõistab mängida ja wahwa ning mõiſtlik

mees olla, laskis ta teda eneſe juure tuua. Kui kuri waim Sauli peale tuli, mängis Taawet kannelt, ſiis ſai Saul paremaks. Taawet läks aegamööda Sauli meeleſt armſamaks ja Saul wõttis ta oma ſõjariistade kandjaks.

Wilistid koguſiwad oma ſõjawäe kokku Jisraeli wastu ſõdima. Wilistid ſeiſiwad ühel pool ja Jisrali ſõjawägi teiſel pool mäe otſas; org oli nende wahel. Siis tuli Wilistite leeriſt hirmus hiiglane (ſuur mees) wälja, Koljat nime, kuus küinart ja üks kämmel pitk. Raud riie oli temal ſelgas ja hirmſad ſõjariistad käes. Ta teutas Jisraelit ja ütles: „Walitage eneste ſeaſt mees, kes minuga wõitlema tuleb! Lööb ta mind maha, ſiis jäeme teie ſulaſeks; aga ſaan mina tema üle wõitu, ſiis peate teie meie alamad olema.“ Kõik Jisraeli mehed kartſiwad teda. Ehk küll kuningas Saul ſellele ſuurt palka lubas, kes Koljati ära wõidaks, ometegi ei julgenud ükski hiigla wastu wälja minna.

Iiſai poeg Taawet läks ka ſõjameeste juure leeri oma wendi waatama. Kui ta Koljatit nägi ja teda Jisraeli Jumalat kuulis teutawat, ütles ta Saulile: „Mina tahan Wilisti mehe wastu ſõdima minna.“ Saul ütles: „Sina ei jõua mitte Wilisti mehega wõidelda, ſeſt ſina oled poiſikene, aga tema on õppinud ſõjamees nooreſt eaſt ſaadik.“ Taawet wastas: „Mina hoidſin oma iſa lammaid, ſiis tuli ükskord lõwi ja teine kord karu ja wiis karjaſt ühe lamma ära, aga mina jookſin nendele järele, lõin neid maha ja päästſin lamma nende lõuugade wahelt ära. Jehoowa, kes mind lõwi ja karu käeſt päästis, ſaab mind ka Wilistide käeſt ära pääſtma.“ Siis ütles Saul: „Mine ſiis, Jehoowa olgu ſinuga!“

Taawet walitas jõeſt wiis ſiledat kiwi, wõttis oma lingu ja kepi kätte ja läks Wilisti mehe wastu. See teutas Taawetit ja ütles: „Kas ma koer olen, et ſa kepiga mu juure tuled?“ Taawet wastas: „Sina tuled minu

wastu küll hirmsa sõjariistadega, aga mina Jehoowa Jisraeli Jumala nimel, keda sina laimasid." — Ta wõttis kiwi ja wiskas selle linguga nii waljuste Koljatile otsa ette, et ta maha langes. Siis jooksis ta ligi, tõmbas Koljati mõõga tupest ja raius ta pea ära; aga Wilistid põgenesiwad.

Saul andis oma tütre Taawetile naeseks ja tõstis ta tuhande mehe üle päilikuks. Kõik pidasiwad Taawetist suurt lugu. Ka Sauli poeg Joonatan hakkas teda armastama ja nemad saiwad truiks sõbradeks.

28. Saul ajab Taawetit taga.

(1. Sam. r. 21—31.)

Taaweti häid päiwi oli wähä. Kui Jisraeli rahwas Wilistite sõjast koju tuli, laulsiwad naesed ridastiku: „Saul on tuhat maha löönud, aga Taawet kümme tuhat!" See oli Saulile wäga wastu meelt ja ta waatas selle päewast saadik paha meelega Taaweti peale.

Kuri waim tuli jälle Sauli peale. Kui Taawet tema ees mängis, wõttis Saul oda ja wiskas selle Taaweti järele, et teda surmata, aga Taawet põgenes ära.

Kui Saul Taawetit kinni wõtta ja ära tappa käskis, ütles Joonatan isale: „Mispärast peab ta surema, ta ei ole sinule midagi paha teinud?" Saul tõmmas oma oda ja tahtis Joonatani ka läbi wisata. Selleşt nägi Joonatan ära, et isa kõwaste ette oli wõtnud Taawetit surmata. Ta läks salaja Taaweti juure ja andis temale nõuu ära põgeneda. Nad lahkusiwad silmaweega ja lubasiwad üksteisele surmani truuiks jäeda.

Taawet põgenes Sauli eest kõrbe. Pärast kogus tema juure palju mehi, kes truuiste tema poole hoidsiwad; nende

arw oli ligi 400. Kui Saul seda kuulda sai, läks ta 3000 mehega Taawetit taga ajama.

Engedi kõrbes juhtus Saul ühte koopasse, kus Taawet oma meestega warjul oli. Mehed ütlesiwad Taawetile: „Täna on Jehoowa su waenlase sinu kätte annud." Taawet wastas: „Jehoowa hoidku mind selle eest, et ma oma käe Issanda salwitud mehe külge panen." Aga ta lõikas tasa Sauli kuue hõlma otsast tüki ära. Kui Saul koopast wälja läks, hüüdis Taawet temale järele: „Mu isa, waata sinu kuue hõlm on minu käes; minu südames ei ole midagi kurja sinu wastu." — Siis nuttis Saul ja ütles: „Sina oled õigem minust. Jehoowa tasugu sulle seda head!" ja läks oma meestega koju tagasi.

Ometegi tuli Saul päraft jälle 3000 mehega Taawetit taga ajama. Siis tuli Taawet ööse oma õepoja Abisaiga Sauli leeri ja wiis salaja Sauli oda ja wee peekri tema peatsist ära. Kõik magasiwad rahuliste ja ükski ei näinud seda. Päraft läks Taawet eemale mäe otsa, noomis Sauli wäepäilikut Abneri, et ta paremine oma walitsejat peaks hoidma ja ütles: „Waata siin on kuninga oda ja wee peeker, mis ta peatsis seisiwad." Kui Saul seda kuulis, nuttis ta jälle ja ütles: „Tule tagasi mu poeg Taawet, ma ei taha sinule edespidi enam midagi paha teha!"

Saul pöörис jälle koju tagasi, aga Taawet läks oma meestega mõneks ajaks Wilisti maale elama.

29. Taawet kuningas.

(2. Sam. r. 2—7.)

Päraft Saamueli surma kogusiwad Wilistid endid jälle kokku Israeli wastu sõtta. Lahing oli werine; Sauli

kolm poega saiwad maha löödud ja Saul ise langes oma mõega sisse.

Kui Taawet seda kuulis, leinas ta wäga Sauli ja Joonatani pärast: „Kuidas on wägewad langenud kesk tapluses! Oh mu wend Joonatan! mul on wäga hale meel sinu pärast, sa olid mulle wäga lõbus, sinu armastamine oli minule imeline hea."

Pärast Sauli surma läks Taawet Heebroni linna ja Juuda mehed wõidsiwad ta kuningaks Juuda suguarude üle. Aga Aabner, Sauli wäepäälik, tegi Sauli poja Isposeti kuningaks. Nõnda tõusis pikkaldane riid Sauli ja Taaweti sugukonna wahel. Kui Aabner ja Isposet surnud oliwad, tuliwad ka teised Jisraeli suguarud Taaweti juure Heebroni ja wõidsiwad ta kuningaks. 30 aastat oli Taawet wana, kui ta kuningaks sai ja walitses 40 aastat.

Taawet läks Jeruusalemma Jebusiitlaste wastu sõdima. Ta wõitis Siioni kantsi ära, ehitas omale sinna seedri puust koja ja nimetas seda kantsi Taaweti linnaks. Pärast tõi Taawet ka Jumala laeka rahwa rõõmuhõiskamise all üles Jeruusalemma, ohwerdas Jehoowale põletamise ohwrid ja õnnistas rahwast Jumala nimel.

Taawet sõdis mitme ümberkaudse rahwaga ja sai nende peale wõimust, sest Issand oli temaga. Kui tal jälle rahuaeg oli, wõttis ta nõuuks püha koda ehitada. Aga Jehoowa ütles temale: „Sina ei pea mulle mitte koda ehitama, waid kui sinu päewad täis saawad, siis peab sinu sugu minule koja ehitama ja mina tahan tema kuningriigi auujärge igaweseks kinnitada. Mina tahan tema isa olla ja tema peab minu poeg olema. Aga sinu maja ja sinu kuningriik peawad igaweste seisma."

Ammoni rahwas hakkas Jisraeli rahwaga sõdima. Taawet saatis oma wäepääliku Joabi sõjawäega nende wastu wälja ja jäi ise Jeruusalemma. Seal hakkas ta

Uuria naeſt Patſebat armastama. Uuria iſe oli ſõjas. Taawet ſaatis Joabile kirja: „Pange Uuria kõige kangema tapluſe kohta ja taganege ſiis temaſt ära, et teda maha lüiakſe!“ Joab tegi ſeda ja Uuria ſai ſurma.

Kui Patſeba leina aeg möödas oli, wõttis Taawet ta omale naeſeks. Siis läkitas Jehoowa prohweti Naatani Taaweti juure ja Naatan rääkis: „Kaks meeſt elaſiwad ühes linnas, üks rikas, teine kehwa. Rikkal oli palju loomi, aga waeſel üksainukene tall. See ſõi tema palukeſeſt, jõi tema kaarika ſeeſt ja magas ta ſüles. Kui rikka mehe juure wõeras tuli, ei raatſinud ta oma loomadeſt wõtta, ta wõttis kehwa mehe talle ja walmistas ſelle roaks.“ Siis ſai Taawet wäga wihaſeks ja ütles: „Nii tõeste, kui Jehoowa elab, ſee mees, kes ſeda teinud, on ſurma wäärt!“ Naatan wastas temale: „Sina oled ſee mees! Uuria lõid ſa Ammoni rahwa mõega läbi maha ja wõtſid ta naeſe eneſele. Sellepäraſt ütleb Jehoowa: Ei pea mõek ſu ſuguſt elades lahkuma ja õnnetus peab ſulle tulema ſinu omaſt majaſt.“ Taawet ütles: „Ma olen pattu teinud Jehoowa ees. Jumal ole mulle armuline oma helduſe päraſt, kustuta minu üleaſtmiſed oma rohke halastuſe päraſt. Peſe mind hästi mu ülekohtuſt ja puhasta mind mu patuſt. Seſt ma tunnen oma üleastumeſi ja minu patt on ikka mu ees. Loo mulle Jumal puhas ſüda ja uuenda mu ſees kindlat waimu!“

Siis ütles Naatan: „Et ſa oma pattu kahjatſed, ſiis laſeb Jehoowa ſeda nuhtluſt ſinuſt mööda minna, et ſina mitte ei ſure, waid ſinu poeg, kes Patſebaſt on ſündinud.“ Naatan läks koju ja Patſeba poeg ſuri ära tema ſõna järele.

Patſeba teine poeg oli Saalomon; ſee oli armas Jehoowa meeleſt ja prohwet Naatan kaswatas teda.

30. Abſalom. Taaweti wiimſed elupäewad.

(2. Sam. raam. 14—20. 1. Kuning. raam. 1. 2. 1. Aja raam. 22—30.)

Taaweti poeg Abſalom oli kõige iluſam mees Jisraelis; jalatallaſt pealaeni ei olnud temal wiga. Aga kurjus ja tigedus elaſiwad ta ſüdames. Ta püüdis oma iſa auujärgi. Kui keegi kuninga juure kohtuſſe läks, tuli Abſalom wärawas wastu, küſis tema asja järele ja ütles: „Sinul on täieste õigus, aga kuningas ei wõta ſind kuulda! Kui mina kohtumõiſtja oleks, ſiis ſaaks igaüks oma õiguſe kätte.“ Tahtis keegi teda auustada, ſellele andis tema ſuud. Nõnda warastas ta Jisraeli rahwa ſüdamed ära.

Ühel päewal ütles Abſalom iſale: „Ma lähän Heebroni ohwerdama.“ Taawet ütles: „Mine rahuga“ ja andis temale ka õõjamehi ligi. Heebronis laskis ta hüüda: „Abſalom on kuningaks ſaanud!“ Siis kogus palju rahwaſt Heebroni kokku ja Abſalom läks nendega Jeruuſalemma oma iſa wastu. Taawet põgenes oma ſulastega Jeruuſalemmaſt wälja üle Kiidroni jõe Õlimäele. Ta oli palja jalu ja nuttis, ja kõik rahwas nuttis temaga!

Taaweti wäepäälik Joab läks weikeſe wäeſalgaga Abſalomile wastu. Werine lahing hakkas Ewraimi metſas. Abſalomi mehed ſaiwad löödud ja Abſalom iſe leidis ſurma.

Kui Taawet ſeda kuulis, nuttis ta tema päraſt ja ütles: „Oh mu poeg Abſalom! Oleks ſee Jumala tahtmine olnud, et mina ſinu aſemel oleks wõinud ſurra!“ ja leinas kaua.

Kui Taawet wanaks jäi, laskis ta oma poja Saalomoni kuningaks wõida, käskis teda Jehoowale püha koja ehitada ja ütles: „Mina olen ſelle jauks kogunud kulda, hõbedat, waske ja rauda arwamata palju. Sina ſaada ſeda korda, ſeſt Jehoowa on ſinuga! Ole wahwa ja käi Jehoowa teede peal!“ Kõik rahwas lubas teda hea meelega aidata. Wiimaks kiitis Taawet weel Jehoowat, ſuri ära ja ſai Taaweti linna maha maetud.

31. Saalomoni walitsus.

(1. Kuning. r. 1—11.)

Saalomon armastas Jehoowat ja elas oma isa Taaweti wiiside järele. Öösel unes näitas ennast Jehoowa temale ja ütles: „Palu, mis pean ma sinule andma!" Saalomon ütles: „Mu Jumal, sina oled oma sulase kuningaks teinud; aga mina olen weel poisikene; anna oma sulasele waga, sõnakuulelik süda!" See oli Jehoowa meele päraſt ja ta ütles: „Et sa mitte pika iga ega rikkust ei ole palunud, siis tahan ma sulle rohkeste mõistust anda; peale selle ka, mis sa küll mitte ei ole palunud, rikkust ja auu, ja kui sa minu teede peal käid, ka pika iga."

Saalomoni riik ulatas Euwrati jõest kuni Egiptuse piirini. Jisraeli rahwal oli rahu aeg kõige tema walitsuse ajal. Saalomonil oli 40,000 sõjawankrit ja 12,000 ratsameest. Jumal andis temale ka wäga palju tarkust, et ta kõige ümberkaudse rahwa seas kuulsaks sai. Ta rääkis 3000 õpetuse sõna ja kirjutas 1005 laulu. Kõik inimesed tahtsiwad Saalomoni näha, et nad tema tarkust kuuleksiwad.

Saalomon ehitas Jehoowale ka püha koja üles, seedri puust ja raiutud kiwidest, mis rohkeste kullatud oliwad. Tempel oli 60 küünart pikk, 20 küünart lai ja 30 küünart kõrge. Kõige pühamas paikas, mis wahe teki läbi pühast paigast lahutatud oli, seisis sääduse laekas; pühas paikas kuld ohwerdamise altar. Templi ümber oli õue ehk eeskoda põletamise ohwri altariga, kuhu rahwas kokku kogus.

Kui kõik walmis oli, astus Saalomon altari ette, õnnistas kogudust, tõstis käed taewa poole ja palus: „Jehoowa Jisraeli Jumal! taewate taewad ei mahuta sind enese sisse, kuidas wõiks seda see maja teha, mis mina olen üles ehitanud. Aga pööra ennast oma sulase palwe poole ja lase omad silmad selle maja üle ööd ja

päewad lahti seista! Kui Israeli rahwas sind selles majas palub, siis kuule, oh Issand, nende palwet. Ehk kui ka wõeras siin majas sinu poole õhkab, siis wõta ka teda kuulda, et kõik rahwas sinu nime tunneksiwad ja sind kardaksiwad." — Kui Saalomon palwe sai lõpetanud, tuli tuluke taewast maha, põletas ohwri ära altari peal ja Jehoowa auu täitis püha koda.

Saalomon oli wäga rikas, ta ehitas omale suuri kodasid, istutas wiinamägesid ja rohu aedu ja katsus kõik rõõmud läbi. Wiimaks wõttis ta omale wõeramaa naesed. Need pöörsiwad ta südame ebajumalate poole. Siis süttis Jehoowa wiha põlema ja ta ütles: „Nüid tahan ma kuningriigi su käest ära wõtta ja su sulasele anda; ühe suguaru tahan ma weel su pojale jätta oma sulase Taaweti pärast."

Saalomon suri ära ja ta poeg Reabeam sai tema asemele kuningaks.

32. Israeli riik jaetakse kaheks.

(1. Kuning. r. 12—14.)

Pärast Saalomoni surma tuliwad kõik rahwa wanemad Seekemi kokku ja ütlesiwad Reabeamile: „Sinu isa pani meile liig rasked maksud peale, tee sina neid kergemaks, siis jäeme sinu alamaks." Reabeam küsis nõuu oma isa nõuu andjatelt. Need wastasiwad: „Kuule see kord rahwa healt, siis jäewad nad sinu alamaks." Reabeam ei wõtnud wanemate nõuu wastu. Ta kuulas noorte sõna, kes temaga oliwad üleskaswanud ja ütles rahwale: „Minu isa on teid piitsadega peksnud, aga mina tahan teid okaskeppidega nuhelda." Selle walju wastuse pärast lahkusiwad 10 Israeli suguaru temast ära, walitasiwad Jeerobeami kuningaks ja asutasiwad sellega Israeli kuning-

riigi. Ülsi Juuda ja Penjamini suguarud jäiwad Reabeamile truiks; nendest sai Juuda kuningriik.

Jeerobeam mõtles: „Kui rahwas Jehoowa templis Jeruusalemmas ohwerdamas käib, siis hakkab ta wiimaks jälle Taaweti sugumõsa poole hoidma," sellepärast laskis ta kuld wasikad walada ja ütles: „Waata Jisrael, need on sinu Jumalad, kes sind Egiptuse maalt wälja tõiwad!" Nõnda pööris Jeerobeam rahwa südamed ebajumalate poole. Sellepärast kuulutas Jehoowa prohweti läbi: „Et sa määrjumalaid teenid, sellepärast tahan ma sinu suo ära kautada!"

Jeerobeami järele sai tema poeg Naadab Jisraeli kuningaks. See sai kahe aasta walitsuse järele Paesast ära tapetud. Paesa elas Jumala kartmata elu, sellepärast ei kestnud ka tema walitsuse aeg kaua. Pärast sai Amri Jisraeli kuningaks. See ehitas Samaaria linna. Ta oli kurjem, kui teised enne teda. Amri järele walitses tema poeg Ahab. Ahab wõttis pagana kuninga tütre Isabeli naeseks, teenis määrjumalaid, ehitas Samaaria linna ebajumala Paalile uhke templi ja tegi kõikfugu kurja.

33. Prohwet Eelias.

(1. Kuning. r. 17—2, Kuning. r. 2.)

Sell ajal saatis Jumal prohweti Eelia, Tishpa mehe Ahabi juure ja Eelias ütles: „Nii tõeste kui Jehoowa elab ei pea neil aastail ei kastet ega wihma tulema, enne kui mina seda käsin." Eelias läks Jehoowa käsu peale Kriti jõe ääre ja elas seal. Kaarnad tõiwad temale leiba ja liha. Jõest sai ta juua. Kui jõgi ära kuiwas, ütles Jumal Eeliale: „Mine Sarepta linna Siidoni maale, seal olen ma leske naest sind toita käskinud." Eelias läks.

Linna wärawas nägi ta naese puid korjawat. Eelias ütles sellele: „Too minule wett ja paluke leiba!“ Naene wastas: „Minul ei ole muud kui peu täis jahu wakkas ja pisut õli kruusis, selleſt tahan eneſele ja oma pojale leiba teha, et meie sööme ja päraſt sureme.“ Eelias ütles: „Nõnda ütleb Jehoowa Jisraeli Jumal: Jahu ei pea mitte wakkaſt lõppema ega õli kruusiſt wähenema! kuni Jehoowa wihma laseb sadada,“ ja see sündis nõnda. Päraſt jäi leſe poeg haigeks ja suri ära. Eelias palus Jehoowat ja laps sai jälle elawaks.

Kolm aastat ja kuus kuud oli kange põud, siis läks Eelias Jehoowa käsu peale jälle kuninga Ahabi juure ja ütles temale: „Kutsu terwe Jisrael ja 450 Paali pappi minu juure Karrmeli mäe peale!“ Ahab tegi seda. Seal hüüdis Eelias rahwa wastu: „Kui kaua lonkate teie kahes mõttes? On Jehoowa teie Jumal, siis teenige teda, aga on Paal Jumal, siis käige tema järel! Mina olen Jehoowa prohwetiteſt üksi üle jäenud, aga Paali pappiſi on 450. Antke meile kaks härga ohwri jauks. Paali papid pangu üks puude peale; aga tuld ärgu pangu mitte ligi, mina teen teiſega seda ſama. Siis palugu nemad oma Jumalat ja mina tahan Jehoowat appi hüüda. Kumb Jumal tulega wastab, see olgu õige Jumal!“ Kõik rahwas wastas: „Tehke seda!“ Nemad tegiwad nõnda ja Paali prohwetid hüidſiwad oma altari ümber hommikuſt lõuneni: „Paal kuule meid!“ Aga wastuſt ei tulnud. Eelias pilkas neid ja käskis kõwemine hüida. Ehk nad küll kiſendaſiwad, jäi wastus siiski tulemata.

Õhtu eel ehitas Eelias altari ülesse, kaewis kraawi ümber, pani ohwri puude peale ja laskis wett peale walada, et kraaw täis sai. Siis hüidis ta: „Jehoowa Aabrahami, Iſaki ja Jisraeli Jumal! kuule mind Jehoowa, et kõik rahwas näekſiwad, et ſina Jumal oled ja mina ſinu ſulane!“ Siis langes tuli taewaſt maha ja sõi ära ohwri,

altari ja ka wee. Kui rahwas seda nägi, langes ta maha, ja hüüdis: „Jehoowa on Jumal! Jehoowa on Jumal!“ Siis laskis Eelias Paali prohwetid kinni wõtta ja Kiisoni jõe ääres ära tappa. Päraſt läks ta Karrmeli mäe otſa ja palus Jehoowat, ſiis tuli kange ſadu.

Ahabi naene Jiſebel püüdis Eeliaſt ära tappa Paali pappide hukkamiſe päraſt. Eelias põgenes kõrbe, heitis kadaka alla ja palus omale ſurma. Kui ta magama uinus, puutus Jſſanda ingel temaſſe ja ütles: „Tõuſe üles ja ſöö!“ Eelias tõuuſis ülesſe ja leidis oma peatſis küpſetud leiwa ja kruuſi täie wett. Ta ſõi ja jõi ja käis ſelle ſöögi rammuga 40 päewa ja ööd, kuni ta Hoorepi mäe juure jõuudis. Sinna jäi ta ühte koopaſſe ja ütles: „Jſſand, nemad on ſinu prohwetid ära tapnud ja ſinu altarid maha kiskunud. Mina üksi olen weel üle jäenud ja nüüd tahawad nad ka minu elule otſa teha.“ Jumal ütles: „Tule wälja ja ſeiſa mu ees mäe peal!“ Siis tuli kange tuul, mis mäed katki murdis, aga Jehoowa ei olnud mitte tuule ſees. Tuule järele tuli maawäriſemine, aga ſeal ei olnud Jehoowat. Selle järele tuli tuli, aga Jehoowa ei olnud mitte tule ſees. Wiimaks tuli waikne, taſane kohiſemine, kui Eelias ſeda kuulis, kattis ta omad ſilmad kinni ja Jſſand ütles: „Mine jälle tagaſi! Ma olen omale 7000 hinge Jisraelis ülejätnud, kes mitte Paali ees põlwe ei ole painutanud.“

Kui Eelias tagaſi läks, leidis ta Eliiſa kündmaſt. Eelias wiskas oma mantli tema õlade peale ja Eliiſa käis tema järele ning teenis teda.

Kuningas Ahab leidis sõjas, Siiria rahwa wastu, ſurma. Jiſebel wiſati oma maja ülemiſeſt aknaſt maha ja koerad ſõiwad ta ära.

34. Prohwet Eliisa.

(2. Kuning. r. 2—6.)

Eelias tegi weel palju imetähta rahwa seas. Kui ta wanaks jäi, tuli aeg kätte, mill Jehoowa teda tuules tahtis taewasse wõtta. Ta tahtis Eliisa juureſt ära minna, aga Eliisa ütles: „Nii tõeste, kui Jehoowa elab, mina ei lahku sinuſt mitte ära.“ Kui nad Jordani jõe ääre jõutsiwad, siis tuliwad tulised hobused ja wankrid ja wiisiwad Eelia tuules taewasse. Kui Eliisa teda enam ei näinud, wõttis ta Eelia mantli ja löi sellega Jordani wett. Siis lahkus weſi kaheks ja Eliisa läks kuiwalt läbi.

Eliisa läks Peeteli poole. Seal tuliwad poisikesed linnaſt wälja, teutasiwad teda ja hüidsiwad: „Tule üles, sa paljas pea!“ Eliisa needis neid Jehoowa nimel ära, siis tuliwad metsaſt kaks karu ja kiskusiwad üleanetumad poisid lõhki.

Päraſt tuli prohweti naene Eliisa juure ja ütles: „Minu mees suri ära ja see, kellele ta wõlgu oli, tahab minu mõlemad lapsed omale pärisorjaks wõtta.“ Eliisa küsis: „Kas sinul on weel midagi majas?“ Naene wastas: „Minul ei ole muud midagi kui kruuſi täis õli.“ Eliisa ütles: „Mine laena naabrite käeſt tühje nõuusid ja wala õli nende sisse!“ Naene tegi seda ja kõik nõuud saiwad õli täis. Siis ütles Jumala mees: „Müi õli ära ja maksa wõlg kätte! aga sina oma poegadega ela selleſt, mis üle jääb.“

Siiria kuninga sõawäe pealik Naemann oli pidali tõbine. Kui ta prohweti Eliisa imetegudeſt kuulis, sõitis ta uhke hobuste ja tõllaga Samaaria linna Eliisa juure. Eliisa saatis oma poisi tema juure wälja ja laskis ütelda: „Pese ennaſt 7 korda Jordanis, siis saad sa puhtaks!“ Selle üle wihastas Naemann ja ütles: „Ma mõtlesin, et ta minu juure wälja tuleb ja oma Jumala nime appi

hüiab. Kas Tamaskuse weed pole paremad, kui kõik Jisraeli weed?" Ometegi peskis ta ennast oma sulaste nõuuandmise peale 7 korda Jordanis ja sai puhtaks. Siis pööris ta Jumala mehe juure tagasi ja ütles: „Nüüd tean ma, et muud Jumalat ei ole, kui Jisraeli Jumal." Ta pakkus Eliisale kingitusi, aga Eliisa ei wõtnud neid mitte.

Siiria kuningas tuli Jisraeli wastu sõdima. Ta piiras ööse1 Totani linna ümber, et Eliisat wangi wõtta. Kui Jumala mehe sulane hommikul linna nägi sõameesteſt ümberpiiratud olewat, hüüdis ta: „Oh häda! mu isand, mis peame nüüd tegema?" Eliisa ütles: „Ära karda mitte! enam on neid, kes meie juures, kui neid, kes nende juures." Eliisa palwe peale tegi Jumal poisi silmad lahti ja ta nägi: mägi oli täis tulisid hobusid ja wankrid. Aga Siirlased löi Jehoowa pimedusega. Eliisa läks nende juure ja ütles: „Käige minu järele! mina wiin teid selle mehe juure, keda teie otsite." Nemad läksiwad. Eliisa wiis nad Samaaria linna Jisraeli kuninga juure.

Kuningas küsis Eliisa käest: „Mu isa, kas ma pean neid maha lööma?" Eliisa wastas: „Ei mitte, anna neile süia ja juua ja saada nad oma wäe juure tagasi!" Kuningas tegi seda.

35. Juuda kuningriik.

(2. Kuning. r.)

Juuda kuningriiki walitsesiwad suuremalt osalt Jumala kartmata kuningad. Nad asutasiwad wäärjumalatele ühed paigad ja wedasiwad seega ka rahwa hukatuse poole. Ometegi äratas Jumal Juudalistele ka mõne waga walitseja; need oliwad Joosawat, Hiskia ja Joosias.

Joosawat walitses Eelia ajal. Ta kautas wõera Jumala kõrged paigad ära ja maanitses rahwast Issanda kartusele; tegi rahu Israeli riigiga, seadis kohtumõistjad riigi sisse ja elas kõikis Jumala meelepäralist elu.

Kuningas Hiskia elas ka Jumala meele pärast. Ta wõttis Jehoowa koja ukseb jälle lahti, mis ta kuri isa kinni oli pannud ja käskis preestrid Jumala koda pühitseda; saatis käskusi igale poole oma riigi sisse ja kutsus rahwa Jeruusalemma kokku. Seal kiskusiwad nad kõik ebajumala altarid maha ja pühitsesiwad Jehoowale Paasapüha.

Hiskia walitsuse ajal tuli Assiiria kuningas Sanherib suure sõawäega Jeruusalemma. Ta piiras linna ümber ja teutas Jehoowa nime. Siis käristas Hiskia omad riided lõhki ja palus Jehoowalt ärapeastmist. Sellsamal ööl lõi Jehoowa ingel Assiiria leeris 185 tuhat meest maha. Siis läks Sanherib järele jäenud meestega oma riigi pealinna Niinewisse tagasi, aga sai seal oma poegadest ära tapetud.

Pärast seda jäi Hiskia raskeste haigeks ja prohwet Jesaia ütles temale: „Nõnda ütleb Jehoowa: Säe oma elumaja asjad korda, sest sa pead surema!" Hiskia nuttis wäga ja palus alandlikult, et Jehoowa tema elupäiwi pikendaks. Siis ütles Issand Jesaiale: „Pööra tagasi ja ütle Hiskiale: Nõnda ütleb Jehoowa: Ma olen su alandlikku palwet kuulnud ja tahan su elupäewadele weel 15 aastat juure lisada!" ja Hiskia sai terweks.

Joosea oli Juuda kuningatest kõige õigem. Ta oli 8 aastat wana, kui ta kuningaks sai. Oma 20^{mal} eluaastal laskis ta ebajumalate altarid maha kiskuda ja Jehoowa koja uueste ülesehitada. Tema walitsuse ajal leidis ka ülempreester Hilkia Moosese seaduse raamatu üles, mis seni ajani kadunud oli. Joosua kutsus rahwa Jeruusalemma kokku, laskis neile seaduse raamatust ette lugeda ja pühitses Paasapüha. Ta maanitses rahwast elawa Jumalale truiks jäeda ja uuendas nõnda seadust.

36. Jisraeli ja Juuda riigi ots.

(2. Kuning. r.)

Jisraeli rahwas tegi ühtepuhku kurja Jehoowa silma ees ja elas paganate wiisi järele. Suurem osa kuningaid edendasiwad ise wäärjumala teenistust ja wedasiwad seega ka rahwa ikka enam ja enam hukatuse poole.

Nõndasama läks ka Juuda riikis. Sellepärast äratas Jumal prohwetisi, kes õpetuste ja maanitsustega rahwast püidsiwad parandada. Nad kuulutasiwad Jumala nuhtlust kurjadele, aga tema armu ja halastust nendele, kes patust pöörakssiwad; ja ka Messiasse tulemist.

Prohwetid oliwad: Hoosea, Joel, Aamos, Obadja ja Joona. Joona pani Jumala käsu wastu ja ei tahtnud Niinewi linna ärarikkumist ettekuulutada. Sellepärast sai ta suuresi kalast ära neelatud, aga kolme päewa pärast, et ta Jumala poole õhkas, jälle elusalt mäele okendatud. Peale Joona elasiwad weel prohwet Jesaia, Mika, Nahum, Haabakuk, Sewanja ja Jeeremia. Siiski juhtus arwa, et kuningad ja rahwas prohwetite maanitsusi tähele paniwad.

Sellepärast algas ka prohwetitest ettekuulutatud Jumala karistus, ja esiteks Jisraeli riikis. Wiimane Jisraeli kuningas oli Hoosea. Tema walitsuse ajal tuli Assiiria kuningas Salmanassar suure sõawäega Jisraeli riigi pealinna Samaaria alla; piiras linna ümber, sundis rahwa allaheitmisele ja wiis nad kõik ära wangi. (720 aast. e. Kr.) Jisraeli riiki seadis ta paganad elama. Nendest ja järele jäenud Jisraeli rahwast sigines aeg ajalt Samaaria rahwas.

Juuda riik seisis peale Jisraeli riigi ärahäwitamise weel ligi poolteist sada aastat, aga et ka siin Jumala kartmata elu enam ja enam maad wõttis, tuli Paabeli kuningas Nebukatnetser suure sõawäega Jeruusalemma alla ja piiras selle ümber. Kolm aastat järgimööda wõitles linna rahwas meele äraheitmisega wägewa waenlase wastu.

Ometi sai wiimaks Nebukatnetser hirmsast näljahädast ära kurnatud linna rahwa üle wõitu ja tungis linna sisse.

Wiimane Juuda kuningas Seedekia sai wangi wõetud ja raud ahelasse pandud. Ta lapsed saiwad ta silma ees ära tapetud ja tema enese silmad pisteti peast wälja. Jeruusalemma müürid saiwad maha kistud, majad tuhahunikuks tehtud ja rahwas wiidi Paabeli wangi. (588 a. e. Kr.)

Weike osa alamast rahwast jäeti weel Jeruusalemma elama. Nende seas oli ka prohwet Jeeremias, kes Jeruusalemma pärast nutu laulu laulis: „Kuidas on see linn nõnda tühi! Enne oli ta täis rahwast. Ta on kui lesk naene. Enne oli ta kui würst paganate seas; nüüd peab ta teenima. Ta nutab öösel, aga keegi ei tröösti teda!"

37. Juuda rahwas Paabelis wangis.

(Dan. raam.)

Juuda rahwa elu ei olnud Paabelis wangis mitte wäga waene. Nad elasiwad seal niisama, nagu teised riigi alamad ja oliwad õiguste poolest Kaldea rahwa sarnatseks arwatud. Nebukatnetser laskis Juuda rahwa noorimehi kõigis tarkuses õpetada. Nende seas oliwad ka Taaniel, Sadrak, Meesak ja Aabednego, kes kuninga Nebukatnetseri juures kuulsaks ametimeesteks saiwad ja selleläbi oma rahwale palju auu saatsiwad. Ometegi oli neil ka palju kiusatust ja waewa kannatada.

Kord laskis kuningas Nebukatnetser kuld kuju teha. Ta kutsus rahwa kokku seda pühitsema ja laskis hüüda: „Igaüks heitku kuju ette maha ja kummardagu teda! Kes seda ei tee, see saab tulise ahju sisse wisatud!" — Sellsamal päewal kaebasiwad Kaldea mehed kuningale, et Sadrak, Meesak ja Aabednego mitte kuld kuju ette maha ei ole heitnud. Siis laskis kuningas ahju 7 korda palawamaks kütta

ja need kolm meest sinna sisse wisata. Aga pea ehmatas kuningas ära ja ütles: „Eks meie ole kolm meest tulle wiskanud? Aga ma näen neli meest tules kõndiwat ja neil ei ole ühtegi wiga, aga neljas on Jumalate sarnane!" — Ta astus ahju ligi ja hüüdis: „Kõigekõrgema Jumala sulased, tulge wälja!" Mehed astusiwad põlewast ahjust wälja, aga tule haisugi ei olnud nende riiete juures. Siis ütles kuningas: „Kiidetud olgu Jumal, kes ingli on läkitanud ja oma sulased ära peastnud!" ja andis kõige oma alamatele käsku: „Kes Sadraki, Meesaki ja Abednego Jumalat teutab, peab surema! Ei ole ühtegi Jumalat, kes nõnda wõib ärapeasta, kui Jehoowa!"

Nebukatnetsari järele sai tema poeg Belsatsar kuningaks, see tegi kord suured joodud. Kui ta purju jäi, laskis ta Jeruusalemma templi kuld ja hõbe nõud wälja tuua, et nende seest ka weel juua; ja teutas nõnda Jumalat. Siis ilmusiwad sõrmed ja kirjutasiwad kuninga saali seina peale. Belsatsar ehmatas seda nähes wäga ära. Ta laskis kõik targad kokku kutsuda, et nad imeliku kirja ära seletaks; aga need ei mõistnud seda lugedagi. Päraft toodi Taaniel kuninga juure. Tema ütles: „Oh kuningas! sina oled taewa Jumala ees suurustanud ja tema püha koja riistu teutanud; sellepäraft on siia kirjutatud: „Meene, meene, teekel uuwarsin." See tähendab: „Jumal on sind kaalunud ja sa oled liig kerge olnud. Ta on sinu kuningriigi ära jaganud ja Pärsia meestele annud." Sellsamal ööl tapeti Belsatsar ära ja tema kuningriik jäi Pärsia meeste kätte.

Pärsia kuningas Tariius tõstis Taanieli weel suurema auu sisse. Sellepäraft oliwad teised tema wastu kadedad ja püidsiwad teda hukka saata. Nad meelitasiwad Tariiust, et ta käsku andis: „Keegi ei tohi 30. päewa sees ei Jumalat, ega ühtegi teist inimest paluda, kui aga ükst kuningast! Kes seda teeks, saaks lõukoerte auku wisatud." Aga Taniel palus iga päew kolm korda Jumalat, nagu ennegi. Seda

kaebasiwad tema wihamehed kuningale. Kuningas oleks hea meelega Taanieli elu hoidnud, aga oma sõna pärast laskis ta teda siiski lõukoerte auku wisata öeldes: „Sinu Jumal, keda sa alati teenid, hoitku sind!“ Tariius walwas selle öö ja ei söönud midagi. Hommikul wara ruttas ta lõukoerte augu juure ja hüüdis: „Taaniel, sa elawa Jumala sulane, kas su Jumal on sind ka lõwide käest ära wõinud peasta?“ Taaniel wastas: „Mu Jumal on ingli läkitanud ja lõwide suud kinni pannud, et nad minule midagi kahju ei teinud.“ Siis oli Tariius wäga rõõmus. Ta laskis Taanieli august wälja tõmmata ja tema peale kaebajad sisse wisata. Need purustati lõwidest ära, enne kui nad augu põhja jõutsiwad. Pärast andis Tariius oma riigi alamatele käsku: „Kõik peawad Taanieli Jumalat kartma, sest tema on ärapeastja ja abimees ja tema walitsus jäeb otsani.“

38. Jeruusalem ehitakse jälle üles.

(Esra ja Neemia raam.)

Seitsekümmend aastat pärast Jeruusalemma ärarikkumist sai Israeli rahwas Pärsia kuninga Kooresi walitsuse alla. Jumal äratas Koorese waimu ja ta laskis oma esimesel walitsuse aastal kuulutada: „Jehoowa, taewa Jumal käskis mind enesele koda ehitada. Kes nüid teie seast tema rahwas on, see mingu Jeruusalemma püha koda ehitama!“ Siis läksiwad 42,000 wanemat Juuda ja Penjamini suguarust mürsti Seerupaabeli ja ülema preestri Joosua juhatuse all üles Jeruusalemma ja pühitsesiwad lehtmajade püha. Kui nad templi alust paigale paniwad, hõiskas rahwas rõõmu pärast ja preestrid puhusiwad pasunaid; aga wanemad, kes endist templit oliwad näinud, nutsiwad. Pärast tuli Samaaria rahwas Seerupaabeli juure ja taht-

siwad ühes templit ehitada. Juuda rahwas ei lubanud seda, sest Samaaria rahwas elas osalt paganate wiisi järele. Sellepärast saiwad Samaaria mehed wäga wihaseks ja püidsiwad Juudaliste ehitust raskendada, kus iial wõisiwad. Ometi sai tempel Juuda meeste wäsimata hoole ja töö läbi mõne aasta järele walmis ja nad pühitsesiwad seda rõõmuga.

Pärast tuli mõistlik kirjatundja Esra Paabelist üles Jeruusalemma ja tõi hõbedat, kulda ja kõiksugu riistu templi teenistuseks ligi. Tema wägewa jutluse läbi laksiwad kõik Juudamehed, kes paganate seast oliwad naesed wõtnud, endid nendest jälle ära lahutada.

Pärsia kuninga ülem teender Neemia oli ka Juuda mees. Kui ta kuulda sai, et Jeruusalemma müirid alles lagund on, siis palus ta kuninga käest luba ka Juuda maale minna oma isade linna ehitama.

Neemia oli tuline rahwa mees. Ta lainas ja aitas omast warast nii palju kui jõuudis ja ei pärinud kellegi käest wõlga tagasi. Tööd ja waewa ta ei kartnud. Rahwa wanemad ja ülemad wõtsiwad tema noomimist kuulda ja andsiwad waestele, kes nende wõlgnikud oliwad, pandiks antud põllud ja wiinamäed ilma maksuta tagasi ja kinkisiwad neile nende wõlad.

Kui Juuda mehed Jeruusalemma müirisid üles hakkasiwad ehitama, püidsiwad waenlased jälle igapidi nende tööd takistada. Pooled Juuda meestest pidiwad alati sõariistadega wahi peal olema ja ka ehitajatel oliwad mõõgad wööl, et iga tahes waenlaste wastu wälja wõisiwad astuda. Ometegi sai linna müir walmis ja rahwas tuli Jeruusalemma kokku püha pidama. Esra luges sääduse raamatust rahwale ette ja kõik tõutasiwad wandega Jehoowa käsu järele elada.

39. Juuda rahwa jündmus päraſt Paabeli wangipõlwe.

Kooreſe järele walitſes Iisraeli rahwa üle Makedoonia kuningas Aleksander Suur. Päraſt tema ſurma olid Juudaliſed 100 aastat Egiptuſe riigi alamad. 200 aastat enne Kristuſt ſaiwad nad Jumala kartmata Süria kuningate walitſuſe alla. Nende ſeaſt oli Antiookus kõige kurjem. Ta teutas Jeruuſalemma templi ära, laskis pühad kirjad ära põletada ja ſundis Juuda rahwaſt wäärjumalaid teenima. Kes ſeda ei teinud, ſee ſai ära hukatud. Waga 90. aastaſt kirjatundjat Eleaaſerit laskis Antiookus armetumal kombel piinata, aga et Eleaaſer ſellegipäraſt oma uſu ſääduſe wastu ei teinud, ſai ta ära tapetud. Nõndaſama wõeti ka ema ſeitsme pojaga kinni ja ſunniti oma usku maha jätma. Et nad mitte Jumala käſu wastu ei teinud, laskis kuningas kõige wanema wenna keele ſuuſt wälja lõigata, käed ja jalad ära raiuda ja teda panni peal küpſetada. Ema ja wennad pidiwad ſeda pealt waatama. Sellegipäraſt ei laſknud nad endid oma wanemate uſuſt ära ekſitada ja ſuriwad kõik järgimööda hirmſa piina all rõõmſas lootuſes igaweſe elu peale.

Sell ajal elas waga preester Matatias, ſee tappis Juuda mehe altari ees ära, ſeſt et ta ſelle peal ebajumalatele ohwerdas. Päraſt põgenes Matatias oma wiie pojaga kõrbe ja palju rahwaſt, kes Jehoowat kartis, kogus tema juure. Peale Matatiaſe ſurma läks tema wahwa poeg Juudas Makabeus wäehulgaga Süria rahwa wastu ja wõitis nad ära. Ta puhastas Jumala templi ära ja ſeadis Jumala teenistuſe jälle korda. Makabeuſe ſuguwõſa walitſes 130 aastat Juuda maal. Wiimaks ſai Juuda rahwas Roomlaste walitſuſe alla. Need ſeadſiwad kurja Heroodeſe kuningaks. Heroodes laskis Makabeuſe ſuguwõſa ſuutumaks ära hukata, aga Jeruuſalemma templit ehitas ta wäga uhkeſte.

Sell ajal ſündiſiwad Juuda rahwa ſeas kaks erakonda, Waariſeerid ja Saduſeerid. Waariſeerid elaſiwad püha kirja wälimiſe wormi järele, aga oliwad tihti waimuliku mantli all kõige ſuuremad petiſed. Saduſeerid pidaſiwad ainult wiit Mooſeſe raamatut pühaks ja õpetaſiwad, et ülestõusmiſt, inglid ega waimuſi ei ollagi. Aga uſklikud ootaſiwad igatſedes Jisraeli Troosti.

40. Prohwetite ettekuulutuſed Kristuſe peale.

Kui Jisraeli rahwas kõrbe teekonna järele Kaanaani maa ligidale jõuudis, kutſus Moabi kuningas Paalak prohweti Piileami Jisraeli rahwaſt ära needma. Peori mäe otſaſt nägi Piileam Jisraeli rahwaſt, ei wõinud mitte needa, õnnistas teda ja ütles: „Täht käib wälja Jakobiſt ja kuninga kepp tõuſeb üles Jisraeliſt ja pekſab maha kõik Moabi maa würstid ja Seti lapſed.“ (4. Moſ. 24, 17.)

Kuninga Hiskia ajal elas prohwet Jeſaia, kuninglikuſt ſuoſt; ſee kuulutas: „Üks neitſit ſaab käima peale, toob poja ilmale ja peab temale nime panema Imaanuel (Jumal meiega). (Jeſ. 7, 14.) Üks laps on meile ſündinud, üks poeg on meile antud, kelle õla peal ta walitſus on, ja temale pannakſe nimi: Imelik nõuuandja, Wägew Jumal, Igawene iſa, Rahuwürſt.“ (Jeſ. 9, 5.)

Sellſamal ajal kuulutas ka prohwet Mika: „Ja ſina Petlehem Ewrata, ſee on wähä, et ſa oled Juuda tuhandite ſeaſt; ſinuſt peab minule wälja tulema ſee, kes peab walitſeja olema Jisraelis; ja tema wäljaminemiſed on wanaſt igaweſeſt ajaſt olnud. (Mika 5, 1.)

Prohwet Jeeremias elas Jeruuſalemma linna ärarikkumiſe ajal Nebukatnetſeri läbi. Ka tema trööstis rahwaſt Jumala tõutuſega: „Waata, päewad tulewad, et mina tõeks teen ſelle ſõna, mis ma olen rääkinud Jisraeli ja

Juuda sugu päraſt. Neil päewil ja sell ajal tahan ma Taawetile üles kaswada lasta õiguſe wõſu ja tema peab kohut ja õiguſt tegema maa peal. Neil päiwil peab Juuda abi ſaama ja Jeruuſalem julgeste elama; ja ſee on ſee nimi, miska teda peab nimetatama: Jehoowa meie õigus." (Jer. 33, 14—16.)

Paabeli wangipõlwe ajal kuulutas prohwet Sakaria: „Ole üpris wäga rõõmus Siioni tütar, hõiska Jeruuſalem! Waata ſinu kuningas tuleb ſulle taſane ja ſõidab eesli ſeljas, ja emaeesli ſälu ſeljas." (Sakaria 9, 9.)

Wiimane wana ſääduſe prohwet Malakia kuulutas Jehoowa nimel: „Waata, ma läkitan oma ingli, ja tema peab mu pale eel teed walmiſtama; ja pea tuleb oma templi juure ſee Iſand, keda teie otſite, ja ſee ſeaduſe ingel, keda teie tahate: waata, ta tuleb! ütleb wägede Jehoowa." (Malakia 3, 1.)

Uue säädusе (lepingu)

Piibli lugu.

Hic fabulæ finem
Pingit Lupus.

1. Ristija Johanneſe ſündimine.

(Luukas 1.)

Kuninga Heroodeſe ajal elas Juuda maal waga preester Sakarias oma naeſe Eliiſabetiga. Nad oliwad mõlemad elatanud inimeſed, aga ilma lapſita.

Kui Sakarias Jeruuſalemma templis ohwerdas, nägi ta ingli paremal pool altari kõrwas ja Sakarias kartis. Ingel ütles: „Ära karda Sakarias! Issand on ſu palwe kuulnud. Sinu naene Eliiſabet toob poja ilmale ja ſina pead temale nime panema Johannes (Jumal halastab). Sa oled wäga rõõmus tema päraſt, ſeſt ta ſaab Issanda ees ſuur olema!" Sakarias ei uskunud ſeda ja ütles: „Kuidas ſee wõib ſündida? Mina olen juba wana ja minu naene on ka elatanud inimene." Ingel wastas: „Mina olen Kaabriel, kes Jumala ees ſeiſab ja olen läkitatud ſulle häid sõnumid kuulutama, et ſa aga ſeda mitte ei uſu, ſellepäraſt pead ſa ſeniks keeletumaks jäema, kuni minu kuulutus täide lähäb." Seſtſamaſt tunniſt ſaadik jäi Sakarias keeletumaks. Kui ta ette õuue rahwa juure tuli, ei ſaanud ta neid enam õnnistada.

Nagu ingel oli kuulutanud, nõnda ſündis ka. Eliiſabet tõi oma wana ia ſees poja ilmale. Kui laps kaheksa päewane oli, tuliwad naabrid ja ſugulaſed teda ümber lõikama

ja tahtsiwad tema nime Sakarias panna, aga ema ütles: „Johannes peab ta nime olema.“ Kui isalt, kes ikka alles keeletu oli, lapse nime küsiti, wõttis ta tahwli, et sinna peale üles kirjutada. Kirjutades peasis ta keel lahti ja ta ütles: „Johannes on ta nimi.“ Kõik panewad seda imeks ja Sakarias kiitis Jumalat: „Kiidetud olgu Issand Jisraeli Jumal, sest ta on tulnud oma rahwast lunastama, et meie ilma kartmata teda wõime teenida pühitsuses ja õiguses. Aga sina lapsuke saad Kõigekõrgema prohwetiks hüütud; sina pead Issanda pale eel käima ja temale teed walmistama. Jisraeli rahwa pead sa õige teele juhatama, et ta Jumalaga saaks lepitatud.“ Lapsukene Johannes kaswis ja sai kangeks waimus.

2. Jeesuse sündimine.

(Luukas 1, 2.)

Kuus kuud pärast ristija Johannese ettekuulutamist läkitas Jumal ingli Kaabrieli Kaalilea maale Natsareti linna kihlatud neitsi Maria juure. Ingel teretas Mariat: „Tere, kes sa oled armu saanud! Issand on sinuga, sa oled õnnistatud naeste seas.“ Maria ehmatas tema teretamise üle ära, aga ingel ütles: „Ära karda Maria, sina oled Jumala meelest armu leidnud; sa tood poja ilmale ja pead temale nime panema Jeesus (Ärapeastja). Tema peab suur olema ja saab Kõigekõrgema pojaks hüütud.“ Kui Maria weel kahewahel oli, ütles ingel: „Jumala juures ei ole ükski asi wõimata.“ Siis ütles Maria: „Ma olen Issandaja ümmardaja, mulle sündigu nõnda kui tema tahab;“ ja ingel läks tema juurest ära.

Warsi pärast seda läks Maria Sakaria naest Eliisabeti waatama. Eliisabet teretas teda ja ütles: „Õnnistatud oled sina naeste seas, õnnis oled sina, et sa oled uskunud!“

Siis ütles Maria: „Minu hing auustab Issandat ja minu waim on wäga rõõmus Jumala, minu Õnnistegija päraſt. Seſt tema on oma ümmardaja alanduſe peale waatanud. Kõik rahwas ſaab mind õntſaks kiitma, ſeſt mulle on ſuuri asju teinud ſee Wägew, kelle nime püha on."

Neil päiwil andis Rooma keiſer käsku, et kõik tema riigialamad üleskirjutatud ſaaks. Siis läkſiwad ennaſt üleskirjutama igaüks oma linna. Maria oli Taaweti ſugu mehe Jooſepiga kihlatud, ſellepäraſt läkſiwad nad Taaweti linna Petlehemma, endid üleskirjutama.

Petlehemma laudas tõi Maria poja ilmale, mähkis ta mähkmeſſe ja pani ſõime magama, ſeſt elumajades ei olnud neil ruumi. Sellſamal ööl oliwad karjatſed Petlehemma wälja peal õitſel. Ingel tuli nende juure, Issanda auu paistis nende ümber ja nemad kartſiwad. Ingel ütles neile: „Ärge kartke! ma kuulutan teile ſuurt rõõmu, mis kõige rahwale peab ſaama: Teile on täna Taaweti linnas Õnnistegija ſündinud, kes on Issand Kristus. Ta magab ſõimes mähkme ſees." Häkitſelt ilmuſiwad ingli ümber taewa ſõawäe hulgad; need kiitſiwad Jumalat ja ütleſiwad: „Auu olgu Jumalale kõrges, maa peal rahu ja inimestel hea meel!" Kui inglid nõnda ſaiwad Jumalat kiitnud, läkſiwad nad jälle üles taewa. Karjatſed ruttaſiwad ſellſamal ööl Petlehemma. Nad leidſiwad lapſukeſe ſõimeſt ja rääkiſiwad, mis ingel temaſt oli kuulutanud. Kõik paniwad ſeda imeks, aga Maria pidas ingli ſõnad meeles ja mõtles nende peale omas ſüdames.

Kui laps kahekſa päewane oli, ſai ta ümber lõigatud ja tema nime pandi „Jeeſus".

Kuue nädala päraſt läkſiwad Jooſep ja Maria lapſega Jeruuſalemma templiſſe Jehoowale tänu ohwrid ohwerdama. Sellſamal korral tuli ka waga mees Siimeon templiſſe. Ta wõttis lapſukeſe Jeeſuſe oma ſülle, kiitis Jumalat ja ütles: „Issand, nüüd laſed ſina oma ſulaſe

rahus ära minna, sest mina olen sinu õnnistust näinud, mis sa oled walmistanud paganaid walgustama ja oma Israeli rahwa auuks!"

Waga naesterahwas Hanna, kes ööd ja päewad templis Jehoowat teenis, tuli ka lapsukese juure, kiitis Issandat ja rääkis temast kõigile, kes Jeruusalemmas Äralunastajat ootasiwad.

3. Hommiku maa targad.

(Matt. 2.)

Peale Jeesuse sündimise tuliwad hommiku maa targad Jeruusalemma ja küsisiwad: „Kus on hiljuti sündinud Juuda rahwa kuningas? Meie nägime tema tähte hommiku maal ja tulime teda kummardama." Kuningas Heroodes ehmatas seda kuuldes wäga ära. Ta kutsus preestrid ja kirjatundjad kokku, et nende käest paremat teadust saaks. Need ütlesiwad: Petlehemmas Juuda maal peab Kristus sündima, nõnda on prohwet Mika kuulutanud. Heroodes kutsus targad salaja enese juure, saatis nad Petlehemma ja ütles: „Minge kuulake õiete lapsukese järele ja kui teie ta ülesse leiate, siis antke minule seda teada, et mina ka teda kummardama tulen."

Sellsamal ööl läksiwad targad teele. Täht, mida nad hommiku maal oliwad näinud, käis nende eel, kuni nad Petlehemma Õnnistegija juure jõudsiwad. Nad kummardasiwad lapsukese Jeesuse ees ja kinkisiwad temale kulda, wiirokit ja mirri.

Jeehoowa keelis tarkasi unes Heroodese juure minemast, sellepärast läksiwad nad tõist teed koju tagasi.

Kui targad ära oliwad läinud, ilmutas ennast Issanda ingel Joosepile ja ütles: „Tõuse ülesse, põgene lapsukesega Egiptuse maale ja jää seniks sinna, kuni mina sind jälle käsin tagasi tulla, sest Heroodes püiab last ära hukata."

Kui Heroodes nägi, et targad tema juure enam tagasi ei tulnud, sai ta wäga wihaseks ja laskis Petlehemmas kõik lapsed ära tappa, kes kahe aastased ja nende järgmised oliwad.

Pärast Heroodese surma ilmutas ennast Issanda ingel Joosepile ja ütles: „Mine jälle omale maale tagasi, sest need on surnud, kes lapsukest ära püidsiwad hukata. Joosep tuli Israeli maale tagasi ja elas Natsareti linnas.

Lapsuke Jeesus kaswis, sai kangeks waimus ja oli wäga tark, sest Jumala arm oli temaga.

4. Jeesuse lapse põli.

(Luukas 2.)

Jeesuse wanemad käisiwad iga aasta Paasa pühadel Jeruusalemmas. Kui Jeesus 12 aastat wana oli, läks ta wanematega ühes Jeruusalemma. Kui nad sealt tagasi tuliwad, jäi Jeesus Jeruusalemma, aga wanemad ei teadnud seda mitte. Nad arwasiwad teda teekäijate seltsis olewat, tuliwad ühe päewa teed koju poole ja otsisiwad teda sugulaste ja tutwate juurest. Kui nad teda ei leidnud, läksiwad nemad Jeruusalemma tagasi ja otsisiwad teda seal. Kolme päewa pärast leidsiwad nad teda templist õpetajate seast, kes tema mõistuse ja targa wastuste pärast imestelesiwad. Kui wanemad teda nägiwad, ehmatasiwad nemad ära ja ema ütles: „Poeg, miks sa sedawiisi tegid? Meie oleme sind mitu päewa hirmuga otsinud.“ Tema wastas: „Miks teie mind otsisite? Eks teie ei teadnud, et mina ses pean olema, mis minu Isa päralt on.“ Wanemad ei mõistnud seda mitte, aga ema pidas need sõnad meeles.

Jeesus läks nendega Natsareti linna tagasi ja oli kõigis asjus oma wanematele sõnakuulelik. Ta kaswis tarkuses ja pikkuses ja oli armas Jumala ja inimeste meelest.

5. Ristija Johannes.

(Matt. 3. Luukas 3. Markus 1.)

Pontsiuse Pilaatuse walitsuse ajal oli Sakariase poeg Johannes kõrbes. Jehoowa käsu peale tuli ta Jordani jõe äärse maadesse rahwast õpetama. Ta kuulutas kõigile: „Parandage meelt, sest taewa riik on ligi tulnud!" Johanneselel oli kammeli karwadest kuub selgas ja nahk wöö wööl; tema söi rohusirtsa ja mett.

Palju rahwast kogus tema juure, tema õpetust kuulama. Kes omad patud üles tunnistasiwad ja uskusiwad, neid ristis ta Jordanis. Kui Johannes palju waarisseerisi enese juure nägi koguwat, ütles ta neile: „Teie wihasemate madude sugu! Kantke õiget meeleparandamise wilja; sest iga puu, mis wilja ei kanna, raiutakse maha ja wisatakse tulesse." Mõningad mõtlesiwad Johanneselt, et ta Kristus on. Johannes sai nende mõteteest aru ja ütles: „Mina ei ole mitte Kristus. Mina ristin teid küll weega meeleparandamiseks, aga minu järele tuleb wägewam, kelle kinga paelagi mina wäärt ei ole lahti peastma, tema saab teid püha Waimu ja tulega ristima." Nad küsisiwad tema käest: „Kes sina siis oled?" Johannes wastas: „Mina olen hüüdja heal kõrbes: Parandage Issandale teed. Tehke tema teerada tasaseks!"

Sell ajal tuli ka Jeesus Kaalilea maalt Jordani jõe ääre ja tahtis, et Johannes teda pidi ristima. Aga Johannes pani wastu ja ütles: „Mul on tarwis, et sina mind ristiks ja sina tuled minu juure!" Jeesus wastas temale: „Olgu nüid nõnda, sest meie peame kõik kohused täitma." Siis ristis Johannes teda. Kui Jeesus weest wälja tuli, tehti taewas tema kohal lahti. Johannes nägi Jumala waimu kui tuikese Jeesuse peale tulewat ja heal hüidis taewast: „See on minu armas poeg, kellest minul hea meel on!"

Teisel päewal oli Johannes jälle Jordani jõe ääres. Kui ta Jeesuse eemal nägi kõndiwat, ütles ta: „Waata, see on Jumala tall, kes maailma patud kannab!"

Johannes pööris wägewa jutlusega palju Israeli rahwast Issanda poole, nagu tema isa Sakarias ette oli kuulutanud. Ta noomis kartmata igaüht, kes pattu tegi. Kuningas Heroodes wõttis oma wenna Wilippi naese Heroodia enesele naeseks. Johannes ütles temale: „See ei ole mitte õige, et sa wenna naese enesele wõtad." Selle-pärast laskis Heroodes Johannese wangi torni heita.

Heroodes pidas oma sündimise päewal suurt wõerus-pidu. Seal tantsis Heroodia tütar wäga ilusaste. See oli Heroodese meelepärast ja ta tõutas neitsitile anda, mis see temalt iial saaks paluma. Neitsiti ema Heroodia käskis teda ristija Johannese pead paluda. Neitsit läks kuninga juure ja ütles: „Anna minule ristija Johannese pea!" Kuningas jäi wäga kurwaks, aga oma wande pärast käskis ta siiski seda temale anda. Ta saatis timuka wangi torni, see raius Johannese pea ära ja tõi selle neitsitile. Pärast tuliwad Johannese jüngrid ja matsiwad ta surnukeha maha.

6. Jeesust kiusatakse, ta teeb imetähe ja puhastab templit.

(Matt. 4. Johannes 2.)

Jeesus läks pärast ristimist waimu juhatamise järele kõrbe ja paastus seal 40 päewa. Kui tal nälg oli, tuli kiusaja tema juure ja ütles: „Oled sa Jumala poeg, siis tee kiwid leiwaks ja söö!" Jeesus wastas: „Inimene ei ela mitte üksi leiwast, waid ka Jumala sõnast." Siis wiis kiusaja Jeesuse püha linna, pani ta püha koja harja peale ja ütles: „Kui sa Jumala poeg oled, siis kukuta ennast siit maha, sest kirjutatud on: „Tema tahab omad inglid läkitada ja need peawad sind käte peal kandma, et

ſa oma jalga kiwi wastu ei tõuka.“ Jeeſus wastas temale: „Kirjutatud on ka: Sina ei pea Jsſandat oma Jumalat mitte kiuuſama.“

Wiimaks wiis kurat Jeeſuſe kõrge mäe peale, näitas temale maailma kuningriikiſid ja nende auu ja ütles: „Kui ſa maha heidad ja mind kummardad, ſiis annan ma ſelle kõik ſinule.“ Siis ütles Jeeſus: „Tagane minuſt ſaatan! — ſeſt kirjutatud on: Sina pead Jsſandat oma Jumalat kummardama ja teda ükspäinis teenima.“ Saatan taganes temaſt tükiks ajaks ja inglid tuliwad Jeeſuſe juure ja teeniſiwad teda.

Päraſt kiuſatuſe lõppemiſt ſaiwad Johannes, Andreas, Siimon Peetrus, Wilippus ja Naatanael Jeeſuſe jüngriks ja käiſiwad tema järel.

Peale ſeda kutſuti Jeeſus oma jüngritega Kaalilea maale Kaana linna pulma. Kui pulma rahwal wiina puudus, ütles Jeeſuſe ema Jeeſuſele: „Neil ei ole enam wiina.“ Jeeſus wastas: „Minu tund ei ole weel tulnud.“ Maria ütles teenritele: „Mis Jeeſus iial teile ütleb, ſeda tehke.“ Pulma majas ſeiſiwad 6 wee kruuſi. Jeeſus ütles teenritele: „Pange kruuſid wett täis!“ Nemad tegiwad ſeda. Päraſt ütles Jeeſus: „Wõtke kruuſide ſeeſt ja wiige pulma rahwa tallitajale!“ Tallitaja maitſes ſeda ja ſee oli hea wiin. Ta ei teadnud mitte, kuſt ſee oli wõetud ja ütles peigmehele: „Jga mees annab ikka eſite head wiina ja päraſt lahjemat, aga ſina oled head wiina pärasteks hoidnud.“ See oli Jeeſuſe eſimene imetegu. Ta ilmutas ſeega oma auu ja jüngrid uskuſiwad tema ſiſſe.

Paaſa pühadeks läks Jeeſus Jeruuſalemma ja nägi kaupmehi templi eesõuues lammaid ja tuikeſi müiwat. Ta tegi paelaſt piitſa, ajas kaupmehed ja raha wahetajad ſealt wälja ja ütles: „Ärge tehke minu iſa koda mitte kauba kojaks!“ Juuda mehed küſiſiwad tema käeſt: „Kelle luaga

tohib ſa ſeda teha?" Jeeſus wastas: „Kiskuge ſeeſinane tempel maha ja mina tahan ta kolmandamal päewal jälle üles ehitada!" Aga tema rääkis oma ihu templiſt.

7. Peetruſe kalaſaak. Jüngrite walitamine.

(Matt. 4, 9, 10. Luukas 5.)

Kord oli Jeeſus Genetſareti järwe ääres ja palju rahwaſt kogus tema juure tema õpetuſt kuulma. Järwes oli kaks laewa. Üks nendeſt oli Siimon Peetruſe päralt. Kui rahwas wäga Jeeſuſe peale tungis, läks ta Peetruſe laewa peale ja õpetas ſealt rahwaſt.

Päraſt ütles ta Siimonale: „Sõua ſügawamaſſe kohta ja laſe noot ſiſſe loomakatſeks." Siimon wastas: „Õpetaja, meie tegime öö otſa tööd ja ei ſaanud midagi, aga ſinu ſõna peale tahan ma nooda ſiſſe laska." Nad laſkſiwad nooda ſiſſe ja ſaiwad nii rohkeſte kalu, et noot käriſema tikkus. Nad kutſuſiwad ſeltſimehi, kes teiſe laewa peal oliwad, appi ja täitſiwad mõlemad laewad kalu täis, nõnda et nad wajuma tikkuſiwad.

Hirm tuli kõikidel peale, kes ſeda nägiwad. Peetrus langes Jeeſuſe jalgade ette ja ütles: „Iſſand, mine minu juureſt ära, ſeſt ma olen patune inimene!" Jeeſus wastas: „Ärge kartke, käige minu järele! ma tahan teid inimeſte püüdjateks teha!" Nad ajaſiwad laewad randa, jätſiwad kõik maha ja käiſiwad Jeeſuſe järele.

Mõne päewa päraſt nägi Jeeſus töllneri Leewi (Matteuſe) tolli hoones istuwat ja ütles temale: „Käi minu järele!" Leewi tõuuſis ülesſe ja käis Jeeſuſe järele. Päraſt walmistas Leewi Jeeſuſele ſuure wõeruspeu ja kutſus ka palju töllneriſid piduſöögile. Siis nuriſeſiwad waariſeerid ja kirjatundjad Jeeſuſe jüngrite üle, üeldes: „Miks teie ſööte ja joote töllnerite ja patuſtega!" Jeeſus wastas

neile: „Terwetele ei ole arsti tarwis, waid haigetele. Mina olen tulnud patuseid meeleparandamise poole pöörma, aga mitte õigeid.“

Päraft walitas Jeesus oma jüngrite seaft 12 meest wälja ja nimetas neid Apostliteks (Saadikuteks). Need oliwad: 1) Siimon Peetrus, 2) tema wend Andreas, 3) Johannes, 4) Johanneše wend Jakoobus, 5) Wilippus, 6) Partolomeus ehk Naatanael, 7) Matteus, 8) Toomas, 9) noorem Jakoobus, 10) Juudas Tadeus, 11) Siimon Selootes ja 12) Juudas Iskarjot.

8. Jeesus õnnistab lapsukesi ja õpetab Natsaretis.

(Markus 10. Luukas 4.)

Kord küsisiwad jüngrid Jeesuse käest: „Kes on meitest kõige suurem taewa riikis?“ Jeesus kutsus lapsukese enese juure, pani tema jüngrite keskele seisma ja ütles: „Tõeste, mina ütlen teile: Kui teie ei pööra ümber ja ei saa niisuguseks, kui seesinane lapsukene on, siis ei saa teie mitte taewa riiki. Kes iseennast alandab, kui lapsuke, see on suurem taewariikis.“

Päraft toodi lapsukesi Jeesuse juure, et tema neisse pidi puutuma, aga jüngrid sõitlesiwad neid, kes lapsi tema juure tõiwad. Kui Jeesus seda nägi, sai tema meel wäga haigeks ja ta ütles: „Laske lapsukesed minu juure tulla ja ärge keelge neid mitte, sest niisuguste päralt on taewa riik. Tõeste, mina ütlen teile, kes Jumala riiki wastu ei wõta, kui lapsuke, see ei saa mitte sinna sisse.“ Tema wõttis neid oma sülle, pani oma kässa nende peale ja õnnistas neid.

Natsareti linnas läks Jeesus oma wiisi järele hingamise päewal koguduse kotta rahwast õpetama. Tema kätte anti prohweti Jesaia raamat. Raamatut lahti wõttes

leidis ta selle koha, kuhu kirjutatud oli: „Issanda waim on minu peal, sellepärast on ta mind wõidnud. Ta on mind läkitanud waestele armu õpetust kuulutama, neid, kes südame pooleſt rõhutud, parandama, wangidele lahti laskmist kuulutama ja pimedatele nägemist ja kuulutama Issanda meelepärališt aastat.“ — Pärast pani ta raamatu kinni, seletas neile ette luetud kirjatüki ära ja ütles: „Täna on seesinane kiri teie kohta tõeks läinud.“ Kõik paniwad tema armsaid sõnu imeks ja ütlesiwad: „Eks ta ole puusepa Joosepi poeg!“ Jeesus ütles nende wastu: „Küll teie saate minule ütlema seda wana sõna: Arst aita iseennast! Tee niisuguſid imetähta ka kodumaal, nagu meie sinust mujal oleme kuulnud! — Tõeste, mina ütlen teile: Ükski prohwet ei ole armas oma kodumaal. — Mitu leske naest oli Eelia ajal Jisraelis, aga ühegi nende juure ei läkitatud Eeliast, waid Siidoni maale Sarepta linna lese juure.“ Seda kuuldes saiwad kõik, kes kojas oliwad, täis wiha, tõukasiwad Jeesuse linnast wälja ja tahtsiwad teda kõrge, järsu mäe otsast alla wisata, aga Jeesus läks kest nende wahelt läbi ja nad ei saanud temale midagi kurja teha.

9. Mäe jutlus.

(Matt. 5—7.)

Jeesus käis Kaalilea maal ümber, õpetas rahwast ja tegi haigeid terweks. Palju rahwast käis tema järel. Ta läks nendega mäe peale, õpetas neid seal ja ütles: „Õntsad on need, kes ära tunnewad, et nad waimus waesed on, sest nende päralt on taewa riik. Õntsad on need, kes patu pärast kurwad on, sest neid peab rõõmustatama. Õntsad on tasased, sest nemad peawad maad pärima. Õntsad on need, kes alati õigust teewad ja taga nõuawad, kui oleks neil nälg ja jänu selle järele, sest nemad peawad teda ka

leidma. Õntsad on armulised, sest nemad peawad armu saama. Õntsad on need, kes puhtad südame poolest, sest nemad peawad Jumalat nägema. Õntsad on rahu nõudjad, sest neid peab Jumala lasteks hüitama. Õntsad olete teie, kui inimesed teid minu pärast laimawad ja taga kiusawad ja teie peale kõiksugu wale kaebtusi tõstawad. Olge rõõmsad ja rahul, sest teie palk on suur taewas.

Armastage oma wihamehi, õnnistage neid, kes teid neawad; tehke head neile, kes teid wihkawad ja paluge nende eest, kes teile liiga teewad, et teie wõiksite taewa Isa lasteks saada, sest tema laseb päikese tõusta kurjade ja heade üle ja laseb wihma sadada õigete ja ülekohtuste peale. Mis teie tahate, et inimesed teile peawad tegema, seda tehke ka neile. See on käsk ja prohwetid.

Kui teie palute, siis ärge tehke mitte waarisseeride kombel, kes hea meelega rahwa nähes paluwad, et nad inimestest auustatud saaksiwad, waid minge oma kambrisse ja paluge: „Meie Isa taewas! Pühitsetud saagu sinu nime. Sinu riik tulgu meile. Sinu tahtmine sündigu nõndasama ka maa peal, kui ta taewas sünnib. Meie igapäewast leiba anna meile ka täna päew. Anna meile andeks meie wõlad, kui meie oma wõlglastele andeks anname. Ära saada meid mitte kiusatuse sisse, waid peasta meid ära kurjast. Sest sinu päralt on riik, wägi ja auu igaweste. Amen.

Ärge olge iialgi mures oma elu ülespidamise pärast; oma söögi, joogi ja ihukatte pärast. Pange linnukesi taewa all ja lillekesi wälja peal tähele. Nemad ei külwa, ei lõika ega kogu warandust aitade sisse, aga taewane isa peab nad ülewal ja ehitab neid kuninglitu iluga. Kui palju enam ei kanna Jumal teie eest hoolt, kes teie palju ülemad olete, kui need. Aga nõutke Jumala riiki ja tema õigust, siis antakse teile ka ihu tarwitusi.

Paluge, siis peab teile antama; otsige, siis peate teie leidma, ja koputage, siis peab teile lahti tehtama. Sest

kes palub, see saab, kes otsib, see leiab, ja kes koputab, sellele tehakse lahti.

Minge sisse kitsast wärawast, sest wäraw on suur ja tee lai, mis hukatuse sisse wiib ja palju on neid, kes selle peal käiwad; aga wäraw on kitsas ja tee waewaline, mis elu sisse wiib ja pisut neid, kes seda leidwad.

Kõik, kes minu wastu Jssand, Jssand hüiawad, ei saa mitte taewa riiki, waid üksi need, kes minu taewase isa tahtmist teewad."

Kõik pealtkuulajad ehmatasiwad Jeesuse wägewa jutluse pärast, sest tema õpetas neid kui see, kellel meelewald on, aga mitte nõnda nagu waariseerid ja kirjatundjad.

10. Jeesuse kõne Nikodeemusega.

(Johannes 3, 4.)

Waariseer Nikodeemus oli Juuda rahwa ülem. Ta tuli öösel Jeesuse juure ja ütles: „Õpetaja, meie teame, et Jumal sinuga on, sest üksi ei wõi niisuguseid imetähta teha, nagu sina teed, kui Jumal temaga ei ole." Jeesus wastas temale: „Kui teie ei sünni ülewelt, siis ei saa teie Jumala riiki näha." Nikodeemus küsis: „Kuidas wõib inimene weel sündida, kui ta juba sündinud on?" Jeesus kostis: „Tõest', tõest' mina ütlen teile, kui teie uueste ei sünni weest ja waimust, siis ei wõi teie Jumala riigi sisse saada. Mis lihast sünnib, see on liha, aga mis waimust sünnib, see on waim." Nikodeemus ütles: „Kuidas wõib see sündida?" Jeesus wastas temale: „Kas sa ei tea, sa oled ju Jisraelis õpetaja? — Nõnda kuidas Mooses kõrbes ussi on ülendanud, nõnda peab ka inimese poeg ülendatud saama. Nõnda on Jumal maailma armastanud, et tema oma ainu sündinud poja on annud, et üksi, kes tema sisse usub, ei pea hukka saama, waid et igawene elu temal peab

olema. Jumal ei ole oma poega mitte sellepärast maailma sisse läkitanud, et ta maailma hukka mõistaks, waid sellepärast, et maailm tema läbi õntsaks saaks. Kes tema sisse usub, seda ei mõisteta mitte hukka, aga kes ei usu mitte, see on juba hukka mõistetud. Walgus tuli maailma sisse, aga inimesed armastasiwad pimedust enam kui walgust, sest nende südamed on kurjad. Jsa armastab poega ja on kõik tema kätte annud. Kes poja sisse usub, sellel on igawene elu, aga kes poja sõnu ei usu, see ei pea elu nägema, waid Jumala wiha jäeb tema peale.

11. Jeesus waigistab tuule ja mere ja söödab 5000 meest.

(Matt. 8. Markus 6.)

Ühel päewal ütles Jeesus oma jüngritele: „Sõuame teine poole järwe!" Nad astusiwad laewa peale ja sõitsiwad. Mere peal heitis Jeesus alla laewa ruumi magama. Häkiste tõusis kange maru mere peal, laened hakkasiwad hirmsaste möllama ja ähwardasiwad laewa ümber wisata. Hirmuga ruttasiwad jüngrid Jeesuse juure, äratasiwad teda ülesse ja ütlesiwad: „Jsand, aita meid, meie lähäme hukka!" Jeesus wastas neile: „Mispärast olete teie arad? Teie nõdra usulised!" Ta ähwardas tuult ja merd ja need jäiwad kohe soiku. Kõik, kes temaga laewa peal oliwad, kohkusiwad selle üle ja ütlesiwad: „Missugune inimene see on! Looduse wäed kuulewad ka tema sõna!"

Kui Jeesus laewast wälja läks, kogus palju rahwast tema juure ja käisiwad tema järele. Jeesusel oli hale meel nende pärast, sest nad oliwad kui lammad, kellel karjast ei ole ja ta hakkas neid õpetama. Õhtu eel ütlesiwad jüngrid Jeesusele: „Õhtu jõuab juba kätte, lase rahwas ära minna, et nad ümberkaudu alewidest ja küladest omale toitu wõiwad muretseda, sest neil ei ole siin tühjas paikas midagi süia."

Jeesus ütles: „Antke teie neile süia!“ Nemad wastasiwad: „Meil ei ole siin enam kui wiis leiba ja kaks kala — aga mis sest saab 5000 mehele?“ Jeesus ütles: „Käskige rahwas rohu peale maha istuda!“ Nemad tegiwad seda. Siis wõttis Jeesus leiwad, waatas taewa poole, õnnistas, murdis nad katki ja laskis jüngrid rahwale jagada. Nõndasama tegi ta ka kaladega. Kõik sõiwad ja nende kõhud saiwad täis. Pärast ütles Jeesus jüngritele: „Korjake ülejäenud palukesed kokku, et midagi raisku ei lähä!“ Jüngrid tegiwad seda ja saiwad ülejäenud leiwast 12 korwi täis.

Kõik rahwas imestelesiwad seda nähes ja ütlesiwad: „Tema on tõeste see prohwet, kes maailma sisse piab tulema“ ja tahtsiwad tema kuningaks tõsta. Jeesus sai nende mõtetest aru ja läks salaja nende juurest ära mäe peale.

12. Jeesus kõnnib wee peal ja räägib elu leiwast.

(Johannes 6.)

Peale päikese looja minemist — sellsamal õhtul, mill Jeesus 5000 meest söötis — astusiwad jüngrid isekeskes laewa, et üle järwe Kapernaumasse tagasi purjutada. Häkiste tõusis jälle torm mere peal ja mehed oliwad õiete hädas. Hommikust ööd läks Jeesus nende juure ja kõndis wee peal. Kui jüngrid teda weel nägiwad käiwat, ehmatasiwad nemad ära ja kisendasiwad: „See on tont!“ Jeesus ütles neile: „Ärge kartke mitte, mina olen!“ Peetrus wastas: „Issand, kui sina oled, siis käsi mind ka wee peale tulla.“ Jeesus ütles: „Tule!“ Peetrus astus laewast wälja ja käis wee peal. Hirmsaid laeneid nähes kartis tema, hakkas wajuma ja kisendas: „Issand aita mind!“ Jeesus sirutas käe wälja, hakkas temast kinni ja ütles: „Oh sina nõdra usuline, mispärast oled sa kahewahel?“ Nad läksiwad laewa

ja tuul heitis ära. Aga need, kes laewas oliwad, langesiwad Jeesuse jalgade ette ja ütlesiwad: „Tõeste, sina oled Jumala poeg."

Teisel päewal otsis rahwas, kes kõrbes söödetud sai, Jeesust taga. Päraft leidsiwad nemad teda Kapernaumas ja küsisiwad: „Õpetaja, millal oled sa siia tulnud?" Jeesus wastas neile: „Tõeste, mina ütlen teile, teie otsite mind sellepäraft, et teie süia saite. Ärge nõutke seda rooga, mis kaub, waid nõutke rooga, mis igaweste jäeb. Mina olen elu leib. Kes minu juure tuleb, see ei pea nälga nägema ja kes minu sisse usub, iialgi jänutama. Aga leib, mis mina annan, on minu ihu, mida mina maailma elu eest ära annan." Mõningad nuriseswad rahwa seas ja ütlesiwad: „Kuidas wõib tema oma ihu meile süia anda!" Jeesus ütles neile: „Kes minu ihu sööb ja minu werd joob, sellel on igawene elu ja mina äratan ta wiimsel päewal ülesse. Sest minu ihu on tõeste roog ja minu weri joomaaeg."

Palju jüngrid taganesiwad selle kõne päraft Jeesusest ära ja ütlesiwad: „See on wali kõne, kes wõib seda kuulda." Jeesus ütles kaheteistkümnele, keda ta ka apostliteks nimetas: „Kas teie ka tahate ära minna?" Siimon Peetrus wastas: „Issand, kuhu peame meie minema? Sinul on igawese elu sõnad ja meie oleme uskunud ja ära tunnud, et sina oled Kristus Jumala poeg."

13. Kapernaumа päilik. Jeesus annab patud andeks.

(Matt. 8. Luukas 7.)

Rooma päiliku sulane oli Kapernaumas suremas haige. Päilik läkitas Juuda rahwa wanemad Jeesuse juure teda paluma, et ta tuleks ja sulase terweks teeks. Wanemad tuliwad Jeesuse juure, palusiwad teda ja ütlesiwad: „Päilik

on küll seda väärt, et sa tema palwet täidad, sest ta armastab meie rahwast ja ehitas ka meile koguduse koja ülesse.“ Jeesus läks nendega. Tee peal tuli päilik neile wastu ja ütles: „Issand, ära waewa ennast mitte, mina ei ole mitte väärt, et sa minu katuse alla tuled; räägi aga üks sõna, siis saab mu sulane terweks. Sest mina olen inimene, pealegi ülema walitsuse all, ja minu all on sõamehed; kui mina nendele ütlen: Mine! — siis lähäb tema ja teisele: Tule! siis tema ka tuleb; ehk kui ma oma sulasele ütlen: Tee seda! — siis ta teeb.“ Jeesus imestelles seda kuuldes ja ütles järelkäia rahwale: „Nii kindlat usku ei ole ma Israelis mitte leidnud.“ Päilikule ütles ta: „Mine rahuga, sinule sündigu, nagu sa oled uskunud.“ Päiliku sulane sai sellsamal tunnil terweks.

Jeesus õpetas Kapernaumas ja tegi haigeid terweks. Inimesi kogus nii rohkeste tema juure, et majades, kus Jeesus õpetas, ukse ees ka enam ruumi ei olnud. Seal kanneti ka raske luuwalu haige Jeesuse juure. Et rahwas wäga peale tungis, ei saanud nad teda kuidagi Jeesuse juure tuppa wiia. Nad ronisiwad katuse peale ja laskisiwad tõbise raami peal läbi lae Jeesuse jalgade ette. Kui Jeesus nende usku nägi, ütles ta luuwalusele: „Ole rõõmus, mu poeg! sinu patud on sinule andeks antud.“ Kirjatundjad ja waariseerid mõtlesiwad isekeskes: „Tema teutab Jumalat. Kes muu wõib patud andeks anda, kui üksi Jumal?“ Jeesus sai nende mõtetest aru ja ütles: „Kumb on kergem ütelda: Sinule on patud andeks antud, ehk: Tõuse ülesse ja kõnni. Aga, et teie peate teadma, et inimese pojal ka maa peal meelewald on patud andeks anda, sellepärast ütlen ma sinule tõbine: Tõuse ülesse, wõta oma woodi ja mine koju!“ Luuwalune tõusis ülesse, wõttis oma aseme ja läks ja sai täieste terweks. Aga rahwas imestelles ja kiitis Jumalat, et ta inimesele nii suure wõimuse oli annud.

14. Jeesus teeb mitmesuguseid haigeid terweks.

(Luukas 17, 18. Markus 7. Johannes 5.)

Jeruusalemma poole minnes tuliwad Jeesusele 10 pidali tõbist wastu, jäiwad eemale seisma ja ütlesiwad: „Jeesus õpetaja, heida armu meie peale!" Jeesus ütles neile: „Minge näidake endid preestritele!" Kui nad ära läksiwad, saiwad nad kõik puhtaks. Üks ainumas nende seast läks tagasi, langes tänades Jeesuse jalgade ette ja kiitis Jumalat — see oli Samaaria maa mees. Siis ütles Jeesus: „Eks ole kümme puhtaks saanud, aga kus üheksa on? Kas pole keegi muu tagasi tulnud Jumalale auu andma, kui üksi wõera maa mees?" Jeesus ütles temale: „Tõuse ülesse, mine rahuga, sinu usk aitas sind."

Pärast toodi kurttumm Jeesuse juure ja paluti teda terweks teha. Jeesus wiis ta rahwa seast kõrwale, pani omad sõrmed tema kõrwadesse ja puudutas tema keele külgi. Siis õhkas ta taewa poole ja ütles: „Ewaata!" see on: „Saa lahti!" Sedamaid peaseśiwad ta kõrwad ja keel lahti ja ta rääkis selgeste.

Korb istus pime tee ääres ja kerjas mööda minejate käest armu andeid. Kui ta kuulis, et Jeesus sealt mööda minna, hakkas ta juba eemalt hüidma: „Jeesus Taaweti poeg, heida armu minu peale!" Mööda minejad keelsiwad teda, et ta peaks wait jäema, aga tema kisendas weel enam: „Jeesus Taaweti poeg, heida armu minu peale!" Jeesus küsis tema käest: „Mis sa tahad, et ma sinule pean tegema?" Pime wastas: „Issand aita mind, et ma nägewaks saan!" Jeesus ütles temale: „Saa nägewaks! Sinu usk on sind aitanud." Ta sai ka nägewaks, käis Jeesuse järele ja kiitis kõige rahwaga Jumalat.

Jeruusalemma lähedal Petesta tiigi ääres oliwad wiis wõlwitud hoonet. Seal sees oliwad mitmesuguseid haigeid, pimedad, jalutumad ja ära kuiwanud. Nende seas

oli inimene, kes 38 aastat maas haige olnud. Kui Jeesus teada sai, et ta nii kaua haige oli, küsis ta tema käest: „Kas sa tahad terweks saada?" Haige wastas: „Issand, minul ei ole mitte seda inimest, kes mind tiiki aitaks, kui wet segatakse; enne kui mina jõuan, astub teine minu eel sisse. Jeesus ütles temale: „Tõuse ülesse, wõta oma woodi ja kõnni!" Haige sai silmapilgul terweks ja tegi seda. Aga see oli hingamise päew. Sellepärast ütlesiwad Juuda mehed sellele, kes terweks sai: „Täna on hingamise päew, sul ei sünni mitte woodit kanda!" Tema wastas neile: „See, kes mind terweks tegi, ütles minule: Wõta oma woodi ja kõnni!" Siis kiuusasiwad Juuda mehed Jeesust toga, et ta hingamise päewal tööd teha.

15. Jaiiruse tütar. Naini linna noormees.

(Matt. 9. Luukas 7.)

Kord õpetas Jeesus jälle Kapernaumas ja palju rahwast kogus tema juure. Siis tuli koguduse koja ülem Jaiirus Jeesuse juure, heitis tema jalgade ette maha ja palus: „Õpetaja, minu tütar on suremas haige. Tule pane oma käsi tema peale, et ta terweks saab ja elusse jäeb!" Jeesus läks temaga ja palju rahwast käis nende järele. Tee peal tuli ülema sulane neile wastu ja ütles: „Sinu tütar on juba surnud, ära waewa enam õpetajat." Aga Jeesus ütles Jaiirusele: „Ära karda, usu aga, siis saab ta terweks." Jaiiruse kotta jõudes nägi Jeesus kõik lapse pärast kaebawat ja nutwat. Tema ütles neile: „Miks teie nutate? tema ei ole mitte surnud, ta magab." Aga nemad naersiwad selle üle. Jeesus ajas kõik teised wälja, ükst Peetruse, Jakoobuse, Johannese ja lapse wanemaid jättis ta tuppa; astus surnu juure, hakkas tema käest kinni ja hüüdis: „Taliita kuumi!" see on: „Tütarlaps, tõuse ülesse!"

Sedamaid tõuuſis laps ülesſe ja käis. Jeeſus käskis temale ſüia anda.

Kapernaumaſt läks Jeeſus ära Naini linna. Linna wärawa ligidal tuliwad temale ſurnu kandjad wastu. Need kandſiwad leſe ainuſt poega hauda. Kui Jeeſus ſurnu ema ja temaga ühes tulnud rahwa ärdaste nägi nutwat, oli temal leſeſt hale meel ja ta ütles: „Ära nuta mitte!“ Siis astus ta kandjate juure, hakkas puuſärgiſt kinni ja hüüdis: „Noormees, mina ütlen ſinule: tõuſe ülesſe!“ Surnud tõuſis istukille, hakkas rääkima ja ſai jälle elawaks.

Hirm tuli kõikidel peale, kes ſeda nägiwad; nad auuſtaſiwad Jumalat ja ütleſiwad: „Suur prohwet on meie ſeas tõuusnud! Jumal on tulnud oma rahwaſt lunastama.“

16. Jeeſus äratab Laatſaruſe ſurnuſt ülesſe.

(Johannes 11.)

Laatſarus oli haige Petaanias. Tema õed Marta ja Maria läkitaſiwad ſõnumid Jeeſuſe juure ja laſkſiwad temale ütelda: „Iſſand, ſee on haige, keda ſina armaſtad.“ Kui Jeeſus ſeda kuulis, ütles tema: „See haigus ei ole mitte ſurmaks, waid Jumala auuks.“ Kahe päewa päraſt ütles Jeeſus oma jüngritele: „Meie ſõber Laatſarus on ſurnud, aga mina lähän teda üles äratama.“

Kui Jeeſus Petaaniaſſe jõuudis, tuli Marta temale wastu ja ütles: „Iſſand, olekſid ſina ſiin olnud, minu wend ei oleks mitte ära ſurnud.“ Jeeſus ütles temale: „Sinu wend piab ülesſe tõusma.“ Marta wastas: „Ma tean, et ta peab ülesſe tõuusma wiimſel päewal.“ Jeeſus ütles: „Mina olen ülestõuusmine ja elu, kes minu ſiſſe uſub, ſee peab elama, ehk ta küll ſureb; kas ſina uſud ſeda?“ Tema wastas: „Jah Iſſand, ma tean, et ſa oled Kristus, elawa Jumala poeg.“ Kui ta ſeda ſai ütelnud,

läks ta ära ja ütles oma õe Mariale: „Õpetaja on siin ja kutsub sind.“ Maria tuli rutuste Jeesuse juure, langes nuttes tema jalgade ette ja ütles: „Issand, olekſid sina siin olnud, minu wend ei oleks mitte ära surnud!“ Seda nähes läks Jeesuse süda haledaks ja ta küsis: „Kuhu olete teie ta pannud?“ Nemad ütlesiwad: „Issand, tule ja waata!“ Jeesus nuttis. Haua juure jõudes ütles Jeesus: „Weeretage kiwi haua eest ära!“ Marta ütles Jeesusele: „Issand, ta on juba neli päewa hauas, ta haiseb juba.“ Jeesus ütles temale: „Eks ma ole sinule ütelnud: kui sa usuksid, siis saaksid sa Jumala auu näha.“ Nad weeretasiwad kiwi haua suu eest ära. Jeesus waatas taewa poole ja ütles: „Ma tänan sind Isa, et sa mind oled kuulnud, ma tean, et sa mind ikka kuuled, aga rahwa pärast, mis minu ümber seisab, räägin ma, et nemad usuksiwad, et sina mind oled läkitanud. Siis hüüdis Jeesus walju healega: „Laatsarus, tule wälja!“ Ja surnud tuli wälja, käed ja jalad surnu mähkmetega kinni mähitud. Jeesus ütles neile: „Peastke ta lahti, et ta ära wõib minna.“

Palju Juuda mehi uskusiwad Jeesuse sisse, aga teised läksiwad ja rääkisiwad seda waarisseeridele. Need tuliwad kokku ja pidasiwad nõuu, kuidas Jeesust hukka saata, muidu wõida rahwas kõik ära eksitatud saada.

17. Mõistukõne külwajast, sinepi iwast ja salajast waranduseſt.

(Matt. 3. Markus 4. Luukas 8.)

Sagedaste õpetas Jeesus rahwast mõistukõnede läbi. Ta rääkis: „Külwaja läks wälja külwama. Kui ta külwas, kukkus muist seemet tee ääre ja linnud sõiwad seda ära. Muist kukkus kiwise maa peale, kus palju mulda ei olnud. Tõusis seal küll warsi ülesse, aga päikese paiste kuiwatas

ta ära, seſt temal ei olnud kindlat juurt. Muiſt kukkus ohakade sekka. Ohakad kaswasiwad wiljaga ühes ülesse ja lämatasiwad selle aega mööda ära. Aga muiſt kukkus hea maa peale. See kandis wilja: mõnes kohas kolmekümmne, mõnes kuuekümmne ja mõnes kohas ka saja wõrra."

Päraſt paluſiwad jüngrid Jeeſuſt, et ta neile mõistukõne ära seletaks. Jeeſus ütles: „Seeme on Jumala sõna. Need, kes Jumala sõna kuulewad, aga seda oma südamesse ei wõta, waid kurja himudele maad annawad, on tee äärsete sarnatsed. Kiwise maa sarnatsed on need, kes Jumala sõna rõõmuga wastu wõtawad, aga kiuſatuſe ajal selleſt jälle ära taganewad. Nad on kergemeelelised, kelleſt üeldakse: „Kuſt tuul seal meel!" Ohakane maa lähäb nendega ühte, kes Jumala sõna kuulewad ja selle järele ka tükk aega elawad, aga wiimaks lämatatakse nende uſk ära maailma muredeſt, rikkuſeſt ja kahjulikuiſt liha himudeſt ja nad ei kanna walmiſt wilja. Aga hea maa sarnatsed on need, kes Jumala sõna kuulewad, seda oma waga südamesse tallele panewad ja kannatates wilja kannawad."

Teine kord ütles Jeeſus: „Taewa riik on sinepi iwakese sarnane, mida inimene põllu peale külwab. Ehk see küll weike seemne terakene on, aga kui ta ülesse kaswab, siis on ta kõige suurem aia rohtude seaſt ja saab puuks, kelle okſade peal linnud peſitawad.

Ka on taewa riik waranduſe sarnane, mis inimene põllu seeſt leidis ja salaja hoidis. Ta läks ja müis rõõmſa meelega kõik ära, mis temal oli ja ostis selle põllu."

18. Mõistukõne suureſt õhtuſöömaajaſt ja kümmneſt neitſiſt.

(Luukas 14. Matt. 25.)

Waariſeeride ülema kojas rääkis Jeeſus mõistukõnes: „Maja iſand walmistas suure õhtuſöömaaja ja kutſus mit-

meid selleſt oſa wõtma. Söömaaja hakatuſel ſaatis ta ſulaſed kutſututele ütlema: „Tulge, ſeſt kõik on walmis!“ Aga nemad hakkaſiwad endid üksteiſe järele wabandama. Eſimene ütles: „Mina kaupleſin põllu ja pean ſeda waatama minema; ma palun ſind, wabanda mind!“ Teine ütles: „Mina oſtſin wiis paari härgi ja lähän neid waatama; ole nõnda hea ja wabanda mind oma iſanda juures!“ Kolmas ütles: „Ma wõtſin naeſe, minul ei ole ſeekord mitte wõimalik tulla“, j. n. e. Sulane tuli tagaſi ja rääkis ſeda iſandale. Siis ſai maja iſand wihaſeks ja ütles ſulaſele: „Mine linna uulitſa peale ja too ſiia waeſeid ja wigaſeid, jalutumaid ja pimedaid!“ Sulane tegi ſeda, aga weel oli kojas ruumi. Siis ütles iſand: „Mine teede lahkmete peale ja kutſu kõik ſiia, keda ſa leiad, et minu koda täis ſaab.

Aga mina ütlen teile: ükski nendeſt, keda ma kutſuſin ja mitte ei tulnud, ei pea minu rooga maiſta ſaama.“

Teine kord rääkis Jeeſus mõiſtukõnes: „Kümme neitſit läkſiwad peigmehele wastu. Wiis nende ſeaſt oliwad mõiſtlikud ja wiis rumalad. Rumalad wõtſiwad küll omad lambid kätte, aga ei wõtnud õli, aga mõiſtlikud wõtſiwad õli ka ligi. Peigmeeſt oodates jäiwad kõik uniſeks ja heitſiwad magama. Keſkõö ajal kuuldi healt: „Peigmees tuleb, minge wälja temale wastu!“ Siis tõuuſiwad kõik neitſid ülesſe ja ſüitaſiwad lambid põlema. Rumalad ütleſiwad mõiſtlikude wastu: „Antke meile ka omaſt õliſt, meie lambid kustuwad ära!“ Mõiſtlikud wastaſiwad: „Ei mitte, et meil nõndaſama puudus kätte ei tule, nagu teil, ſellepäraſt minge parem kaupmeeste juure ja oſtke enestele õli.“ Kui nemad ära läkſiwad õli oſtma, tuli peigmees. Kes walmis oliwad, läkſiwad temaga pulma ja uks pandi lukku. Wiimaks tuliwad ka rumalad neitſid ja hüidſiwad: „Iſſand, Iſſand, tee meile lahti!“ Aga tema kostis neile: „Tõeſte, mina ütlen teile, mina ei tunne teid mitte.“

Sellepärast walwage, sest teie ei tea, ei päewa ega tundi, millal inimese Poeg tuleb, ja häda teile, kui tema teid magamast leiab!"

19. Mõistukõne halastamata sulasest ja halastajast Samaaria mehest.

(Matt. 18. Lunkas 10 ja 17.)

Siimon Peetrus küsis Jeesuse käest: „Õpetaja, mitu korda pean ma andeks andma oma wennale, kes minu wastu eksib? Kas seitsmest korrast saab küll?" Jeesus ütles temale: „Mina ütlen sinule, ei mitte seitse korda, waid 70 korda seitse korda."

Sest taewa riik on kuninga sarnane, kes oma sulaste käest laenu kätte päris. Tema ette toodi sulane, kellel 10 tuhat talenti masta oli. Et ta seda ära maksta ei jõudnud, käskis kuningas tema naese, lapsed ja kõik mis temal oli, ära müia, et wõlg tasutud saaks. Sulane heitis kuninga ette põlwili ja palus: „Isand, kannata minuga, ma tahan sinule aega mööda kõik ära maksta!" Kuningal oli tema pärast hale meel, ta laskis sulase lahti ja kinkis temale ta wõla. Seesama sulane leidis ära minnes oma wõlglase, kellel temale 100 teenari raha maksta oli. Ta wõttis selle kinni, kägistas teda ja ütles: „Maksa minule, mis sinul minuga wõlgu on!" Wõlglane heitis tema jalgade ette maha ja palus: „Kannata minuga, ma tahan sinule kõik maksta!" Halastamata sulane ei hoolinud tema palwest, waid laskis wõlglase wangi torni heita, kunni ta kõik ära maksis. Teised sulased jäiwad seda nähes kurwaks ja rääkisiwad halastamata sulase tegu kuningale. Kuningas kutsus ta enese ette ja ütles: „Sina tige sulane! Ma

jätsin sinu wõla terwelt pärimata, sest et sa mind palusid. Miks sina ka armu ei heitnud oma ligimese peale, nagu mina sinu peale armu heitsin?" Kuningas andis ta waewajate kätte, kuni ta kõik ära maksis."

Teine kord küsis kirjatundja Jeesuse käest: „Mis ma pean tegema, et ma igawest elu päriks?" Jeesus rääkis temale: „Teekäija sattus Jeruusalemmast Jeeriku poole minnes röövlite kätte. Need riisusiwad tema riided seljast ära ja peksiwad teda, nõnda et ta pool surnult tee ääre maha jäi. Sedasama teed mööda tuli ka preester ja pärast leewit. Mõlemad nägiwad õnnetumat tee ääres, aga ei läinud temale appi. Wiimaks läks Juuda rahwast ära põlatud Samaaria mees sealt mööda. Kui ta õnnetumat tee ääres nägi, läks tema süda haledaks; ta astus tema juure, peskis tema haawad ära ja walas õli nende sisse. Pärast tõstis ta õnnetuma oma eesli selga, wiis ta võeraste majasse ja kandis tema eest hoolt. Kui ta teisel päewal ära läks, andis ta maja peremehele kaks teenari raha ja ütles: „Kanna tema eest hoolt! ja mis sa iial weel tema pärast peaksid kulutama, seda tahan ma sinule tagasi tulles maksta."

Jeesus ütles kirjatundjale: „Mine tee nõndasamuti."

20. Mõistukõne ärakadunud pojast.

(Lunkas 15.)

Teine kord rääkis Jeesus: „Isal oli kaks poega. Noorem ütles isale: „Anna minule minu osa warandust kätte." Isa jagas waranduse neile ära. Noorem poeg läks peale seda võerale maale, raiskas seal oma waranduse ära ja elas õnnetumat elu. Kibedas nälja hädas läks ta

kodaniku juure ſigade karjatſeks ja püüdis oma kõhtu tühja lestadega täita, mida ſiad ſõiwad. Seal mõtles ta oma elu üle järele ja ütles: „Minu iſal on palju palgaleiſi ja neil kõigil on leiba küll, aga mina lõpen ära nälja kätte. Ma tahan tagaſi minna ja iſa käeſt oma rumaluſt andeks paluda, et ta mind kõige halwema palgaliſe aſemelegi wastu wõtaks.“ Ta tegi ka ſeda. Iſa nägi teda narus riides kaugelt tulewat; ta ſüda läks haledaks, jookſis pojale wastu, hakkas tema kaela ja andis temale ſuud. Poeg ütles: „Iſa, ma olen ſinu ja taewa wastu pattu teinud ja ei ole mitte enam wäärt, et mind ſinu pojaks hüitakſe. Pea mind kui kõige halwemat palgaliſt!“ Iſa ütles ſulaſtele: „Pange kõige kallim kuub tema ſelga, antke ſõrmus temale ſõrme ja kingad jalga ja tapke nuum-waſikas ära. Söögem ja olgem rõõmſad, ſeſt ſee minu poeg oli ſurnud ja on jälle elawaks ſaanud; tema oli ära kadunud ja on jälle ülesſe leitud.“ — Wanem poeg tuli wäljalt. Koju jõudes kuulis ta laulmiſt ja tantſimiſt. Ta küſis ſulaſe käeſt, mis ſee pidi tähendama. Sulane wastas: „Sinu wend tuli wõeralt maalt tagaſi, iſa laskis nuum-waſika tappa ja käskis kõiki rõõmſad olla, et ta oma poja jälle terwelt kätte on ſaanud.“ Siis ſai wanem poeg wihaſeks ja ei tahtnud enam tuppa minna. Iſa läks tema juure wälja ja palus teda ſiſſe tulla, aga tema wastas: „Mina teenin ſind mitu aastat ja ei ole iialgi ſinu käſu wastu teinud, aga ſina ei ole minule lammaſtki tapnud, et ma oma ſõbradega oleks wõinud rõõmus olla. Aga temale, kes oma wara kõlwatumal kombel ära praſſis, tapad ſa nuum waſika ja pead ſuurt rõõmu pidu.“ Iſa ütles temale: „Poeg, ſina oled ikka minu juures ja kõik, mis minu on, on ka ſinu päralt. Nüüd peaks ſinagi rõõmus olema, ſeſt ſinu wend oli ſurnud ja on jälle elawaks ſaanud; ta oli ära kadunud ja on jälle ülesſe leitud.“

21. Mõistukõne alandlikust tõllnerist, ärakadunud lammast ja heast karjasest.

(Luukas 18. Luukas 15. Johannes 10.)

Mõningatele, kes oma wagaduse peale uhked oliwad ja muid põlgasiwad, rääkis Jeesus mõistukõnes: „Kaks inimest läksiwad ühes püha kotta palwet tegema. Üks oli waarisеer, teine tõllner. Waarisеer luges iseeneses: „Ma tänan sind Issand, et mina mitte niisugune ei ole, nagu teised inimesed: riisujad, ülekohtused ja abielu rikkujad, ega ka mitte niisugune, nagu see tõllner. Mina paastun kaks korda nädalas ja annan kümmnest — kõigist, mis minul on.“ — Aga tõllner ei julgenud oma silmigi taewa poole tõsta, waid lõi oma wastu rinda ja õhkas: „Oh Jumal, ole mulle patusele armuline!“ — Mina ütlen teile: Seesinane läks alla oma kotta, paremine õigeks mõistetud kui teine. Sest igaüks, kes ennast ise ülendab, seda alandatakse; aga kes iseennast alandab, see saab ülendatud.“

Kord nurisesiwad waarisеerid ja kirjatundjad Jeesuse üle: „Ta wõtab patused wastu ja sööb nendega.“ Jeesus ütles neile: „Kui kellegil 100 lammast on ja üks nende seast ära kaub, kas ta ei lähä 99 juurest ära seda otsima. Kui ta tema ülesse leiab, eks ta ei wii teda teiste hulka tagasi ja eks ta ütle pärastki oma sõbradele: „Olge rõõmsad minuga, ma leitsin oma ärakadunud lamma jälle ülesse!“ Mina ütlen teile: ühe patuse pärast, kes meelt parandab, on taewas suurem rõõm, kui 99 õige pärast, kellel meeleparandamist tarwis ei ole.“

Pärast ütles Jeesus: „Mina olen hea karjane. Hea karjane jätab elu lammaste eest. Aga palgaline, kellel omad lammad ei ole, põgeneb ära, kui ta hundi näeb tulewat ja hunt wõtab lammad kinni ja pillab nad laiali. Mina olen hea karjane; mina tunnen omaksid ja omakssed tunnewad mind, nõnda kui Isa mind ja mina Isat tunnen;

mina jätan oma elu lammaste eest. Minul on ka weel teisi lammaid (paganad), need ei ole mitte sellest laudast. Neid pean mina ka koguma, nemad kuulewad minu healt ja peab üks kari ja üks karjane olema."

22. Jeesus kuulutab oma kannatamist ette, teda muudetakse.

(Matt. 6. Luukas 9.)

Keisarea Wilippi linna ligidal küsis Jeesus oma jüngrite käest: „Kelle ütlewad inimesed minu olewat?" Jüngrid wastasiwad: „Mõned ütlewad sinu ristija Johannese, teised Eliase, mõned ka Jeeremiase ehk ühe prohwetitest olewat." Jeesus küsis jälle: „Aga kelleks peate teie mind?" Siimon Peetrus wastas: „Sina oled Kristus, elawa Jumala poeg." Jeesus ütles temale: „Õnnis oled sina, Siimon Joona poeg, sest liha ja weri ei ole sinule seda mitte ilmutanud, waid minu Isa taewast. Sina oled Peetrus (kalju), selle kalju peale tahan ma koguduse rajada ja põrgu wõimus ei pea seda mitte ära wõitma."

Pärast hakkas Jeesus oma jüngritele kuulutama, kuidas ta Jeruusalemma peab minema, seal palju kannatama, surema ja kolmandamal päewal jälle ülesse tõusma. Peetrus ütles temale: „Issand, heida enese peale armu, seda ärgu sündigu sinule mitte!" Jeesus pööris temale selga ja ütles: „Kui keegi minu järele tahab käija, see salaku iseennast ära, wõtku oma rist enese peale ja käigu minu järele. Sest kes iial oma elu tahab hoida, see kaotab seda ära, aga kes iial oma elu ära kaotab minu pärast, see leiab seda. Mis kasu on inimesel sellest, kui ta terwe maailma kasu saaks, aga oma hingele kahju teeks! ehk missuguse lunastamise hinna wõib inimene anda oma hinge eest?"

Kuue päewa päraſt läks Jeeſus Peetruſe, Jakoobuſe ja Johanneſega kõrge mäe peale. Seal muudeti Jeeſuſt nende nähes. Tema pale paistis kui päike ja tema riided läkſiwad walgeks kui walgus. Mooſes ja Eelias ilmuſiwad mäe peal ja rääkiſiwad Jeeſuſega. Peetrus ütles Jeeſuſele: „Issand, ſiin on meil hea elada! Kui ſa tahad, ſiis teeme ſiia kolm maja, ühe ſinule, teiſe Mooſeſele ja kolmandama Eeliale.“ Kui ta alles rääkis, ſiis warjas neid ſelge pilw ja heal hüidis pilweſt: „See on minu armas poeg, kes minu meelepäraſt on, teda kuulge!“ Kui jüngrid ſeda kuulſiwad, langeſiwad nemad ſilmili ja kartſiwad wäga. Jeeſus tuli nende juure, puudutas nende külgi ja ütles: „Tõuske ülesſe ja ärge kartke mitte!“ Kui nad üles tõuuſiwad, ei näinud nemad muud kui Jeeſuſt üksinda.

23. Jeeſus läheb Petaania kaudu Jeruuſalemma ja puhastab teiſt korda templit.

(Johannes 12. Matt. 21. Luukas 19.)

Kuus päewa enne Paaſa pühi läks Jeeſus Petaania alewiſſe, kus ta Laatſaruſe oli ſurnuſt üles äratanud. Seal walmiſtaſiwad nemad temale õhtu ſöömaaja. Päraſt wõttis Maria naela ſelget ja wäga kalliſt nardi ſalwi, wõidis ſellega Jeeſuſe jalgu ja kuiwatas neid oma juuſtega. Siis ütles Juudas Iskarjot: „Miks ei ole ſee ſalw mitte 300 teenari raha eeſt ära müitud ja waeſtele antud?“ — Seda ei ütelnud ta mitte ſellepäraſt, et ta waeſte eeſt oleks tahtnud hoolt kanda, waid et ta waras oli, ſeſt tema käes oli Jeeſuſe ja jüngrite raha. — Jeeſus ütles: „Jäta teda rahule; ſeda on ta minu matuſe päewaks teinud. Waeſeid on alati teie juures ja neile wõite alati head teha, aga mind ei ole teil mitte ikka.“

Juudas läks ülema preestrite juure, kes ammu juba nõuu pidasiwad Jeesust kinni wõtta ja hukka mõista ja ütles neile: „Mis lubate teie minule, kui ma Jeesuse teile ära annan?“ Nemad antsiwad temale 30 hõbe tükki. Selleşt päewast saadik otsis Juudas parajat aega, et Jeesust ära anda.

Peetaaniast läks Jeesus Jeruusalemma poole. Linna ligidal ütles ta kahe jüngrile: „Minge alewisse, sealt leiate teie emaeesli ja sälu; päästke nad lahti ja tooge minu juure! Kui keegi teie käest midagi küsib, siis ütelge: Issandal on neid tarwis! siis läkitab tema teid.“ Jüngrid läksiwad ja tõiwad — lautasiwad omad riided sälu peale ja paniwad Jeesuse tema selga istuma. Palju rahwast kogus Jeesuse ümber. Need raiusiwad puu oksi tee peale ja mitmed lautasiwad ka omad riided Jeesuse ette. Ölimäelt alla minnes hakkasiwad jüngrid suure healega Jumalat kiitma ja kõik rahwas hõiskas: „Hoosianna Taaweti pojale! Kiidetud olgu see, kes tuleb Issanda nimel! Hoosianna kõrges!“

Jeeruusalemma ligi jõuudes waatas Jeesus linna peale, nuttis sellepärast ja ütles: „Kui sinagi weel sellsinatsel omal päewal teaksid, mis sinu rahuks tarwis lähäb! aga nüid on see sinu silmade eest warjule pandud. Aeg tuleb, kus waenlased sind ümber piirawad ja sind kõikipidi waewawad. Nemad löowad sinu lapsed maha ja ei jäta kiwi kiwi peale, sest et sa ei ole ära tunnud oma armu kutsumise aega. Jeruusalem, Jeruusalem! kes sa tapad prohwetid ja wiskad kiwidega need surnuks, kes sinu juure on läkitatud. Kui mitu korda olen mina sinu lapsi koguda tahtnud, otse kui kana omad pojad kokku kogub tiiwade alla, aga sina ei ole seda mitte tahtnud.“ (Matt. 23, 37.)

Kui Jeesus linna sisse sõitis, oli rahwas kõik liikumas ja igaüks küsis: „Kes see on?“ Jeesusega ühes käiad wastasiwad: „See on Jeesus, prohwet Natsaretist Kaalilea

maalt." Jeesus läks püha kotta, ajas kõik müiad ja ostjad sealt välja, lükkas raha vahetajate lauad ümber ja ütles: „Minu maja peab palwe maja olema, aga teie olete ta röövli auguks teinud." Palju wigaseid tuli templisse Jeesuse juure ja ta tegi nad terweks. Mitmed kiitsiwad Jumalat ja lapsed laulsiwad: „Hoosianna, Taaweti pojale!" Preestrid ja kirjatundjad saiwad selle üle wihaseks ja ütlesiwad Jeesusele: „Kas sina kuuled ka, mis need ütlewad?" Jeesus wastas: „Jah kuulen. Eks teie iialgi ei ole lugenud: Wäetimate ja imewate suust oled sa enesele kiitust walmistanud."

Pärast läks Jeesus oma jüngritega Petaaniasse tagasi.

24. Püha õhtusöömaaeg.

(Luukas 22. Johannes 13.)

Esimesel hapnemata leiwa päewal, millal Juuda rahwas Paasa talle sõiwad, ütles Jeesus Johannese ja Peetrusele: „Minge linna ja walmistage meile ka Paasa talle!" Nemad tegiwad seda. Õhtul läks Jeesus teiste jüngritega ka Jeruusalemma, istus nendega lauda ja ütles: „Mina olen südamest igatsenud teiega Paasa talle süia, enne kui ma kannatan." Pärast söömist tõusis Jeesus ülesse, wõttis riided seljast ära, sidus põlle enesele ette, kallas wett waagna sisse ja hakkas jüngrite jalgu pesema. Kui ta Siimon Peetruse juure tuli, ütles see temale: „Issand, kas sina minu jalgu pesed!" Jeesus wastas: „Kui mina sind ei pese, siis ei ole sinul osa minuga." Siimon ütles: „Siis mitte ükspäinis jalgu, waid käsi ja pead ka tarwis pesta."

Kui kõikide jalad pestud oliwad, siis ütles Jeesus: „Teie hüiate mind õpetajaks ja Issandaks ja ütlete õiete, sest mina olen see. Kui nüid mina, teie õpetaja ja Issand, teie jalgu olen pesenud, siis peate teie ka teine teise jalgu

peſema; ſellega olen ma teile eesmärki annud, et teie ka nõnda teete, kui mina olen teinud."

Päraſt jäi Jeeſus wäga kurwaks ja ütles: „Tõeste, tõeste, mina ütlen teile: üks teie ſeaſt annab mind ära." Jüngrid kohkuſiwad ſelle üle ära, waataſiwad üksteiſe otſa ja hakkaſiwad järgi mööda küſima: „Iſſand, kas mina ſee olen?" Jeeſuſe rinna najal oli ſee jünger, keda Jeeſus wäga armastas. Peetrus andis temale märki, et ta järele kuulaks, kes nende ſeaſt äraandja on. See küſis Jeeſuſe käeſt: „Iſſand, kes ſee on?" Jeeſus wastas: „Kellele ma ſiſſe kastetud palukeſe annan, ſee on ſeeſama." Ta kastis palukeſe ſiſſe, andis Juudaſe Iſkarjotile ja ütles: „Mis ſa teed, ſeda tee warſi." Juudas läks ſelle järele wälja; aga öö oli juba.

Jeeſus ütles jüngritele: „Lapſukeſed, üirikeſe aja olen ma weel teie juures. Uue käſu ſõna annan mina teile, et teie üksteiſt peate armastama, nõnda kui mina teid olen armastanud. Selleſt tunnewad kõik ära, et teie minu jüngrid olete, kui teil armastuſt on iſekeskes."

Päraſt wõttis Jeeſus leiwa, tänas, murdis, andis ſeda jüngritele ja ütles: „Wõtke, ſööge! ſee on minu ihu, mis teie eeſt ära antakſe. Seda tehke minu mälestuſeks." Sellſamal kombel wõttis tema ka kaarika, õnnistas ſeda, andis oma jüngrite kätte ja ütles: „Wõtke, jooge kõik ſelle ſeeſt! See kaarikas on uus ſäädus minu were ſees, mis teie ja mitmete eeſt ära walatakſe patude andeks andmiſeks. Seda tehke, nii mitu korda, kui teie iial ſelleſt joote, minu mälestuſeks."

25. Jeeſus Ketſemani aias.

(Luukas 22.)

Peale õhtuſööki läks Jeeſus oma jüngritega linnaſt wälja üle õlimäe Ketſemani mõiſa juure. Õlimäel ütles

ta jüngritele: „Täna ööſel ſaate teie kõik minu üle pahandama.“ Siimon Peetrus wastas: „Õpetaja, kui ka teiſed kõik ſinu üle peakſiwad pahandama, ſiiski mina mitte.“ Jeeſus ütles temale: „Täna, ſellſamal ööl, enne kui kukk kaks korda laulab, ſalgad ſina mind kolm korda ära.“ Peetrus ütles: „Kui ma ka ſinuga peakſin ſurema, ſiiski ei taha ma ſind ära ſalata.“ Nõndaſama ütleſiwad ka teiſed jüngrid.

Jeeſus käis tihti oma jüngritega Ketſemani aias ja läks ka ſell korral jälle ſinna. Aeda jõudes jäi Jeeſus wäga kurwaks ja ütles oma jüngritele: „Minu hing on kurb ſurmani; jäege ſiia ja walwake minuga!“ Ta läks nendeſt piſut eemale, langes kummuli maha ja palus: „Armas iſa, ſina wõid kõik teha, wõta ſee kaarikas minuſt ära! ometegi ärgu ſündigu mitte minu, waid ſinu tahtmine.“ Siis tuli ta jüngrite juure, leidis nad magawat ja ütles: „Eks teie ſuuda tundigi walwata? Walwake ja paluge, et teie kiuſatuſe ſiſſe ei ſattu!“ Ta läks nende juureſt ära ja palus teiſt korda: „Armas iſa, kui ſee wõimalik ei ole, et ſa ſelle kaarika minuſt ära wõtad, ſiis ſündigu ſinu tahtmine!“ Tagaſi tulles leidis Jeeſus jüngrid jälle magamaſt. Ta läks ja palus kolmat korda neidſamu ſõnu. Siis tuli ta jüngrite juure ja ütles: „Magage ja puhake päraſt! Tund on tulnud, millal inimeſe Poeg patuste kätte ära antakſe! Tõuske ülesſe, äraandja on ligidal!“

Kui Jeeſus alles rääkis, tuli Juudas hulga meestega, kellel mõegad ja nuiad käes olimad, Ketſemani aeda. Jeeſus läks neile wastu ja küſis: „Keda teie otſite?“ Nemad wastaſiwad: „Jeeſuſt Natſaretiſt.“ Jeeſus ütles: „Mina olen ſee.“ Kui nad ſeda kuulſiwad, langeſiwad nad maha. Jeeſus küſis nende käeſt teiſt korda: „Keda teie otſite?“ Nemad wastaſiwad jälle: „Jeeſuſt Natſaretiſt.“ Jeeſus ütles neile: „Ma ütleſin teile, et mina ſee olen. Otſite teie mind, ſiis laske teiſed ära minna.“ Äraandja Juudas oli

järelkäia meestele ütelnud: „Kellele ma suud annan, see on seesama, teda wõtke kinni.“ Juudas tuli Jeesuse juure, teretas teda ja andis temale suud. Jeesus ütles temale: „Juudas, kas sina suuandmisega inimese poja ära annad!“ siis astusiwad mehed Jeesuse ümber ja wõtsiwad ta kinni.

Siimon Peetrus tõmmas seda nähes mõega ja lõi ülema preestri sulase Malkuse kõrwa ära. Jeesus ütles Peetrusele: „Pista mõek tuppe! Arwad sina, et mina oma Isa ei wõiks paluda, et ta minule 12 legiooni inglid läkitaks, aga eks mina pea selleşt kaarikast jooma, mis Isa minule on annud?“ Ta puudutas Malkuse kõrwa külgi ja kõrw sai terweks. Päraşt ütles Jeesus neile, kes teda kinni wõtsiwad: „Teie olete wälja tulnud, kui rööwli peale, mõekade ja nuiadega — mind kinni wõtma. Eks ma ole iga päew teie juures templis olnud ja teie ei ole mitte oma käsşa minu külgi pannud; aga see on teie tund ja pimeduse wõimus.“

Kõik jüngrid jätsiwad Jeesuse maha ja põgenesiwad ära.

26. Jeesus mõistetakse surma.

(Matt. 26.)

Ketsemani aiast wiidi Jeesus ülema preestri juure, kuhu rahwa wanemad ja kirjatundjad kokku oliwad tulnud. Need otsisiwad wale tunnistusi Jeesuse peale, aga ei leidnud. Siis tõusis ülem preester Kaiwas püsti ja ütles: „Mina wannutan sind elawa Jumala juures, et sa meile ütled: Kas sina oled Kristus, Jumala poeg?“ Jeesus ütles: „Jah olen! Aga seşt ajast saadik peate teie nägema inimese Poja Jumala paremal poolel istumat ja tulemat pilwede peal.“ Siis käristas ülem preester omad riided lõhki ja ütles: „Tema on Jumalat teutanud. Mis tunnistust meil enam tarwis on. Teie kõik olete seda kuulnud?“

Nemad wastasiwad: „Tema on surma wäärt.“ Aga möningad teutasiwad Jeesust ja löiwad teda.

Siimon Peetrus ja Johannes käisiwad silmnäul Jeesuse järele. Johannes rääkis ülema preestri ukse hoidjaga ja see laskis nad õue peale, kust ära wõis näha, mis Jeesusega tehti. Uksehoidja tüdruk ütles Peetrusele wastu: „Eks sinagi selle inimese jünger ole?“ Peetrus wastas: „Ei ole mitte!“ — ja kukk laulis. Sulased oliwad õue peale tule lõkke maha teinud ja soendasiwad endid seal ümber. Peetrus läks ka nende juure. Nemad ütlesiwad temale: „Eks sina ole ka Jeesuse jüngrite seast?“ Peetrus salgas seda jälle ära ja ütles: „Mina ei tunnegi seda inimest.“ Natukese aja pärast tuliwad sinna teised sulased ja ütlesiwad Peetrusele: „Tõeste, sina oled ka Jeesuse jünger. Sina oled ju Kaalilea maa mees ja meie nägime sind ka Jeesuse juures aias!“ Siis hakkas Peetrus needma ja wanduma: „Mina ei tunne seda inimest mitte.“ Sedamaid laulis kukk teist korda. Jeesus pööris ennast ümber ja waatas Peetruse poole. Siis tuli Peetrusel Jeesuse sõna meele; ta läks wälja ja nuttis kibedaste.

Kui Juudas nägi, et Jeesus oli hukka mõistetud, tõi ta hõbetükid ülema preestri ja wanemate kätte tagasi ja ütles: „Mina tegin pattu, et ma waga were ära andsin.“ Nemad wastasiwad: „Mis meil sellega tegemist on, sellega katsu sina ise walmis saada!“ Juudas wiskas hõbe tükid templisse maha ja läks poos ennast ülesse.

27. Jeesus Pilaatuse ees.

(Johannes 18.)

Ülema preestri Kaiwase kojast wiidi Jeesus maawalitseja Pontsiuse Pilaatuse juure, et tema teda ära laseks hukata; sest Juuda rahwal ei olnud luba kedagit surmata.

Pilaatus läks nende juure wälja ja küsis: „Mis kaebate teie selle inimese peale?“ Nemad wastasiwad: „Tema eksitab rahwast, keelab keisrile maksu maksmast ja ütleb ennese Kristuse ja kuninga olewat.“

Pilaatus kutsus Jeesuse kohtu kotta ja küsis: „Kas sina oled Juuda rahwa kuningas?“ Jeesus wastas: „Minu riik ei ole mitte siin maailmas.“ Pilaatus küsis: „Oled sina siis ometegi kuningas?“ Jeesus kostis: „Jah, mina olen kuningas; igaüks, kes tõtt armastab, kuuleb minu healt.“ Pilaatus küsis jälle: „Mis on tõde?“ läks wälja Juuda rahwa juure ja ütles: „Mina ei leia temast ühtegi süidi.“ Preestrid ja rahwa wanemad kaebasiwad ühtepuhku Jeesuse peale, aga Jeesus ei wastanud Pilaatuse küsimiste peale midagi enam.

Iga aasta laskis Pilaatus Paasa pühadeks ühe wangi lahti, keda Juuda rahwas ise soowis. Sell korral oli röövel Parabas wangis. Pilaatus küsis rahwa käest: „Kumma tahate lahti saada, Paraba ehk Jeesuse?“ Preestrid kihutasiwad rahwast, et nad Paraba lahti paluks ja kõik hüidsiwad: „Lase Parabas lahti!“ Pilaatus küsis: „Mis pean ma Jeesusega tegema, kes üeldakse Kristus olewat?“ Nemad karjusiwad: „Lase ta risti lüia!“ Pilaatus wõttis wett, pessis käsa rahwa nähes ja ütles: „Mina olen ilmsüita selle õige werest, küll teie saate näha.“ Kõik rahwas kisendas: „Tema weri tulgu meie ja meie laste peale!“

Pilaatus laskis Jeesust peksa. Sõamehed punusiwad kibuwitsa krooni, paniwad selle Jeesuse pähä, tõmmasiwad temale purpuri mantli selga, andsiwad pilliroo kepi tema kätte ja ütlesiwad: „Tere, Juuda rahwa kuningas!“ Pilaatus läks jälle wälja rahwa juure ja ütles: „Ma toon ta jälle wälja teie juure, et teie näete, et ma temast ühtegi süidi ei leia.“ Nõnda läks Jeesus wälja, kibuwitsa kroon peas ja purpuri mantel seljas. Pilaatus ütles: „Ennäe inimest!“ Aga preestrid ja nende sulased kisendasiwad:

„Poo ta risti, poo risti! Tema on ennast Jumala pojaks ja kuningaks teinud; kui sa teda lahti lased, siis ei ole sa keisri sõber. Wii ära, wii ära! Poo ta risti!" Pilaatus ütles: „Kas mina pean teie kuninga risti löömа?" Preestrid wastasiwad: „Meil ei ole kuningat, waid keiser." Siis andis Pilaatus Jeesuse nende kätte, et teda pidi risti löödama.

28. Jeesuse surm.

(Matt. 27. Markus 15. Luukas 23. Johannes 19.)

Sõamehed wõtsiwad purpuri mantli Jeesuse seljast ära, paniwad tema omad riided selga ja wiisiwad teda ära risti lüia. Jeesus kandis ise oma risti. Pärast saiwad sõamehed Küreeni linna mehe Siimoona kätte ja lasksiwad teda Jeesuse risti kanda. Palju rahwast käis Jeesuse järele ja naesi, kes kaebasiwad ja nutsiwad. Jeesus pööris ennast ümber nende poole ja ütles: „Jeruusalemma tütred, ärge nutke minu pärast, waid nutke iseenda ja oma laste pärast! Päewad tulewad, mill teie ütlete: „Mäed langege meie peale! Mäekingud katke meid!" Sest kui seda toore puuga tehakse, mis peab siis kuiwaga sündima?"

Jeesusega ühes wiidi ka kaks kurjategijat wälja ära hukata. Kolgata mäe peal lõiwad nad Jeesuse risti ja kurjategijad temaga, ühe paremale ja teise pahemale poole. Risti peal ütles Jeesus: „Isa, anna neile andeks, sest nemad ei tea mitte, mis nemad teewad!"

Sõamehed, kes Jeesust risti lõiwad, jagasiwad tema riided isekeskes ära, aga kuue pärast wõtsiwad nemad liisku. Nõnda läks kiri tõeks: „Nemad on minu riided jaganud ja minu kuue pärast liisku heitnud. (422, 19.) Pilaatus pani pealkirja Jeesuse risti peale: „Jeesus Natsaretist, Juuda rahwa kuningas."

Mõningad möödaminejate seast teutasiwad Jeesust ja ütlesiwad: „Kui sa Jumala poeg oled, siis astu risti pealt maha!“ Nõndasama ütlesiwad ka ülemad preestrid: „Teisi on ta aitanud, aga iseennast ei wõi aidata!“ Ka üks risti löödud kurjategija teutas Jeesust, üeldes: „Kui sa Jumala poeg oled, siis aita iseennast ja meid!“ Siis noomis teda teine ja ütles: „Eks sinagi ei karda Jumalat! Meie saame kätte, mis meie töö wäärt on, aga tema ei ole midagi kurja teinud.“ Aga Jeesusele ütles ta: „Issand, mõtle minu peale, kui sa oma kuningriikis oled.“ Jeesus wastas temale: „Tõeste, mina ütlen sinule, täna juba pead sa minuga paradiisis olema!“ Kui Jeesus oma ema risti all nägi ja tema juures jüngri, keda Jeesus armastas, ütles ta oma emale: „Naene, waata see on sinu poeg!“ Pärast ütles ta jüngri wastu: „Waata, see on sinu ema!“ Sest tunnist saadik wõttis jünger Jeesuse ema oma kotta.

Kuuendama tunni ajal (lõuna kell 12) läks päikene pimedaks ja pimedus kattis maad ühekõndama tunnini (kella 3-ni). Siis kisendas Jeesus suure healega: „Elii, elii! lamaa asabtaani?!“ see on: „Minu Jumal, minu Jumal! Miks sa mind oled maha jätnud?!“ Mõned nendest, kes seal juures olisiwad, ütlesiwad: „Ta kutsub Eeliast.“

Pärast ütles Jeesus: „Mul on jänu!“ Nemad täitsiwad käsna äidikaga ja jootsiwad teda.

Kui Jeesus äidikast oli joonud, ütles ta: „See on lõpetud!“ Siis hüüdis ta walju healega: „Isa, sinu kätte annan mina oma waimu!“ nõrgutas pead ja heitis hinge.

29. Jeesuse matmine.

(Matt. 27. Markus 15. Luukas 23. Johannes 19.)

Sellsamal tunnil, kui Jeesus hinge heitis, kärises templis wahe tekk lõhki, ülewelt kuni alla. Maa märises, kaljud lõhkesiwad ja surnud tõusiwad ülesse. Sõamehed,

kes Jeesust hoidsiwad, kartsiwad seda nähes wäga ja ütlesiwad: „Tõeste, seesinane oli Jumala poeg.“ Kõik inimesed, kes Jeesuse risti juures seisiwad, lõiwad oma wastu rinda ja läksiwad ära.

Juuda rahwas ei tahtnud mitte, et surnukehad hingamise päewaks risti peale jäeksiwad. Nad palusiwad Pilaatust, et ta nende sääreluud laseks katki murda ja neid risti pealt maha wõtta.

Sõamehed murtsiwad kurjategijatel, kes Jeesusega oliwad risti löödud, sääre luud katki. Jeesusel ei murdnud nad mitte, sest ta oli juba surnud, aga üks sõamees pistis odaga tema külje sisse ja sealt jooksis weri ja wesi wälja. Nõnda läks jälle kiri tõeks, mis ütleb: „Tema luid ei pea katki murtama“ (2. Mos. 92, 46) ja teine: „Nemad peawad nägema, kelle sisse nemad on pistnud“ (Sakarias 12, 10).

Õhtul tuli Joosep Arimatiast, auus rae isand, kes salaja Jeesuse jünger oli, Pilaatuse juure ja palus tema käest luba Jeesuse keha risti pealt maha wõtta. Pilaatus lubas seda. Joosep ostis kallist linast riiet ja wõttis Jeesuse surnu keha risti pealt maha. Pärast tuli waarisseer Nikodeemus, kes kord öösel Jeesuse juures käis, ka sinna ja tõi sada naela kallist salwi (mirri ja aaloet) ligi. Siis wõidsiwad nad Jeesuse ihu kalli salwiga ja mähkisiwad ta linase riide sisse, Juuda rahwa matmise wiisi järele. Kolgata ligidal oli rae isanda Joosepi aed, kuhu ta omale kalju sisse haua oli lasknud raiuda; sinna paniwad nad Jeesuse ihu ja weeretasiwad suure kiwi haua ette.

Naesed, kes Jeesusega Kaalilea maalt oliwad tulnud, waatasiwad eemalt, kuhu Jeesuse ihu pandi. Pärast läksiwad nad ära ja walmistasiwad ka kallist salwi Jeesuse wõidmiseks, aga hingamise päewal oliwad nad kodus säädusе järele.

Teisel päewal tuliwad preestrid ja rahwa wanemad Pilaatuse juure ja ütlesiwad: „Meil tuli meele, et petis

Jeesus enne oma surma ütles: „Mina tõusen kolme päewa pärast jälle ülesse.“ Sellepärast käse hauda kolmandama päewani hoolega hoida; muidu wõiksiwad tema jüngrid öösel ta ihu ära warastada ja rahwa wastu öelda: Ta on surnust ülesse tõusnud.“ Pilaatus ütles: „Hoidjaid on teil, minge ja hoidke!“ Nemad läksiwad ära, seadsiwad wahid haua juure ja paniwad haua kiwi pitseriga kinni.

30. Jeesuse ülestõusmine.

(Matt. 28. Markus 16. Luukas 24. Johannes 20.)

Esimesel nädala päewal, hommiku wara, oli kange maa wärisemine. Ingel weeretas Jeesuse haua eest kiwi ära ja istus sinna peale. Tema nägu oli kui wälk ja tema riided walged kui lumi. Haua hoidjad wärisesiwad hirmu pärast ja kahwatasiwad ära kui surnud. Mõned nendest läksiwad linna ja kuulutasiwad preestritele, et Jeesus ülesse tõusnud. Preestrid ja rahwa wanemad pidasiwad isekeskes nõuu, antsiwad sõameestele heasti raha ja ütlesiwad: „Rääkige kõigile: tema jüngrid warastasiwad ta ära kui meie magasime.“ Sõamehed wõtsiwad raha wastu ja rääkisiwad nõnda, nagu neid õpetati.

Sellsamal hommikul läksiwad Maria Magdaleena, Maria Jakoobuse ema ja Saalome Jeesuse haua juure ja wõtsiwad kallist salwi ligi, et sellega Jeesuse ihu wõida. Haua juure jõuudes nägiwad nemad, et kiwi ära oli weeretatud. Maria Magdaleena jooksis linna tagasi ja ütles Peetruse ja Johannesele: „Nemad on Issanda hauast ära wõtnud ja meie ei tea mitte, kuhu nad tema on pannud.“ Teised naesed läksiwad seni haua sisse ja nägiwad seal kaks läikiwas riides ingelt, need ütlesiwad: „Teie otsite Jeesust Natsaretist, kes risti sai löödud. Miks teie elawat surnute juurest otsite? Teda ei ole siin, ta on ülesse tõusnud.

Minge ütelge seda tema jüngritele!" Naesed läksiwad kartuse ja suure rõõmuga hauast wälja ja ruttasiwad jüngritele kuulutama.

Peetrus ja Johannes tuliwad ka haua juure. Nad leitsiwad haua tühja olewat ja läksiwad tagasi.

Maria Magdaleena jäi haua juure nutma. Haua sissе waadates nägi ta kaks walges riides ingelt. Need ütlesiwad temale: „Naene, mis sa nutad!" Maria wastas: „Nemad on minu Issanda ära wiinud ja mina ei tea, kuhu nad tema on pannud." Kui ta seda sai ütelnud, waatas ta tagasi ja nägi Jeesuse enese juures seiswat, aga ei tunnud teda mitte. Jeesus küsis tema käest: „Naene, miks sa nutad? Keda sa otsid?" Maria arwas ta aedniku olewat ja ütles: „Issand, kui sina tema ära wiisid, siis ütle, kuhu sa tema panid?" Jeesus ütles temale: „Maria!" Siis tundis Maria Jeesuse ära ja ütles: „Õpetaja!" Jeesus ütles: „Mine minu wendade juure ja ütle neile, et mina üles lähän oma Isa ja teie Isa juure; oma — ja teie Jumala juure."

Teiste naestele, kes enne haua juurest ära läksiwad, tuli Jeesus ka wastu ja teretas neid. Nemad langesiwad tema ette maha ja kummardasiwad teda. Jeesus ütles: „Ärge kartke! Minge kuulutage minu wendadele, et nemad Kaalilea maale lähäwad, seal saawad nad mind näha."

Naesed kuulutasiwad seda kõigile, aga jüngrid ei usknud seda mitte.

31. Ülestõunsmise päewa õhtu.

(Luukas 24.)

Selle sama päewa õhtul, mill Jeesus surnust ülesse tõusis, läksiwad kaks tema jüngert Jeruusalemmast

Emmause alewi poole. Nemad rääkisiwad isekeskes mööda läinud päewade juhtumistest. Jeesus tuli nende juure ja läks nendega ühes edasi, aga nemad ei tunnud teda mitte. Jeesus küsis: „Mis jutud need on, mis teie räägite ja olete ise kurwad?“ Nemad wastasiwad: „Kas sina ei tea, mis mööda läinud päewadel Jeruusalemmas sündis? Natsareti Jeesuse, kes wägew prohwet oli Jumala ja inimeste ees, mõistsiwad preestrid ja rahwa wanemad surma ja lõiwad ta risti; aga meie lootsime, et ta Israeli rahwa ära pidi peastma. Mõned naesed, kes hommiku tema haua juures käisiwad, ehmatasiwad meid weel enam ära; nemad ei ole Jeesuse ihu hauast leidnud ja näinud seal kaks ingelt, kes Jeesuse ütelnud elawat.“ Jeesus ütles neile: „Oh teie rumalad ja südame pooleſt laisad! Miks teie seda ei usu, mis prohwetid on kirjutanud? Kristus pidi ju kannatama ja oma auu sisse minema.“ Ta tuletas neile prohwetite kirjadest meele, mis temast oliwad kirjutatud ja seletas seda ära. Kui nad alewisse jõudsiwad, tahtis Jeesus edasi minna, aga nemad palusiwad teda: „Jäe meie juure! Ohtu on käes ja päike lähäb juba looja.“ Ta jäi nende juure. Ohtu söögi ajal wõttis Jeesus leiwa, õnnistas, murdis ja andis neile. Siis peasiwad nende silmad lahti ja nad tuntsiwad teda, aga Jeesus kadus nende juurest ära. Jüngrid jäiwad imestelles rääkima: „Eks meie süda sees ei põlenud, kui ta meiega tee peal rääkis ja meile kirjad ära seletas?“ Nad läksiwad rutuste Jeruusalemma tagasi ja jutustasiwad teiste jüngritele, et Jeesus nendega tee peal rääkinud ja nemad teda leiwa murdmisest ära tunnud.

Kui nemad alles selleſt rääkisiwad, astus Jeesus ise nende keskele ja ütles: „Rahu olgu teile!“ Nemad kohkusiwad kõik selle üle ära ja arwasiwad waimu olewat. Jeesus ütles neile: „Miks teie kardate? Waadake minu käsa ja jalgu! Mina olen seesama.“ Siis oliwad kõik jüngrid rõõmsad ja uskusiwad, et ta Jeesus on.

Päraſt tuli Toomas ka teiste jüngrite juure. Nemad rääkiſiwad temale, et nad Jeeſuſt näinud. Toomas ütles: „Kui ma iſe tema käte ſees naela aſemid ei näe ja oma kätt tema külje ſiſſe ei pane, ſiis ma ka ei uſu, et ta ülesſe tõusnud on.“ Kaheksa päewa päraſt oliwad jüngrid jälle koos ja Toomas oli ka nende ſeas. Nad kartſiwad Juuda rahwaſt ja paniwad koja ukſed lukku. Häkiste astus Jeeſus jälle nende ſekka ja ütles: „Rahu olgu teile!“ Päraſt ütles ta Toomale: „Waata nüid minu naelatud käſſa, pane käſi minu külje ſiſſe ja uſu!“ Toomas wastas temale: „Minu Iſſand ja minu Jumal!“ Jeeſus ütles: „Toomas, ſina uſud nüid, ſeſt et ſa mind oled näinud: õntſad on need, kes ei näe ja ſiiski uſuwad!“

32. Iſſanda wiimaſed ilmumiſed ja taewa minemine.

(Luukas 24. Johannes 20, 21. Apoſtl. teg. 1.)

Tibeeria järwe ääres ilmutas Jeeſus ennaſt jälle oma jüngritele ja ſõi nendega. Päraſt ſööki ütles ta Peetruſele: „Siimon Joona poeg, kas ſina armaſtad mind enam, kui teiſed?“ Siimon ütles: „Jah Iſſand, ſina tead, et ma ſind armaſtan.“ Jeeſus ütles temale: „Ole minu tallekeſte karjane!“ Jeeſus küſis teiſt korda: „Siimon Joona poeg, armaſtad ſina mind?“ Tema wastas: „Jah, Iſſand, ſina tead, et ma ſind armaſtan!“ Jeeſus ütles temale: „Hoia mu lammaid kui karjane!“ Jeeſus küſis weel kolmat korda: „Siimon Joona poeg, kas ſina armaſtad mind?“ Peetrus jäi kurwaks, et ta ſeda kolmat korda küſis ja ütles: „Iſſand, ſina tead kõik asjad, ſina tunned ka ſeda ära, et ma ſind armaſtan.“ Jeeſus ütles jälle: „Ole minu lammaſte karjane. — Käi minu järele!“

Üksteiſtkümmend Jeeſuſe jüngert läkſiwad Kaalilea maale mäe peale, kuhu Jeeſus neid oli juhatanud. Seal

astus Jeesus nende juure ja ütles: „Minule on antud kõik meelewald taewas ja maa peal. Sellepärast minge maailma sisse ja tehke kõik rahwas minu jüngriks. Ristige neid Isa, Poja ja püha Waimu nimel ja õpetage neid pidama kõik, mis mina teid olen käskinud. Kes usub ja keda ristitakse, see peab õntsaks saama, aga kes mitte ei usu, teda peab hukka mõistetama. Minge Jeruusalemma ja jäege seniks sinna, kuni minu Isa tõutus täidetud saab, sest teie peate püha Waimu wäge saama."

Jeesus ilmutas ennast oma jüngritele 40 päewa ja rääkis nendega Jumala riigist.

Pärast wiis Jeesus omad jüngrid Peetania poole Õlimäe peale, tõstis omad käed ülesse ja õnnistas neid. Nõnda õnnistates tõsteti Jeesus nende nähes ülesse ja pilw warjas ta jüngrite silmade eest ära. Kaks walges riides meest seisiwad jüngrite juures ja ütlesiwad: „Kaalilea maa mehed, mis teie seisate ja waatate taewa poole? Jeesus, kes teie juurest ära wõeti, saab sellsamal kombel jälle tagasi tulema, nagu teie ta nägite ära minewat." Siis läksiwad jüngrid suure rõõmuga Jeerusalemma tagasi, oliwad alati pühas kojas ja kiitsiwad Jumalat.

33. Püha Waimu wälja walamine. Esimene ristikogudus.

(Apostl. teg. 2.)

Esimesel Nelipühade päewal oliwad Jeesuse jüngrid Jeruusalemmas ühel meelel koos. Järsku tõusis kohisemine taewast, otse kui kange tuul oleks puhunud. Jüngrite peal nähti kui lõhutud tuule keeled seiswat; nemad saiwad täis püha Waimu, rääkisiwad wõeraid keeli ja kiitsiwad Jumalat.

Suure kohina peale kogus jüngrite juure palju rahwast kokku. Kui nad imet nägiwad ja jüngrid wõeraid

keeli kuulsiwad rääkiwat, jäiwad kõik segaseks omas mõttes ja ütlesiwad: „Eks need ole kõik Kaalilea maa mehed, kuidas mõistawad nad igas keele murdes Jumala suuri tegusid kuulutada? Mis see küll peaks tähendama?"

Peetrus tõusis ülesse ja ütles: „Armsad Juuda mehed, kuulge minu sõnu: Jumalast saadetud Natsareti Jeesuse, kes teile kõigile oma wäe ja imetegude läbi tuttaw oli, lõite teie ülekohtusel kombel risti: Jumal on tema surnust ülesse äratanud. Tema on Issanda paremale käele tõstetud ja ta on meie peale püha Waimu wälja walanud, mis teie isegi näete. Sellepärast olgu kõige Israeli rahwale teada, et Jumal Jeesuse, kelle teie risti lõite, Issandaks ja Kristuseks on pannud!"

Peetruse wägewad sõnad tungisiwad Juuda meeste südamesse ja nad ütlesiwad: „Mehed, wennad, mis peame meie tegema?" Peetrus wastas: „Parandage meelt ja laske endid Jeesuse Kristuse nime peale ristida, siis saawad teie patud andeks antud." Palju Juuda mehi saiwad usklikuks ja lasksiwad endid ristida. Nõnda heitsiwad sellsamal päewal ligi 3000 hinge ristikoguduse liikmeks.

Usklikud jäiwad alati apostlite õpetuse, osasaamise ja palwete sisse. Nemad oliwad alati ühes meeles ja ükski ei ütelnud omast warandusest, et see tema oma üksi on, waid kõik oli neil ühes. Ei olnud ka ühelgi nende seast puudust, sest kellel põld ehk maja oli, see müis selle ära ja tõi hinna apostlite kätte. Nad jagasiwad seda nõnda, kuidas kellegile tarwis läks. Kogudus kaswis ka iga päewaga suuremaks.

Kord läksiwad Peetrus ja Johannes ühtlasi püha kotta palwet tegema. Püha koja ukse ees palus wigane mees, kes sündimisest saadik jalutu oli, nende käest armu andeid. Peetrus ütles temale: „Kulda ega hõbedat minul ei ole, mis mul on, seda annan ma sinule: Jeesuse Kristuse nimel, tõuse ülesse ja kõnni!" Sedamaid saiwad jalutuma kondid

tugewaks. Tema kargas ülesse, läks Peetruse ja Johannesega püha kotta ja kiitis Jumalat.

Kui Juuda mehed tuttawa jalutuma nägiwad käiwat, jookſiwad nad kõik tema ümber kokku imet waatama. Preeſtrid wõtſiwad Peetruse ja Johanneſe kinni ja küſiſiwad nende käeſt: „Kelle nimel tegite teie ſeda?“ Peetrus wastas: „Surnuſt ülesse tõuusnud Jeeſuſe Kristuſe nimel, kelle teie risti lõite. Ei ole ühegi muu ſees õnnistuſt, ſeſt ühtegi muud nime ei ole inimestele antud, kelle läbi meie õntſaks wõiksime ſaada.“ Preeſtrid keelſiwad neid kõwaste, et nemad mitte Jeeſuſe nimel ei pea õpetama. Aga Peetrus ja Johannes wastaſiwad: „Kas on Jumala ees õige, teid enam kuulda kui Jumalat? Meie ei wõi mitte rääkimata jätta, mis meie näinud ja kuulnud oleme!“ Preeſtrid ähwardaſiwad neid ja laſkſiwad nad lahti.

Palju rahwaſt ſai uſklikuks, nõnda et ristikoguduſe liigete arw juba 5000 peale tõuuſis.

34. Weretunnistaja Tehwanus. Moora maa mees ſaab uſklikuks.

(Apoſtl. teg. 6—8.)

Tehwanus oli waga ristikoguduſe liige; wägew ſõnades ja tegudes. Ta tegi ſuuri imetähta rahwa ſeas, ſellepäraſt oliwad wanemad ja kirjatundjad tema peale kadedad. Nad wedaſiwad Tehwanuſe ſuure kohtu ette ja tõſtſiwad tema peale wale kaebtuſi, et ta Jumalat olla teutanud. Kõik kohtuwanemad waataſiwad üksi ſilmi tema peale ja ülem preeſter küſis: „Mis on ſinul ſelle kaebtuſe peale wastata?“ Tehwanus tuletas neile kõiki ſuuri armu teguſid meele, mis Jehoowa Iſraeli rahwale oli teinud, näitas kuidas rahwas ikka alati Jumala tahtmiſe wastu pannud ja ütles wiimaks: „Teie kangekaelſed ja ümberlõikamata ſüdameſt ja

kõrwuſt! Teie panete ikka püha Waimu wastu, nagu teie wanemad, nõnda ka teie. Teie wanemad tapſiwad kõik prohwetid ära, kes ette kuulutaſiwad ſelle Õige tulemiſt, kelle äraandjaks ja tapjaks teie olete ſaanud.“

Kui Juuda mehed ſeda kuulſiwad, lõikas ſee neil ſüdameſt läbi ja nad kiristaſiwad hammaid tema peale.

Tehwanus waatas üksi ſilmi taewa poole, nägi Jumala auu ja ütles: „Ma näen taewad lahti olewat ja inimeſe poja Jumala paremal poolel istuwat!“ Siis kiſendaſiwad kõik koosolejad suure healega, kargaſiwad Tehwanuſe kallale, tõukaſiwad ta linnaſt wälja ja wiskaſiwad teda kiwidega; Tehwanus langes põlwili ja hüüdis: „Issand, ära arwa ſeda pattu neile mitte süüks!“ Kui ta ſeda ſai ütelnud, heitis ta pööraſe rahwa hoopide all hinge.

Päraſt Tehwanuſe ſurma hakati risti koguduſt kangeste taga kiusama; ſellepäraſt põgeneſiwad koguduſe liikmed Juuda ja Samaaria maale laiale ja kuulutaſiwad igal pool armuõpetuſt. Waimu juhatamiſe järele läks Wilippus lõuna poole ſelle tee peale, mis Jeeruſalemmaſt Kaatſa poole lähäb. Seal nägi ta Moora maa kuninga ülema teenri, kes prohweti Jeſaia raamatut lugedes Jeruuſalemmaſt koju poole ſõitis. Wilippus jookſis tema tõlla juure ja küſis: „Kas ſa ſaad ſelleſt aru, mis ſa lued?“ Tema wastas: „Kuidas wõin ma aru ſaada, kui üksi mind ei juhata.“ Ta palus Wilippuſt oma kõrwa tõlda istuda. Wilippus tegi ſeda. Moora maa mees luges: „Tema on kui lammas tappa wiidud; otſe kui tall wait on niitja ees, nõnda ei ole ka tema mitte ſuud lahti teinud“ ja küſis Wilippuſe käeſt: „Kelleſt räägib prohwet ſeda? Jſeeneſeſt ehk mõneſt teiſeſt?“ Wilippus ſeletas temale kirjatüki ära ja kuulutas armu õpetuſt Kristuſeſt.

Edaſi minnes jõudſiwad nad wee ääre. Moora maa mees ütles: „Siin on wett, risti mind!“ Wilippus wastas: „Kui ſa ſüdameſt uſud, ſiis wõib ſee ſündida.“ Tema

wastas: „Mina usun, et Jeesus Kristus on Jumala poeg.“ Nad astusiwad tõllast wälja ja Wilippus ristis teda.

Kui nad weest wälja tuliwad, wõttis Issanda waim Wilippuse ära. Moora maa mees ei näinud teda mitte enam, aga ta sõitis rõõmuga koju poole.

35. Apostel Peetrus.

(Apostl. teg. 10 ja 12.)

Keisarea linnas elas waga Rooma päilik Korneelius. Ta jagas waestele palju armuandeid ja palus alati oma perega Jumalat. Issanda ingel ütles temale nägemises: „Korneelius! Sinu palwed ja waeste annid on Jumala ette üles tõusnud; läkita mehi Jope linna ja lase Siimon Peetrus oma juure kutsuda, tema ütleb sinule, mis sa pead tegema.“ Korneelius läkitas kolm ustawat sulast Peetruse juure. Kui sulased Jope ligidale jõudsiwad, ütles Issand nägemises Peetrusele: „Kolm meest otsiwad sind. Mine nendega ja ära mõtle mitte kaksipidi, sest mina olen neid läkitanud.“ Peetrus läks Korneeliuse sulastele wastu ja kutsus nad oma juure. Teisel päewal läks ta nendega Keisarea linna Korneeliuse juure. Korneelius langes Peetruse ette maha ja kummardas teda. Peetrus hakkas tema kätte kinni ja ütles: „Tõuse ülesse, mina olen ka inimene!“ Pärast kuulutas Peetrus neile armu õpetust Kristusest, kes surnust ülesse äratatud ja kelle läbi kõik, kes tema sisse usuwad, pattude andeks andmist leiawad. Kui ta alles rääkis, langes püha Waim kõikide peale. Nad hakkasiwad wõeraid keeli rääkima ja auustasiwad Jumalat. Kõik Juudalised, kes Peetrusega oliwad ligi tulnud, kohkusiwad ära, kui nad nägiwad, et ka paganate peale püha Waim wälja walati. Peetrus ütles: „Kes wõiks keelda neid risti-

maſt, kes niiſama püha Waimu on ſaanud, nagu meiegi", ja ta ristis neid.

Kui Peetrus Jeruuſalemma tagaſi tuli, pahandaſiwad teiſed jüngrid tema üle, et ta paganate juures käinud. Peetrus jutustas neile, et Jumal nägemiſes temale käsku annud ja et nende peale ka püha Waim wälja walatud. Siis oliwad kõik rõõmſad ja kiitſiwad Jumalat, et ta paganatele ka patud andeks annab ja neid lunastab.

Kuningas Heroodes laskis Jakoobuſe — Johanneſe wenna — ära tappa. Kui ta nägi, et ſee Juuda rahwa meelepäraſt oli, laskis ta ka Peetruſe kinni wõtta ja wangi panna. Risti koguduſe liikmed õhkaſiwad tema päraſt ööd ja päewad Jumala poole. Ööſel magas Peetrus ſõameeste wahel kahes raud ahelas. Ingel astus tema juure, puudutas tema külgi ja ütles: „Tõuſe uſinaste ülesſe!" Kui Peetrus ülesſe tõuuſis, langeſiwad ahelad tema käte ümbert maha. Ingel ütles temale: „Pane ennaſt riidesſe ja käi minu järele!" Peetrus tegi ſeda. Nad läkſiwad wahtideſt mööda wangikoja raud wärawa ette. Wäraw läks iſe lahti ja nad läkſiwad linna uulitſa peale. Peetrus ei ſaanud eſiotſa aru ja arwas ennaſt und nägewat. Häkiste kadus ingel tema juureſt ära. Siis alles ſai Peetrus aru, et ſee ilmſi oli ja ütles: „Nüid tean ma, et Iſſand ingli on läkitanud ja mind ära peaſtnud." Ta läks Johanneſe koja juure ja koputas wärawa pihta. Tüdruk läks wärawat lahti tegema. Kui ta Peetruſe wärawa taga kuulis olewat, jookſis ta tuppa tagaſi ja kuulutas, et Peetrus wärawa taga olla. Keegi ei uskunud ſeda. Kui nad wärawa lahti tegiwad, astus Peetrus ſisſe ja kõik ehmataſiwad ſelle üle ära. Ta rääkis neile, kuidas Iſſand teda wangitorniſt peaſtnud, käskis ſeda wendadele ka kuulutada ja läks linnaſt wälja teiſe kohta elama.

Peetrus pööris palju Iisraeli lapſi ja ka paganaid wägewa jutluſe ja imetegude läbi Iſſanda poole. Ta jäi

risti koguduſe kindlaks kaljuks ja ſuri wiimaks Rooma linnas Kristuſe ſisſe uskudes risti ſurma.

36. Saulus ſaab apoſtliks.

(Apoſtl. teg. 9.)

Saulus kuuſas kangeste risti kogudust taga, kus ta aga iganes wõis. Päraſt Tehwanuſe ſurma palus ta ülema walitſuſe käeſt luba, et ta ka Tamaskuſe linna kriſtlaſi, olgu mehi ehk naeſi, kinni wõiks wõtta ja Jeruuſalemma wangi tuua.

Tamaskuſe tee peal paistis järsku taewa walgus tema ümber ja heal hüüdis: „Saulus, Saulus! miks ſa mind taga kiuuſad?“ Ehmatuſeſt langes Saul tee peale maha ja küſis: „Iſſand, kes ſa oled?“ Heal ütles: „Mina olen Jeeſus, keda ſa taga kiuuſad.“ Wärisedes küſis Saulus: „Iſſand, mis ma pean tegema?“ Heal wastas: „Tõuſe ülesſe, mine linna, ſeal üeldakſe ſinule, mis ſa pead tegema.“ Sauluſe ſeltſimehed oliwad hirmu päraſt kui kohmetanud, nad kuulſiwad küll healt, aga ei näinud midagi. Päraſt tõuuſis Saulus maaſt ülesſe, aga ta oli pime. Seltſimehed tallutaſiwad teda Tamaskuſe linna.

Tamaskuſes elas waga jünger Ananias. Selle wastu ütles Iſſand nägemiſes: „Ananias! mine Juudaſe kotta Tarſuſe mehe Sauluſe juure, ſeſt tema palub Jumalat, et ta nägemiſe jälle kätte ſaaks.“ Ananias wastas: „Iſſand, ma olen mitme käeſt kuulnud, kui palju kurja Tarſuſe mees Jeruuſalemmas ſinu koguduſele on teinud ja temal olla ſiin ka luba kõiki ſiduda, kes ſind appi hüiawad.“ Iſſand ütles temale: „Mine julgeste, tema on minu ära-walitatud tööriiſt, kes minu nime ka paganatele ja kuningatele ſaab kuulutama.“

Ananias läks Sauluse juure, pani käed tema peale ja ütles: „Wend Saulus, Issand läkitas mind sinu juure, et sa nägemise jälle kätte sääd.“ Sedamaid pudenesiwad tema silmade pealt otsekui soomuksed maha ja ta nägi nõndasama kui ennegi. Päräst laskis Saulus ennast ristida ja sõi.

Mõne päewa päräst oli Saulus wägew ewangeliumi kuulutaja. Ta käis mööda koguduse kodasid, õpetas rahwast ja kuulutas igal pool, et Jeesus Kristus Jumala poeg on. Sellepäräst saiwad mitmed Juuda mehed Sauluse peale wihaseks ja tahtsiwad teda ära tappa, aga jüngrid saatsiwad ta öösel salaja linnast wälja. Nõnda peasis ta Jeruusalemma jälle tagasi ja laskis ennast sest ajast saadik Pauluseks nimetada.

Jeruusalemmas kartsiwad esiotsa kõik koguduse liikmed Paulust ja ei uskunud mitte, et ta jünger oli. Barnabas wiis ta apostlite juure ja rääkis neile, kuidas ta jüngriks oli saanud. Siis wõtsiwad teda kõik rõõmuga wastu ja Paulus kuulutas julgeste armu õpetust.

37. Pauluse esimine missioni-teekond.

(Apostl teg. 11—14.)

Paulus oli esimine missionäär. Ta käis mitmed Weikse-Aasia, Siiria ja Euroopa maakonnad ja linnad läbi ja asutas oma truu seltsimeeste Barnabase, Siilase ja Luukasega paganate sekka mitmed risti kogudused.

Siiria maalt Antiookia linnast saatis risti kogudus waimu juhatamise järele Pauluse ja Barnabase wälja, paganate sekka armu õpetust kuulutama.

Nemad läksiwad oma esimise missioni reisi peal Küpruse saare peale, käisiwad mitmed Weike-Aasia maakonnad läbi ja tuliwad päräst Lükoonia maale Lüstra linna. Lüstras

elas wigane mees, kes sündimisest saadik jalutu oli. See pani hoolega Pauluse jutlust tähele. Kui Paulus aru sai, et ta uskus, ütles ta walju healega jalutumale: „Tõuse püsti oma jalgade peale!" Jalutu kargas ülesse ja kõndis. Kui Lüstra mehed imetegu nägiwad, ütlesiwad nad: „Jumalad on inimeste sarnatseks saanud ja meie juure maha tulnud" ja tahtsiwad Pauluse ja Barnabasele ohwerdada. Apostlid kargasiwad seda nähes rahwa sekka ja hüitsiwad: „Mehed, miks teie seda teete? Meie oleme niisamasuguse surelikud inimesed, nagu teiegi ja kuulutame teile armu õpetust, et teie tühjad kombed maha peaksite jätma ja elawa Jumala poole pöörma, kes oma sõna läbi maailma on loonud ja kõik, mis seal sees on; kes meid kõiki suure armuga üles peab ja meid elu poole juhatab." Nõnda saiwad jüngrid waewalt linna rahwa waigistada, et ta neile ei ohwerdanud. Kõlwatumad Juuda mehed äritasiwad wiimaks linna rahwa apostlite wastu nii wihale, et nad Pauluse linnast wälja wedasiwad ja kiwidega teda wiskasiwad. Kui jüngrid teda arwasiwad surnud olewat ja tema ümber kokku kogusiwad, tõusis Paulus maast ülesse ja läks linna tagasi.

Pärast käisiwad apostlid Weike-Aasia maal mitme risti koguduse juures, seadisiwad neile wanemaid ja õpetajaid ja maenitsesiwad kõiki, otsani uskus kindlaks jäeda. Wiimaks tuliwad nad Süria maale Antiookia linna jälle tagasi ja kuulutasiwad suure rõõmuga, et Jumal nende läbi paganatele ka elu tee lahti teinud.

38. Pauluse teine missioni-teekond.

(Apostl. teg. 16—18.)

Teise missioni reisi peal tuli Paulus oma abilise Silasega Troa linna. Seal andis Jumal nägemises temale käsku Makedoonia maale minna. Paulus purjutas

üle mere ja läks Wilippi linna. Mitmed linna inimesed saiwad apostlite wägewa jutluse läbi elawa Jumala poole pöördud. Päraft äritasiwad waenlased linna rahwa ja wanemad Pauluse wastu wihale. Need wõtsiwad apostlid kinni, pekssiwad neid ja lasksiwad nad wangi panna. Öösel palusiwad Paulus ja Siilas Jumalat. Häkiste hakkas kange maa wärisemine, wangikoja uksed läksiwad lahti ja ahelad langesiwad apostlite küllest maha. Wangihoone ülem ehmatas unest ülesse ja nägi wangikoja uksed lahti olewat. Ta arwas, et wangid ära on jooksnud, tõmmas oma mõega ja tahtis enesele otsa peale teha. Paulus näitas temale, et kõik wangid alles oliwad, siis langes ta Pauluse jalgade ette ja küsis: „Mis pean ma tegema, et ma õntsaks saan?" Paulus wastas: „Usu Issanda Jeesuse Kristuse sisse, siis saad sa õntsaks." — Wangihoone ülem laskis ennast kõige perega ristida ja apostlid saiwad jälle lahti.

Makedoonia maalt läks Paulus Kreeka maale Ateena linna. Ateena mehed oliwad wäga uudise himulised. Nad wiisiwad Pauluse kohtu paika ja ütlesiwad: „Sa kuulutad uutest Jumalatest, anna meile selgemat teadust oma õpetuse üle!" Paulus rääkis: „Ma leitsin teie linnas altari, selle peale oli kirjutatud: „Tundmata Jumalale!" Mina kuulutan teile Jumalast, keda teie tundmata teenite: Jumal on maailma loonud ja kõik, mis seal sees on. Tema ei ela mitte kätega tehtud templis, ei tarwita ka kellegi inimese abi, waid annab meile kõik, mis meie tarwitame. Tema ei ole meitest mitte kaugel, sest tema sees oleme, elame ja liigume meie. Nüid laseb ta mehe läbi, kelle ta surnust ülesse äratas ja kes wiimaks ilma üle saab kohut mõistma, kuulutada, et kõik peaksiwad meelt parandama, wäär-jumala teenistust maha jätma ja tema, selle elawa Jumala poole pöörma!" Mõned Ateena mehed paniwad seda naeruks, aga mitmed uskusiwad Pauluse juttu ja saiwad õntsaks.

Ateena linnast läks Paulus Korintuse linna, elas seal poolteist aastat ja kuulutas Jumala sõna. Pärast tuli ta Antiookia linna jälle tagasi.

39. Pauluse kolmas missioni-teekond.

(Apostl. teg. 19—26.)

Kolmandama missioni-teekonna peal läks Paulus Weike-Aasia maale Ewesuse linna, asutas sinna ristikoguduse ja õpetas rahwast kaks aastat. Koguduse liikmed ei ostnud enam kullasseppade käest pühade kujusid, sellepärast kihutas kullassepp Demetrius oma seltsimeestega linna rahwa Pauluse wastu nii wihale, et kõik kokku jooksiwad ja kaks tundi aega pööraselt kisendasiwad: „Suur on Ewesuse rahwa Diaana!" Paulus kogus jüngrid kokku, õnnistas neid ja läks sealt ära. Ta käis weel kord Makedoonia maal ja Korintuse linnas ning wõttis pärast nõuuks Nelipühiks Jeruusalemma minna.

Weike-Aasia maale Miletuse linna kutsus ta Ewesuse koguduse wanemad kokku ja ütles neile: „Mina lähän Jeruusalemma ja ei tea mitte, mis minule seal wõib juhtuda, aga waim ütleb minule, et köidikud ja wiletsused mind ootawad. Ma tean, et ma teid iial enam näha ei saa; pange heasti iseennast ja kõike karja tähele, kelle ülewaatajaks Jumal teid seadnud!" Pärast langesiwad nad põlwili ja palusiwad Jumalat. Kõik nutsiwad Pauluset lahkudes, andsiwad temale suud ja saatsiwad ta laewa peale.

Paulus purjutas laewaga Keisarea linna. Seal kuulutas prohwet Agabus, et Paulus Jeruusalemmas kinni saab wõetud ja paganate kätte antud. Kõik palusiwad Paulust silmaweega, et ta mitte Jeruusalemma ei lähäks, aga Paulus wastas: „Mina olen walmis Kristuse nime pärast ka surma minema," ja läks Jeeruusalemma.

Jeruusalemmas tahtsiwad Juudalised Pauluse, keda nad igal pool kustutamata wihaga taga kiusasiwad, kinni wõtta ja ära hukata. Rooma päilik wõttis Pauluse wangi ja peastis ta nõnda rahwa käest. Peale 40-ne Juudalise tõutasiwad wandega, mitte enne süia ega juua, enne kui nad Pauluse ära saawad hukkanud. Sellepärast saatis päilik Pauluse sõameeste kaitsmise all Keisarea linna. Keisarea linna jäi Paulus tükiks ajaks wangi ja kuulutas maawalitseja Weelikst ning kuninga Agripale armuõpetust. Pärast saadeti ta keisri kohtu alla Rooma linna.

40. Paulus Rooma linnas wangis.

(Apostl. teg. 26—28.)

Rooma linna reisides anti Paulus päiliku Juuliuse kaitsmise alla. Selle mere reisi peal oli laewa meestel palju häda kannatada. Mitu päewa järgimööda möllas hirmus torm ja ähwardas laewa igal silmapilgul ümber wisata. Kõik kautasiwad lootuse eluga peaseda, aga Paulus trööstis neid. Laew läks Milite (Malta) saare lähedal hukka, aga mehed peasiwad kõik eluga kaldale.

Saarlased tegiwad merehädalistele tule maha, et nad endid soendada wõiksiwad. Okst tule peale wisates kargas kihwtine madu Pauluse kätte kinni. Paulus raputas mau rahulikult tulesse ja temal polnud midagi wiga. Saarlased arwasiwad seda nähes Pauluse Jumala olewat ja wõtsiwad merehädalisi rõõmuga wastu. Paulus kuulutas saare rahwale Jumala sõna ja tegi palju haigeid terweks. Kolme kuu pärast reisisiwad nad teise laewaga Rooma linna.

Kaks aastat elas Paulus Rooma linnas. Temal oli luba oma üiritud majas elada, aga soldat waatas tema järele. Seal kuulutas ta julgeste Jumala sõna ning õpetas ja maenitses kirjade läbi mitmeid risti koguduši.

Paulus kannatas oma elu ajal palju kiusatust ja waewa, siiski tundis ta ära, et ta palju rohkem weel Jumala armu oli maitsta saanud ja tunnistas: „Mis mina olen, seks on mind Jumala arm aitanud. Nüüd ei ela mitte enam mina, waid Kristus elab minu sees." Pauluse elu oli rikas suurtest tegudest, aga siiski jäi ta alandlikuks. Ta sai wiimaks usu pärast Jeesuse Kristuse sisse Rooma linnas keisri Neero käsu peale mõegaga ära hukatud (aastal 64 p. Kr.).

Weikene

Luther'i Katekismus

Piibli salmidega.

Luther's Katechismus

Bilder-Talmibuch.

Esimine peatükk.

Jumala kümme, püha käsku.

Käskude alustuse sõnad.

Mina olen Issand sinu Jumal.

1. Jak. 4, 12. Üksainus käsu-andja on, kes võib õntsaks teha ja hukka panna.

Esimine käsk.

(Jumal ütleb:) Sinul ei pea mitte teisi jumalaid olema minu kõrwas!

Mis see on? (Mis see tähendab?)

Meie peame Jumalat üle kõige asjade kartma, armastama ja tema peale lootma.

2. Jesaia 42, 8. Mina Jehoowa, see on mu nimi; ja ma ei anna teisele oma auu, ega oma kiitust nikerdud kujudele.
3. Kol. 3, 5. Kõik kuri himu ja ahnus on wõera jumala teenistus.
4. Siirak. 1, 10. Issanda armastus on tarkus, mis auustamise wäärt.
5. 1. Joh. 5, 3. See on Jumala armastus, et meie tema käsu sõnad peame, ja tema käsu sõnad ei ole mitte rasked.

6. Taw. 37, 5. Weereta Jehoowa peale omad teed ja looda tema peale, küll ta toimetab kõik heasti.

Teine käsk.

Sina ei pea mitte Jumala oma Issanda nime ilma asjata suhu wõtma,

sest Issand ei jäta teda mitte nuhtlemata, kes tema nime kurjaste pruugib.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,

et meie tema nime juures mitte ei nea, ei wannu, ei lausu, ei waleta ega peta;

waid et meie teda kõige hädа sees appi hüiame, palume, kiidame ja täname.

---

7. Taw. 111, 9. Püha ja kartuse wäärt on tema nimi.
8. Rom. 12, 14. Õnnistage neid, kes teid taga kiusawad, õnnistage ja ärge needke mitte!
9. Matt. 12, 36. Inimesed peawad aru tegema kohtu päewal igast tühjast sõnast, mis nemad on rääkinud.
10. 3. Moos. 19, 31. Teie ei pea mitte pöörma pomisejate, nõidade ega teadma-meeste poole! Ärge otsige neid, et teie neist roojaseks ei saa! Mina olen Jehoowa teie Jumal.
11. Taw. 50, 15. Hüia mind appi ahastuse päewal, siis tahan ma sind wälja kiskuda ja sina pead mind austama.
12. Matt. 7, 21. Ei saa kõik, kes minu wastu ütlewad: „Issand, Issand," taewa riiki, waid kes teeb minu Isa tahtmist, kes taewas on.

Kolmas käsk.

Sina pead pühapäewa pühitsema!

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,
et meie jutlust ja Jumala sõna ei põlga;
waid et meie seda pühaks peame, heal meelel kuuleme ja õpime.

13. Jak. 1, 22. Olge sõna täitjad ja mitte ükspäinis kuuljad!
14. Luukas 11, 28. Õntsad on need, kes Jumala sõna kuulewad ja seda tallele panewad.
15. Jak. 1, 27. Puhas ja laitmata teenistus Jumala Isa ees on see: waeste laste ja lesk-naeste järele kuulata nende wiletsuses ja iseennast ilma wiata maailmas pidada.
16. Ewess. 5, 18. Ärge jooge ennast täis wiina, kust õnnetu elu tuleb, waid saage täis Waimu!
17. Ebr. 4, 9. 10. Jumala rahwal on weel üks hingamise aeg ees. Sest kes tema hingamise sisse on saanud, see hingab ka ise oma tegudest. Sellepärast püütkem selle hingamise sisse minna!

Neljas käsk.

Sina pead oma isa ja oma ema auustama,
et sinu käsi heasti käib ja sina kaua elad maa peal.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,
et meie oma wanemaid ja isandaid ei põlga ega wihasta;
waid et meie neid auustame, teenime, nende sõna kuuleme ja neid armsaks ja kalliks peame.

18. Matt. 7, 12. Kõik nüüd, mis teie iial tahate, et inimesed teile peaksiwad tegema, nõndasamuti tehke ka teie neile, see on käsk ja prohwetid.
19. Johann. 3, 18. Ärgem armastagem mitte sõnaga ega keelega, waid tõega ja teuga.
20. Õpet. 23, 22. Wõta oma isa kuulda ja ära põlga mitte oma ema, kui ta wanaks saanud!

21. Õpet. 20, 20. Kes oma isa ja oma ema ära wannub, selle lamp kustub ära pilkase pimeduse sees.
22. Siirak. 3, 8. Isa õnnistamine kinnitab laste kojad, aga ema ärawandumine kisub nende alused ümber.
23. 1. Peetr. 5, 5. Teie noored, olge wanemate wastu alandlikud, aga kõik olge teine teise wastu alandlikud ja ehitage ennast seestpidi alandliku meelega! Sest Jumal paneb suurelistele wastu, aga alandlikudele annab tema armu.

Wiies käsk.

Sina ei pea mitte tapma.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese ihule ühtegi kahju ega kurja ei tee; waid et meie teda aitame ja temale head teeme kõige ihu hädа sees.

---

24. 1. Johann. 3, 15. Igaüks, kes oma wenda wihkab, see on inimese tapja.
25. Siirak. 30, 25. 26. Kurbtus on palju tapnud ja ära rikkunud, ja ei ole ometi ühtegi kasu seal juures. Kadedus ja wiha lühendawad elu päewi, ja tühi muretsemine teeb enne aegu wanaks.
26. Kal. 6, 1. Wennad, kui inimene ka eksituse sisse sattuks, siis parandage niisugust jälle tasase waimuga!
27. Õpet. 12, 10. Õige halastab oma looma peale, aga õela süda on halastamata.

Kuues käsk.

Sina ei pea mitte abielu rikkuma.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,
et meie kasinaste ja puhtaste elame kõnede ja tegude sees,
ja et igaüks peab oma abikaasat armastama ja austama.

28. 1. Mooſ. 2, 18. See ei ole mitte hea, et inimene üksi on; ma tahan temale abi teha, mis tema kohane on.
29. Matt. 5, 8. Õnnsad on need, kes puhtad südame poolest, sest nemad peawad Jumalat nägema.
30. Ewes. 5, 3. 4. Olgu nimetamata teie seas, nõnda kui pühadele sünnib, häbemata töö ja jõle kõne ehk naljahoitmine, mis ei sünni.
31. 1. Kor. 15, 33. Kurjad kõned rikuwad head kombed ära.
32. Taw. 51, 12. Loo mulle Jumal puhas süda ja uuenda mu sees kindlat waimu!

Seitsmes käsk.

Sina ei pea mitte warastama.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,
et meie oma ligimese raha ehk wara ei wõta,
ega kawala kauba ja petise tööga eneste poole ei kisu;
waid et meie tema wara ja peatoidust aitame kaswatada ja hoida.

33. Siirak. 34, 22, 23. Tarwituse leib on waeste elu; kes seda riisub, see on were mees. Kes toidust ära wõtab, see tapab oma ligimest, ja see walab werd ära, kes palka kinni peab.
34. 2. Tess. 3, 10. Kes ei taha tööd teha, see ei peagi mitte sööma!
35. Õpet. 28, 19. Kes maad harib, saab leiba küll, aga kes tühje asju taga ajab, saab waesust küll.

36. Õpet. 23, 21. Lakkuja ja prassija saab waeseks ja tukkumine teeb, et peab riide hilbud selga panema.

37. Taw. 37, 3. Looda Jehoowa peale ja tee head! Ela omal maal ja toida ennast auusaste!

38. Wilipp. 2, 4. Ära waata ükſinda ſelle peale, mis ſinu oma kaſuks tuleb, waid igaüks waadaku ka ſelle peale, mis teiste kaſuks tuleb!

Kahekſas käſk.

Sina ei pea mitte ülekohut tunnistama oma ligimeſe wastu!

Mis ſee on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,

et meie oma ligimeſe peale mitte kawalaste ei waleta, teda ei peta, keelt ei pekſa, ega kurje kõneſid tema peale ei tõsta;

waid et meie tema eeſt kostame, kõik head temaſt kõneleme ja kõik asjad heaks kääname.

---

39. Siirak. 20, 25. Waras on parem kui ſee, kes ikka peale waletab.

40. Siirak. 23, 24. Su ſilma ees räägib ta libedaste ja paneb ſu ſõnu imeks, aga päraſt pöörab ta omad ſõnad teiſiti ja ſaadab ſu ſõnadeſt pahanduſt.

41. Taw. 34, 14. Hoia oma keelt kurja eeſt ja omad huuled walet rääkimaſt.

42. Siirak. 19, 10. Oled ſa ühe kõne kuulnud, ſiis ſuregu ſee ſinu ſisſe! Ole julge, ei ſee aja ſind lõhki.

43. Matt. 7, 1. 3. 5. Ärge mõiſtke kohut, et teie peale kohut ei mõisteta! Aga mis ſa pinda näed oma wenna ſilmas, aga palki omas ſilmas ei pane ſa tähele! Oh ſa ſalalik! kiſu eſite palk omaſt ſilmaſt wälja ja ſiis wõid ſa pinna wälja kiskuda oma wenna ſilmaſt.

44. Õpet. 31, 8. Tee oma ſuu lahti ſelle eeſt, kes keeletu ja kõigi nende kohtu aſjade eeſt, kes on kadumas!

Ühekſas käſk.

Sina ei pea mitte himustama oma ligimeſe koda!

Mis ſee on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,

et meie oma ligimeſe päranduſt ehk koda kawaluſega ei püia, ega õiguſe nimel eneſte poole ei kiſu;

waid et meie teda aitame, et tema ſeda eneſele wõiks pidada.

---

45. Siirak. 18, 34. Ära käi oma ihaldusſte järele, waid ſeiſa eemal oma himudeſt!

46. Matt. 16, 26. Mis kaſu on inimeſel ſelleſt, kui tema kõik maailma kaſuks ſaaks, aga oma hingele kahju teeks?

Kümmnes käſk.

Sina ei pea mitte himustama oma ligimeſe naeſt, ſulaſt, ümmardajat, weikſid ega muud mis tema päralt on!

Mis ſee on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama,

et meie oma ligimeſe naeſt, peret ega weikſid ära ei awatele, ega wägiſe ei wõta;

waid et meie neid maanitſeme, et nemad paigale jäewad ja teewad, mis nende kohus on.

---

47. Jak. 1, 14. Igaüht kiuſatakſe, kui teda oma eneſe himudeſt weetakſe ja awateletakſe.

48. 2. Jak. 4, 17. Kes mõiſtab head teha ja ei tee mitte, ſellele on ſee patuks.

Käskude lõpu sõnad.

Mina Issand, sinu Jumal, olen püha wihaga Jumal, kes wanemate patud nuhtleb laste kätte kolmandamast ja neljandamast põlwest saadik neile, kes mind wihkawad; aga neile, kes mind armastawad ja minu käsud peawad, teen mina head tuhandest põlwest saadik.

Mis see on?

Jumal ähwardab nuhelda kõiki, kes nende käskude üle astuwad. Sellepärast peame meie tema wiha kartma ja ei mitte nende käskude wastu tegema.

Aga tema tõutab armu ja kõik head kõikidele, kes need käsud peawad; sellepärast peame meie teda ka armastama, tema peale lootma ja hea meelega tema käskusid mööda tegema.

---

49. Jesaia, 66, 24. Nende (õelate) uss ei sure mitte ära ja nende tuli ei kustu mitte ära.
50. Taw. 119, 165. Suur rahu on neil, kes su käsuõpetust armastawad ja nemad ei komista mitte.
51. Jak. 2, 10. Kes kõik käsuõpetused peab ja ühe käsusõna wastu eksib, see on kõigist süialuseks saanud.
52. Taw. 143, 10. Õpeta mind tegema oma meelepärast, sest sa oled mu Jumal; sinu hea waim juhatagu mind tasase tee peale!

Teine peatükk.

Püha risti-usk.

---

53. Ebr. 11, 1. Usk on kindel lootus nende asjade peale, mis weel oodetakse, ja nende asjade märgu-andmine, mis ei nähta.

Esimine õpetus.

Loomine.

Mina usun Jumala Issa, kõigewägewama taewa ja maa Looja sisse.

Mis see on?

Mina usun, et Jumal mind ja kõik loomad on loonud, minule ihu ja hinge, silmad, kõrwad ja kõik liikmed, mõistuse ja meeled on annud, ja weel hoiab.

Pealegi riided, kingu, — sööki, jooki, — koja, maja, — naise ja lapsi, — põldu, weisid ja kõike wilja — kõike ihu ja elu tarwitust ja toidust rohkeste ja iga päew annab.

Kõige häda ja kurja eest hoiab ning kaitseb.

Seda kõik teeb tema isalikust, jumalikust armust ja heldusest, ja ei mitte sellepärast, et mina seda wäärt ehk teeninud olen.

Selle eest on minu kohus teda kiita, tänada, teenida ja tema sõna kuulda: see on tõeste tõsi!

Jumal.

54. Joh. 4, 24. Jumal on waim, kes teda kummardawad, need peawad waimus ja tões kummardama.

55. Taw. 90, 2. Enne kui mäed sündisiwad, ja enne kui maa ja maailm loodi, oled sina Jumal, igawesest igaweste.

56. 1. Moos. 17, 1. Mina olen kõigewägewam Jumal, käi minu ees ja ole waga!

57. Taw. 11, 7. Jehoowa on õige ja armastab õigust.

58. 1. Joh. 4, 16. Jumal on armastus.

59. Taw. 103, 8. Halastaja ja armuline on Jehoowa, pitka meelega ja rikas heldusest.

Maailma loomine.

60. Taw. 33, 6. Jehoowa ſõna läbi on taewad tehtud, ja tema ſuu läbi kõik nende wägi.
61. Joh. 1, 3. Kõik asjad on tema läbi tehtud, ja ilma temata ei ole ühtegi tehtud, mis tehtud on.

Maailma ülespidamine.

62. 1. Mooſ. 8, 22. Ei pea edespidi kõik maailma päewil mitte lõpema ei ſeemendamine ega lõikus, ei külm ega palaw, ei ſuwi ega talw, ei päew ega öö.
63. Taw. 104, 14. Ta laſeb rohu kaswada lojuſtele ja oraſed inimeste tarwituſeks, et ta maaſt leiba wälja ſaadab.

Maailma üle walitſemine.

64. Taw. 135, 6. Kõik, mis Jehoowa tahab, teeb tema taewas ja maa peal.
65. Matt. 10, 29. 30. Ei lange ükſki warblane maha ilma teie Iſſata. Aga ka teie juukſe karwad on kõik luetud.
66. Rom. 8, 28. Kõik tuleb heaks neile, kes Jumalat armaſtawad.

Mina ei ole ſeda wäärt, ega pole ſeda teeninud.

67. 1. Mooſ. 32, 11. Mu Jumal! mina ei ole midagi kõige heategemiſte ja kõige truuſe waſtu, mis ſa oma ſulaſele oled teinud.

Meie kohus.

68. Taw. 103, 2. Mu hing kiida Jehoowat ja ära unuſta mitte ära, mis ta ſulle head on teinud!
69. Ehk teie ſööte ehk joote, ehk mis teie teete, ſeda tehke Jumala auuks.

Teine õpetus.

Lunastamine.

Mina uſun Jeeſuſe Kristuſe, Jumala ainu Poja, meie Iſſanda ſisſe,

kes on ſaadud pühaſt Waimuſt, ilmale toodud neitſiſt Mariaſt, kannatanud Pontſiuſe Pilatuſe all, risti löödud, ſurnud ja maha maetud, —

alla läinud põrgu hauda, kolmandamal päewal jälle ülesſe tõunsnud ſurnuſt, üles läinud taewa, istub Jumala oma kõige wägewama Iſa paremal käel, ſealt tema tuleb kohut mõiſtma elawate ja ſurnute peale.

Mis ſee on?

Mina uſun, et Jeeſus Kristus tõſine Jumal, kes omaſt Iſaſt igaweſt on ſündinud, ja ka tõſine inimene, kes neitſiſt Mariaſt ilmale toodud, minu Iſſand on;

kes mind ära kadunud ja hukka mõistetud inimeſt on peaſtnud ja lunastanud — kõigeſt patuſt, ſurmaſt ja kuradi wäeſt, —

ei mitte kulla ega hõbedaga, waid oma püha, kalli werega ja oma ilma ſüüta kannatamiſe ja ſurmaga;

ſeepäraſt et mina tema oma pidin olema, tema riikis tema all elama ja teda teenima igaweſes õiguſes, wagaduſes ja õnnistuſes, nõnda kui tema on ülestõunsnud ſurnuſt, elab ja walitſeb igaweste: ſee on tõeſte tõſi.

Jeeſus Kristus.

70. Matt. 1, 12. Sina pead temale nime panema Jeeſus, ſeſt tema peaſtab oma rahwa nende patudeſt.

71. Joh. 6, 68, 69. Iſſand, kelle juure peame meie minema? Sinul on igaweſe elu ſõnad ja meie oleme uskunud ja tunnud, et Sina oled Kristus elawa Jumala poeg.

72. Matt. 3, 17. See on minu armas poeg, kelleſt minul hea meel on.

Jeeſus Kristus on tõſine Jumal.

73. Matt. 28, 18. Minule on antud kõik meelewald taewas ja maa peal.
74. Matt. 28, 20. Ja waata, mina olen iga päew teie juures maailma otſani.
75. Joh. 10, 30. Mina ja iſa oleme üks.
76. 1. Joh. 5, 20. Seeſinane on tõſine Jumal ja igawene elu.

Jeeſus Kristus on tõſine inimene.

77. Matt. 8, 20. Rebaſtel on augud ja lindudel on peſad, aga inimeſe pojal ei ole mitte kohta, kuhu tema oma pea wõiks panna.
78. Will. 2, 8. Ta alandas iſeennaſt ja ſai ſõnawõtlikuks ſurmani, pealegi risti-ſurmani.

Jeeſus Kristus on minu Jſand.

79. Rom. 14, 9. Seks on Kristus ſurnud, ülestõuusnud ja jälle elawaks ſaanud, et tema nii heasti ſurnute kui ka elawate üle pidi Jſand olema.
80. Joh. 20, 28. Toomas wastas: Minu Jſand ja minu Jumal!

Kristus on prohwet.

81. Mark. 1, 14. 15. Jeeſus kuulutas Jumala riigi ewangeliumi ja ütles: aeg on kätte jõudnud ja Jumala riik on ligi tulnud. Parandage meelt ja uskuge armuõpetuſt!
82. Mark. 16, 15. Minge kõige maailma ſisſe ja kuulutage armuõpetuſt kõige loomale.

Kristus on ülem-preester.

83. Joh. 1, 29. Waata ſee on Jumala Tall, kes maailma patud ära kannab.

84. 1. Joh. 1, 7. Jeesuse Kristuse weri teeb meid puhtaks kõigest patust.

85. 1. Joh. 2, 1. Kui keegi on pattu teinud, siis on meil eestkostja Issa juures, Jeesus Kristus, kes õige on.

Kristus on kuningas.

86. Kol. 1, 13. Issa on meid ära peastnud pimeduse wõimusest ja oma armsa poja kuningriiki saatnud.

87. 1. Kor. 15, 25. Ta peab kui kuningas walitsema, kuni ta kõik waenlased enese jalgade alla saab pannud.

88. Joh. 18, 36. Minu kuningriik ei ole mitte sestsinatsest maailmast.

Meie lootus.

89. Joh. 17, 24. Issa, ma tahan, et kus mina olen, ka nemad minu juures olekswad, keda sa mulle oled annud, et nemad näekswad minu auu, mis sa minule oled annud.

90. Matt. 25, 34. Tulge tenna, minu Issa õnnistatud, pärige seda kuningriiki, mis teile on walmistatud maailma asutamisest.

Kolmas õpetus.

Pühitsemine.

Mina usun püha Waimu sisse,
ühte püha risti kogudust, pühade osasaamist,
pattude andeks andmist,
liha üles tõusmist ja igawest elu.

Mis see on?

Mina usun, et mina omast meelest ja wäest mitte ei wõi Jeesuse Kristuse oma Issanda sisse uskuda, ega tema juure saada,

waid püha waim on mind Ewangeliumi läbi kutsunud, oma annetega walgustanud, ja õige usu sees pühitsenud ja hoidnud;

nõnda kui tema kõike püha risti-kogudust maa peal kutsub, kogub, walgustab, pühitseb ja Jeesuse Kristuse juures õige ja ainu usu sees hoiab;

sessamas risti-koguduses tema minule ja kõige usklikudele iga päew kõik patud rohkeste andeks annab;

wiimsel päewal mind ja kõik surnud ülesse äratab,

ja minule kõige usklikudega Kristuse sees igawest elu annab, see on tõeste tõsi.

Püha Waim.

91. 1. Kor. 12, 3. Ükski ei wõi Jeesust Issandaks nimetada, kui aga üksnes püha Waimu läbi.

92. Wilip. 2, 13. Sest Jumal on, kes teie sees teeb, et teie wõite ja tahate teha tema hea meele pärast.

93. Matt. 28, 19. Minge tehke kõik rahwas minu jüngriks, neid ristides Isa, Poja ja püha Waimu nimel.

Püha Waim kutsub.

94. Matt. 20, 16. Palju on kutsutud, aga pisut ära walitatud.

95. Ebr. 3, 7. 8. Täna, kui teie tema healt kuulete, siis ärge tehke oma südameid mitte kõwaks.

96. Taw. 143, 10. Õpeta mind tegema oma meele pärast, sest sa oled mu Jumal; Sinu hea Waim juhatagu mind tasase tee peale.

Püha Waim walgustab.

97. Ewes. 5, 14. Ärka üles, kes sa magad ja tõuse surnust, siis walgustab Kristus sind.

98. Taw. 51, 5. 6. Mina tunnen oma üleastumisi, ja minu patt on alati mu ees. Sinu, Sinu wastu ükspäinis olen ma pattu teinud.

Püha Waim pühitseb.

99. 1. Tessal. 4, 3. See on Jumala tahtmine, teie pühitsemine.

100. Rom. 5, 5. Jumala armastus on välja walatud meie südame sisse püha Waimu läbi, kes meile on antud.

Püha Waim hoiab.

101. Wilipp. 1, 6. Ma olen selle peale julge, et see, kes teie sees on alganud seda head tööd, seda ka lõpetab Jeesuse Kristuse päewani.

102. Ilm. 2, 10. Ole ustaw surmani, siis tahan ma sinule elu krooni anda.

Üks püha risti-kogudus.

103. 1. Peetr. 2, 25. Teie olite kui eksijad lammad, aga nüüd olete pöördud oma hinge karjatse poole.

104. Joh. 10, 16. Ja minul on weel teised lammad, need ei ole mitte sestsinatsest laudast, neid pean mina ka seie tooma, nemad kuulewad minu heale ja peab üks kari ja üks karjane olema.

105. 1. Kor. 3, 16. 17. Eks teie ei tea, et teie Jumala tempel olete ja et Jumala Waim teie sees elab? Jumala tempel on püha, ja see olete teie.

106. Kol. 1, 18. Kristus on oma ihu ehk koguduse pea.

Meie osa.

107. 1. Joh. 1, 9. Kui meie omad patud tunnistame, siis on tema ustaw ja õige, et ta meile patud andeks annab, ja teeb meid puhtaks kõigest ülekohtust.

108. Ebr. 9, 27. Inimestele on säetud ükskord surra, aga pärast seda kohus.

109. Joh. 5, 28. 29. Tund tuleb, millal kõik, kes haudade sees on, peawad inimese Poja healt kuulma ja wälja tulema, kes head on teinud, elu ülestõusmiseks; aga kes paha teinud, hukka-mõistmise ülestõusmiseks.

110. Joh. 11, 25. Mina olen ülestõusmine ja elu, kes minu sisse usub, see peab elama, ehk tema küll sureb.

111. Ilm. 21, 4. Jumal tahab ära pühkida kõik wee pisarad nende silmist, ja surma ei pea enam olema, ega leinamist, ega kisendamist, ega waewa; sest et esimised asjad on mööda läinud.

112. Sellepärast walwage, sest teie ei tea, mil tunnil teie Issand tuleb. (Matt. 24, 42.)

Kolmas peatükk.

Meie Isa püha palwe.

Meie Isa, kes sa oled taewas.

Pühitsetud saagu sinu nimi.

Sinu riik tulgu meile.

Sinu tahtmine sündigu, nagu taewas, nõnda ka maa peal.

Meie igapäewast leiba anna meile ka täna päew.

Ja anna meile andeks meie wõlad, kui meie oma wõlglastele andeks anname.

Ära saada meid mitte kiusatuse sisse.

Waid peasta meid kurjast ära.

Sest sinu päralt on riik, wägi ja auu igaweste. Aamen.

Palwe.

113. Joh. 4, 24. Jumal on waim, ja kes teda kummardawad, need peawad waimus ja tões kummardama.

114. Joh. 16, 23. Mis teie iial Isalt palute minu nimel, seda annab tema teile.

115. Matt. 21, 22. Kõik, mis teie iial palwes palute, kui teie usute, peate teie saama.

116. 5. Mooſ. 8, 10. Kui ſa ſaad ſöönud, ſiis pead ſa Jehoowat oma Jumalat kiitma.

Palwe eſimiſed ſõnad.

Meie Iſa, kes ſa oled taewas.

Mis see on?

Jumal tahab meid ſelle läbi armulikult kutſuda, et meie peame uskuma, et tema meie õige iſa ja meie tema õiged lapſed oleme;

et meie julgeste ja kindla lootuſega teda peame paluma, nõnda kui lapſed oma armaſt iſa paluwad.

---

117. Kal. 3, 26. Seſt teie olete kõik Jumala lapſed uſu läbi Kristuſe Jeeſuſe ſees.

118. Jak. 5, 16. Tehke palwet teine teiſe eeſt. Õige inimeſe wägew palwe makſab palju.

Eſimine palwe.

Pühitſetud ſaagu ſinu nimi.

Mis see on?

Jumala nimi on küll iſeeneſes püha; aga meie palume ſeſſinatſes palwes, et ſee ka meie juures ſaaks pühitſetud.

Kuidas ſünnib ſee?

Kui Jumala ſõna ſelgeste ja puhtaste õpetatakſe ja meie ka pühaste kui Jumala lapſed ſeda mööda elame; ſeks aita meid armas taewane Iſa.

Aga kes teiſt wiiſi õpetab ja elab, kui Jumala ſõna õpetab, ſee ei pühitſe mitte meie ſeas Jumala nime; ſelle eeſt hoia meid armas taewane Iſa!

---

119. Taw. 111, 9. Püha ja kartuse wäärt on tema nimi.
120. Joh. 17, 17. Pühitse meid oma tõe läbi; sinu sõna on tõde.

Teine palwe.

Sinu riik tulgu meile.

Mis see on?

Jumala riik tuleb küll ilma meie palweta iseeneseşt; aga meie palume sessinatses palwes, et see ka meie juure tuleks.

Kuidas sünnib see?

Kui taewane Isa oma püha Waimu meile annab, et meie tema püha sõna tema armu läbi usume ja Jumala meele päraşt elame siin ajalikult ja seal igaweste.

---

121. Taw. 145, 13. Sinu kuningriik on kõige igaweste aegade kuningriik, ja sinu walitsus on kõige põlwe rahwa seas.

Kolmas palwe.

Sinu tahtmine sündigu nagu taewas, nõnda ka maa peal.

Mis see on?

Jumala hea armuline tahtmine sünnib küll ilma meie palweta; aga meie palume sessinatses palwes, et see ka meie juures sünniks.

Kuidas sünnib see?

Kui Jumal kõik kurja nõuu ja tahtmişt rikub, ja keelab neid, kes meid ei taha laska Jumala nime pühitseda, ega tema riiki meie juure tulla, nagu kuradi, maailma ja meie liha tahtmine;

ja kinnitab ja hoiab meid kindlaste oma sõna ja usu sees, meie otsani, siis sünnib tema armuline ja hea tahtmine.

---

122. Taw. 115, 3. Meie Jumal on taewas, tema teeb kõik, mis ta tahab.

123. 1. Tess. 4, 3. Sest see on Jumala tahtmine, teie pühitsemine.

Neljas palwe.

Meie igapäewast leiba anna meile ka täna päew.

Mis see on?

Jumal annab igapäewase leiwa küll ilma meie palweta kõige kurja inimestele; aga meie palume sessinatses palwes, et tema meile seda annaks mõista, ja tänuga wastu wõtta meie igapäewast leiba.

Mis on igapäewane leib?

Kõik, mis meie toidusels ja ülespidamiseks tarwis lähäb, — nagu sõök, jook, riided, kingad, koda, maja, põld, weiksed, raha, wara, — waga abikaasa, wagad lapsed, waga pere, wagad ja truid ülemad, — hea walitsus, hea ilm, rahu, terwis, auus elu, head sõbrad, truid naabrid, ja muud niisugused asjad.

---

124. Taw. 145, 15. Kõikide silmad lootwad Issand sinu peale, ja sina annad neile nende rooga omal ajal.

125. Õpet. 30. 8. Waesust ja rikkust ära anna minuse mitte; sööda aga mind leiwaga, mis mu osaks säetud.

126. 5. Moos. 8, 10. Kui sa saad söönud ja su kõht täis saanud, siis pead sa Jehoowat oma Jumalat kiitma.

Wiies palwe.

Ja anna meile andeks meie wõlad, kui meie oma wõlglastele andeks anname.

Mis see on?

Meie palume sessinatses palwes, et taewane Isa mitte ei tahaks waadata meie pattude peale, ega nende pärast meile seda keelda, mis meie palume:

sest meie ei ole mitte seda wäärt, mis meie palume, ega pole seda ka mitte teeninud;

waid tema tahab meile seda kõik armust anda;

et meie iga päew palju pattu teeme ja selget nuhtlust teenime, siis peame meie ka südamest andeks andma ja heal meelel head tegema neile, kes meie wastu eksiwad.

127. Taw. 51, 11. Pane omad silmad mu pattude eest warjule, ja kustuta ära kõik mu ülekohus.

128. Ewes. 4, 32. Antke teine teisele andeks, nõnda kui ka Jumal Kristuse sees teile on andeks annud.

Kuues palwe.

Ära saada meid mitte kiusatuse sisse.

Mis see on?

Jumal ei kiusa küll kedagit, aga meie palume sessinatses palwes, et Jumal meid tahaks hoida ja ülespidada, et kurat, maailm ja meie liha meid ei peta, ega saada ebausu, kahtipidi mõtlemise ja mõne muu suure patu ja häbi sisse;

ja kui meid need peaksiwad kiusama, et meie ometegi wiimaks nad ära wõidame ja wõimust saame.

129. Jak. 1, 13. 14. Ärgu ütelgu ükski, keda kiusatakse: minu kiusatakse Jumalast. Jumal ei kiusa kedagit kurjaga. Aga igaüht kiusatakse, kui teda tema enese himudest weetakse ja awateletakse.

130. Jak. 1, 12. Õnnis on see mees, kes kiusatust kannatab. Sest kui tema saab läbi katsutud, siis peab ta

elukrooni ſaama, mis Jſſand on tõutanud neile, kes teda armastawad.

Seitsmes palwe.

Waid peasta meid kurjaſt ära.

Mis ſee on?

Meie palume ſeſſinatſes palwes, et taewane Iſa meid peastaks kõigeſuguſeſt ihu ja hinge waranduſe kahjuſt, ja ka auu kahjuſt;

ja et ta wiimaks, kui meie ſurma tunnike tuleb, meile õntſa otſa annaks, ja armuga ſiit häda oruſt eneſe juure taewa wõtaks.

---

131. Tim. 4, 18. Küll Jſſand mind ka peastab kõigeſt kurjuſeſt, ja aitab oma taewa riigi ſiſſe.

Palwe wiimaſed ſõnad.

Seſt ſinu päralt on riik, wägi ja auu igaweste, Aamen.

Mis on Aamen?

See on, et mina pean kindlaste uskuma, et taewane Iſa meie palwed heldeste on wasta wõtnud ja kuulnud; — ſeſt tema iſe on meid käskinud nõnda paluda, ja tõutanud, et tema meid tahab kuulda. — Aamen, Aamen, ſee on: jah, jah, ſee peab tõeste nõnda ſündima.

---

132. Taw. 65, 3. Sina kuuled palwid, ſinu juure tuleb kõik liha.

Neljas peatükk.

Püha ristimine.

I. Mis on ristimine?

Ristimine ei ole mitte paljas wesi, waid niisugune wesi, mis Jumala käskus on säetud, ja Jumala sõnaga ühte pantud.

Mis Jumala sõna see on?

Meie Issand Jeesus Kristus ütleb Matteuse raamatu wiimses peatükkis: Minge tehke jüngriks kõik rahwas, neid ristides Isa, Poja ja püha Waimu nimel. (28, 19.)

133. Kal. 3, 26. 27. Teie olete kõik Jumala lapsed usu läbi Kristuse Jeesuse sees. Sest mitu teid Kristuse sisse on ristitud, teie olete ennast ka Kristusega ehitanud.

II. Mis annab ehk saadab ristimine?

Tema saadab pattude andeks andmist, peastab ära surmast ja kuradist ja annab igawest õnnistust kõigile, kes seda usuwad, mis Jumala sõnad ja tõutused kuulutawad.

Missugused on need Jumala sõnad ja tõutused?

Meie Issand Jeesus Kristus ütleb Markuse raamatu wiimses peatükkis: Kes usub ja keda ristitakse, see peab õntsaks saama; aga kes ei usu, teda peab hukka mõistetama. (16, 16.)

134. Apostl. 2, 38. Parandage meelt ja igaüks teie seast lasku ennast ristida Jeesuse Kristuse nime peale pattude andeks andmiseks, siis peate teie püha waimu anni saama.

III. Kuidas wõib weſi nii ſuuri asju teha?

Weſi ei tee ſeda tõeste mitte, waid Jumala ſõna, mis weega ja wee juures on ja uſk, mis Jumala ſõna uſub: ſeſt ilma Jumala ſõnata on weſi paljas weſi ja mitte ristimine, aga Jumala ſõnaga on ta ristimine; ſee on elu weſi, täis armu ja uue ſündimiſe peſemine püha Waimu läbi.

Püha Paulus ütleb Tiituſe raamatu kolmandamas peatükkis: Jumal on meid õntſaks teinud uue ſündimiſe peſemiſe ja püha Waimu uuendamiſe läbi, keda tema on rohkeste meie peale wälja walanud Jeeſuſe Kriſtuſe meie Õnnistegija läbi, et meie tema armu läbi õigeks tehtud, igaweſe elu pärijaks peame ſaama; ja ſee on tõeste tõſi.

135. Joh. 3, 5. 6. Tõeſt, tõeſt mina ütlen teile, kui keegi ei ſünni weeſt ja waimuſt, ſiis ei wõi tema mitte Jumala riigi ſiſſe ſaada. Mis lihaſt ſündinud, ſee on liha, aga mis Waimuſt ſündinud, ſee on Waim.

IV. Mis tähendab weega ristimine?

See tähendab, et wana Aadam — ſee on meie patune ſüda — peab iga päewaſe kahetſemiſe ja patuſt pöörmiſe läbi meie ſees ära uputatud ſaama, kõige patu ja kurja himudega;

ja iga päew jälle ette tulema ja üles tõuusma uus inimene, kes õiguſes ja puhtuſes Jumala ees peab igaweste elama.

Kus ſee on kirjutatud?

Püha Paulus kirjutab Rooma rahwale kuuendamas peatükkis: Meie oleme Kriſtuſega maha maetud ristimiſe läbi ſurma ſiſſe,

ja otſe kui Kriſtus on ſurnuſt ülesſe äratatud Iſa auu läbi, nõnda peame ka meie uudes elus käima.

136. Ewes. 4, 23. 24. Aga teie peate uueks saama oma meele waimus ja eneste peale wõtma selle uue inimese, kes Jumala sarnatseks on loodud tõe, õiguse ja pühitsuse sees.

137. Markus 10, 14. Laske lapsukesed minu juure tulla, ja ärge keelge neid mitte, sest niisuguste päralt on taewa riik.

Wiies peatükk.

Püha altari saakrament.

I. Mis on altari saakrament?

See on meie Issanda Jeesuse Kristuse tõsine ihu ja weri, leiwa ja wiina all meile risti rahwale süia ja juua, Kristusest enesest säetud.

Kus see on kirjutatud?

Nõnda kirjutawad püha ewangelistid Matteus, Markus, Luukas ja püha Paulus:

Meie Issand Jeesus Kristus wõttis sell öössel, mill teda ära anti, leiwa, tänas, murdis, andis oma jüngritele ja ütles: wõtke sööge, see on minu ihu, mis teie eest ära antakse, seda tehke minu mälestuseks.

Sellsamal kombel wõttis tema ka kaarika — pärast õhtu sööma-aega, tänas, andis oma jüngritele ja ütles: wõtke jooge kõik sealt seest, seesinane kaarikas on uus seadus minu were sees, mis teie ja mitme eest ära walatakse pattude andeks andmiseks; seda tehke, nii mitu korda kui teie selleşt joote, minu mälestuseks.

138. 1. Kor. 10, 26. See õnnistatud kaarikas, mis meie õnnistame, eks see ei ole Kristuse vereſt osa saamine? See leib, mis meie murrame, eks see ei ole Kristuse ihuſt osa saamine?

139. 1. Kor. 11, 26. Seſt nii mitu korda, kui teie iial seda leiba sööte ja seſt kaarikaſt joote, siis kuulutage Issanda surma, seni kui tema tuleb.

II. Mis kasu on meil seesuguseſt söömiseſt ja joomiseſt?

Seda näitawad meile needsinatsed Kristuse sõnad: mis teie eeſt ära antakse ja ära walatakse pattude andeks andmiseks; see on, et meil saakramendi sees nende sõnade läbi pattude andeks andmiſt, elu ja õnnistuſt antakse; seſt kus pattude andeks andmine on, seal on ka elu ja õnnistus.

140. Joh. 6, 56. Kes minu liha sööb, ja minu werd joob, sellel on igawene elu: ja mina äratan teda üles wiimsel päewal.

III. Kuidas wõib ihulik söömine ja joomine nii suuri asju teha?

Söömine ja joomine ei tee seda mitte, waid need Kristuse sõnad: mis teie eeſt ära antakse ja ära walatakse pattude andeks andmiseks;

need sõnad on ihuliku söömise ja joomise juures kui ülem asi saakramentis, ja kes neid sõnu usub, sellel on, mis nemad tunnistawad, pattude andeks andmine.

141. Ilm. 19, 9. Õnnsad on need, kes Talle pulma õhtu söömaajale on kutsutud.

IV. Kuidas peame ennast püha altari saakramendi wasta wõtmiseks walmistama?

Paastuda ja ihu pooleſt ennaſt walmistada on kaunis wäljaspidine kombe; aga ſee on õiete ja heasti walmistatud, kellel kindel uſk on Kristuſe ſõnade peale: mis teie eeſt ära antakſe ja ära walatakſe pattude andeks andmiſeks;

aga kes neid ſõnu ei uſu, ehk kakſipidi mõtleb, ſee ei ole mitte wäärt ega heasti walmistatud, ſeſt ſee ſõna: „teie eeſt", tahab ſelgeid uſklikka ſüdameid.

142. 1. Kor. 11, 27. 29. Kes iial ſeda leiba ſööb, ehk Jſſanda kaarika ſeeſt joob kõlwatumal wiiſil, ſellel on Jſſanda ihuſt ja wereſt ſüid. Seſt kes kõlwatu ſööb ja joob, ſee ſööb ja joob iſeeneſele nuhtluſt, ſeſt et tema ei tee wahet Jumala ihu wahel.

143. 1. Kor. 11, 28. Aga inimene katſugu iſeennaſt läbi, ja nõnda ſöögu tema ſeſt leiwaſt, ja joogu ſelle kaarika ſeeſt.

144. Matt. 6. 15. Kui teie inimeſtele nende eksituſi andeks ei anna, ſiis ei anna ka teie Jſa teie eksituſi mitte andeks.

145. Taw. 51, 19. Jumala meelepäraliſed ohwrid on rõhutud waim; rõhutud ja ruſuks pekſtud ſüdant ei põlga ſa Jſſand mitte.

146. Matt. 5, 3. 4. 6. Õntſad need, kes patu päraſt kurwad on, nemad peawad rõõmuſtatud ſaama. Õntſad, kes ära tunnewad, et nad waimus waeſed on, ſeſt nende päralt on taewa riik. Õntſad need, kes kangeſte õiguſt teha püiawad ja ſeda taga nõuawad, kui oleks neil nälg ja jänu ſelle järele; nemad peawad teda ka leidma.

Tarwitatwamad

Kiriku laulud.

Laulud Kristuſe tulemiſeſt.

1.

1. Kuis pean wastu wõtma Sind, armas Jeeſuke? Kuis ſinu wastu tõtt'ma, Mu hinge iluke! Oh Jeeſus, minu ſüdant Nüid armuſt walgusta, Et kõlban ſulle jälle, Sind teenin lõpmata.

2. Su kogudus ſind kiidab, Ja tänab rõõmſaste, Mu ſüda lauldes näitab Ka ennaſt wapraste, Ma tahan auustada Sind, armas Jeeſuke! Su auu lautada, Kui iial mõistan ma.

2.

1. Nüid tehke kõrgeks wärawad Ja ukſed laiaks ſedamaid, Seſt auustuſe Kuningas Ja Peaſtja on nüid tulemas, Kes õnnistuſt toob eluga, Seſt laulgem ſuure rõõmuga: Auu olgu Loojale, Mu armu andjale!

2. Ta on üks õige abimees, Suur taſandus on tema ſees, Ta kroon on ſelge pühadus, Ta walitſus on halastus, Ta kõik mu häda lõpetab, Ja minu ſüdant rõõmuſtab, Auu olgu Pojale, Mu helde Peaſtjale!

3. Oh õnn ſell linnal, õnn ſell maal, Kus aſe on ſell kuningal, Hea lugu ſüdametel ka, Kus temal himu elada! Ta on ſee õige rõõmu päew, Ja ainus õnnistuſe kaew. Auu olgu Waimule, Mu rõõmu toojale!

3.

1. Tänu olgu Jumalal' Kõikis paikus taewa all, Et ta täitnud tõutuſt, Saatnud meile õnnistuſt.

2. Kõik mis wanaſt uſklikud Himuga ju ootanud, Mis on neile kuulutud, On nüid täieſt täidetud.

3. Aabrahami pärandus, Jisraeli õnnistus, Rahu würſt Immanuel, Neitſi poeg on ilma peal.

Kristuſe ſündimiſeſt.

4.

1. Ma tulen taewaſt ülewelt, Häid ſõnumid toon teile ſealt, Neid toon ma teile rõõmuga, Neid tahan mina kuuluta.

2. Üks laps on täna ſündinud, Kui ammuſt ajaſt tõutud. See kaunis ilus lapſuke On teie rõõm ja kallis õnn.

3. See on ſee Iſſand Jeeſus Kriſt, Kes tahab aita hädaliſt; See on ſee Õnnistegija, Kes teid wõib patuſt lunasta.

5.

1. Nüid Jumalale auustuſt Kõik antkem ſüdameſt, Kes meile taewa õnnistuſt, Toob oma Pojaga.

2. Kes Iſa rüpeſt tuleb, ſee Saab waeſeks lapſeks teal, Waat' ſõimes aſe temale On kõwa heina peal.

3. See Issand jätab meelega Kõik auu järele, Ja wõtab ennast alanda, Kui waene sulane.

6.

1. Oh püha laps! kes Sind näeb südames, Sell tuleb meel ka, Et kõikis wõiks olla, Kui oled ka sa.

2. Su ilu on suur, Sa helduse juur! See wangitseb mind, Ja kisub su poole, et armastan sind.

3. Sind kummardame, Sind armastame, Sind kiidame ka, Meid waesid sa lepitand Jumalaga.

7.

1. Rõõmustes mu süda kargab, Sest et nüid Kallist hüid Ingli wägi laulab. Kuulgem, kuulgem rõõmu hüidmist, Ilma maa Hüiab ka: Kristus sündis meile!

2. Jumal tuleb täna taewast, Hädalist, Waewalist Peastma kõigest waewast. Jumal sünnib inimeseks, Minule, Sinule, Meiega saab üheks.

3. Kas wõiks Jumal wiha kanda Enam weel Meie peal? Poja wõtab anda: See poeg, kes on Isa süda, Tuleb sealt Ülewelt Ära wõtma häda.

Uue aasta laulud.

8.

Wiisil: Tulge ristiinimesed.

1. Aita, Jeesus, korda minna Meil uut aastat armuga, Ja uut südant anna sina, Kõik las' heasti sigida; jäägu sinu hoolele, Mis sa annud minule. Wõta wana lõpetada, Et ma wõiksin uueks saada.

9.

1. Nüid Jumal, mina kiidan Su heldust röömsaste, Auu sulle anda püian, Kui iial mõistan ma, Sell uuel aastal ka, Et oled muret kannud Ja rahu meile annud, Meid aitan'd armuga.

2. Oh, Isa, kallis Looja, Auu sulle igawest, Su Poeg, see õnne tooja, Meid peastnud kurjusest. Sind weelgi palume: Meil anna röömust aastat, Ja kahju eest meid hoia, Ja toida heldeste.

10.

Wiisil: Ma tulen taewast ülewelt.

1. See wana aasta mööda läin'd, Meil oled, Jeesus, head tein'd; Sest täname sind südamest, Et oled hoidnud kahju eest.

2. Sind, Isa, Poeg, nüid palume, Oh! kaitse ikka heldeste Siin püha risti-kogudust, Ja hoia seda kurja eest.

3. Su sõna jäegu meile weel, Sest röömsaks lähäb waga meel; Kõik waled, wõeralt õpetust, Oh Issand! keela kõigest wäest.

11.

Wiisil: Oh Isa taewa riigi sees.

1. Uut aastat meie algame, Ja sind, oh Jeesus! palume, Et aitad seda aastat ka Meid lõpetada kahjuta. Oh! anna rahu, figidust, Ja päralt hinge õnnistust.

Kolme kuninga päewa laul.

12.

Wiisil: Nüid kiitkem Kristust usinast.

1. Heroodes miks sa ehmatad, Et inimeseks sündinud On Issand Kristus suuremt wäest? Ei wõta riiki ta su käest.

2. Need targad sinna lähäwad, Kus täht neil näitab õiete; sealt leidwad nemad Jeesuse, Kes Jumal on ja inime.

Kristuse kannatamisest ja surmast.

13.

1. Armas Jeesus, armastaja Kallis Õnnistegija! Suuresť armust kannatada Wõtsid raske waewaga; Mu heaks tapa lammas olid, Pidid surma minema; Kõik maailma pattu tulid Maksma oma werega.

2. Arm! kes sina oled nutnud Ölimäel werd higistand; Waewa sisse oled töttnud Ja mind kindlast armastand; Oled wõtnud kannatada Isa wiha meelega. Ükski ei wõind waigistada, Mis su surm wõind lõpeta.

14.

1. Jeesus, surma ära wõitja, Jeesus sa tood elu mull', Minu kallis hinge hoidja, Ennast annan omaks sull', Kes sa waluſt waewa näinud, Ja mu eest ka surma läinud. Tuhat korda tänan sind, Jeesus, et sa aitad mind.

2. Sina oled näha saanud Naeru, sülge, teutust, Sidumeisi kannatanud, Haawu ja muud ahastust, Et mind waest sa wõiksid peasta, Patu köiest taewa tõsta. Tuhat korda tänan sind, Jeesus, et sa aitad mind.

15.

1. Mis oled sina, armas Jeesus, teinud, Et sina oled surma sisse läinud? Mis on su süü, su patt, su töö, su sõnad, Et risti kannad?

2. Mis on ſull Jſſand ſüid, mis oled ekſ'nud? Sind minu rasked patud nõnda peksnud. See pandi, Jſſand, mis ma teinud wõlga, Nüid ſinu ſelga.

16.

1. Oh Jeeſus ſinu walu, Su raske kannatus, See ſaadab mulle elu, See on mu rõõmustus; Su reiad, wermed, haawad, Su kibuwitſa kroon, Mull õnnistuſeks ſaawad, Siis kui mull häda on.

17.

1. Oh Jumal! tule ſina Nüid abiks armuga, Et mull wõiks korda minna Nüid lauldes kuuluta Su armſa poja õpetuſt Ja kanget ſurma walu, Oh anna ſigiduſt!

2. Kõik pidi tõeks ſaama, Mis Jumal tõutand; Ei pidand waleks jäema, Mis kiri kuulutand; Et Kriſtus pidi tulema Kõik inimeſi peaſtma, Ja ſurma minema.

3. Siis Waim ka läkitati Jeeſuſe jüngrile, Neid kauniſt juhatati Walguſe teedele. Seeſama aitku heldeste, Et õige uſu läbi Kõik ſaame taewaſſe.

18.

1. Oh leinagem! Ja kaebagem! Suurt muret tuleb kanda, Jeeſus, Jſa ainus laps, Tuuaks hauda panna.

2. Oh ahaſtuſt! Ja kurwaſtuſt! Nüid ſurnud Kriſtus ära, Saatnud meile kõigile Seega taewa wara.

3. Oh patune! Waat ſinu töö On temal ſurma teinud, Et ſa oled kurjaſte Üle keelu läinud.

19.

1. Oh ſüita Tall! Oh Jeeſus! Sind risti külles ſurmati, Suur oli ſinu kannatus, Ehk ſind küll kurjaſt põlati. Kõik patud ſina kandſid, Sind ennaſt peaſtjaks andſid, Meil anna armu oh Jeeſus!

20.

1. Üks tallekene lepitas, Maailma ekſituſed, Ja puu peal ſurres kautas Patuste kõweruſed; Ta käis nii haige wigane, Ja tapeti nii õelaste, Ei olnud rõõmu iial; Sai naertud, ära teutud, Ja ſuures hädas ſurmatud, Ning kandis kõik heal meelel.

Kristuſe ülestõunusmiſeſt.

21.

1. Oh tõſtkem oma heale Ja laulgem rõõmſaste, Et tuleb mure peale Meil rõõmus ſõnume! Seal Jeeſus hingas ka, Kus ſaame magama, Kui hinge heidame, Ja ilmaſt lahkume.

2. Kui teda risti poodi, Sai rõõmu waenlastel, Et ta küll hauda toodi, Ta tõuuſis jälle ſealt, Ja wõitis ära ka Siis ſuure wäega, Kõik põrgu wärawad Ja ſurma wõimuſed.

3. Seſt rõõmſaks lä'äb mu ſüda, Kui ſeda määletan, Ei karda mina häda, Kui Kriſtuſt armaſtan. Mis temaſt ſaadeti, See mulle kingiti; Mis oli temalgi, See ſaab nüid minule.

22.

1. Wõta Jsſandat nüid kiita, Püha Jeeſu kogudus, Wõta temal' auu näita, Seſt nüid lõpeb wiletſus, Nüid on peasnud ſurma käeſt Hige Simſon ülewelt, Lõukoer Juuda ſuoſt ſealt, Tema wõib ka omaſt wäeſt Wiha, waenu lõpeta. Risti rahwas rõõmuſta!

Kristuſe taewa minemiſeſt.

23.

1. Oh Jeeſuke! Su järele Meid tõmba, ihaldates, Siis tuleme Ka ſinule, Kus oled rõõmuſtates.

2. Oh Jeesuke! Su järele Meid tõmba, sa wõid teha, Et pole teal Meil tarwis weel Nii mitu waewa näha.

3. Oh Jeesuke! Su järele Meid tõmba, et head teeme, Meid sinuta Patt petab ka, Et kurja igatseme.

4. Oh Jeesuke! Su järele Meid tõmba, saada taewa, Siis peaseme, Ei tunnegi Teps meie enam waewa.

5. Oh Jeesuke! Su järele Meid tõmba wägewaste, Meid pühaks tee, Et elame Kui õntsad igaweste.

Tänu ja kiituse laulud.

24.

1. Eks mu kohus tänu teha Jumalale ilma peal? Sest ma saan küll kõigist näha, Kui nii helde tema meel. Pole muud kui armas süda, Mis on tema waimu sees, Et neid hoiab kannates, Kes siin auustawad teda. Aeg kõik asjad lõpetab, Jumal ikka armastab.

2. Nii kui kotkas pojad katab Oma kahe tiiwaga, Nõnda ka mind Jumal katab Kõikipidi armuga; Kui sain ema ihus loodud, Jhu, hinge andis mull, Ja ka pärast toidust küll On mu kätte rohkest toodud. Aeg kõik asjad lõpetab, Jumal ikka armastab.

25.

1. Mu hing, oh rõõmsast kiida Nüid oma heldet Jumalat; Mis head sull wõtnud näita, Mu süda ära unusta: Su patud andeks annab, Su wiga parandab, Sind omas süles kannab, Su häda wähendab, Sind heaga rohkest täidab, Ja uueks loomaks teeb, Küll oma õigust näitab, Et häda maha jäeb.

26.

1. Nüid kiitku kõigest südamest Kõik inimeste heal Sind, keda taewas igawest Ka kiitwad inglid seal.

2. Oh laulgem sellel, kes kõik näeb, Sell' suurel Jumalal', Kes suuri asju ikka teeb Ja imet taewa all.

27.

1. Oh anna tuhat keelt sa mulle, Ja tuhat-kortseks tee mu suu! Siis tuhat laulu annan sulle, Mu Issand, ja ei teegi muud, Kui et ma kiites kuulutan, Mis kallist armu su käest saan.

2. Mu kiitust, Jumal, wastu wõta, Ehk ta küll wäeti, nõder on, Kui mina saan siit taewa tõtta, Ja seal su püha hulka saan, Siis laulan ingli wäega Sull' tuhat kord: Halleluuja!

28.

1. Oh! wõtkem Jumalat Suust, südamest nüid kiita, Kes suuri asju teeb, Ja temale auu näita, Kes ema ihust ju Meil' teinud palju head, Ja praegu hoidwad weel Meid tema armu käed.

2. See armas Jumal nüid Ka wõtku muret kanda, Meil rõõmsaid südameid Ja kallist rahu anda. Ta pidagu meid ka Siin üles armsaste, Ja wõtku hädast teal Meid peasta heldeste.

3. Auu olgu Issale, Mu suure Jumalale, Ja tema Pojale, Mu auu kuningale, Ja pühal Waimul ka Kolm-ainul' algusest, Kes oli, nüidki on, Ja jäeb ka igawest.

29.

1. Wõta nüid Issandat, wägewat Kuningat kiita, Oh! minu hingeke ära nüid aega teps wiida, Oh! minu meel, Aja küll laulusid peal! Auu Jumalale ka näita!

2. Kiida nüid Issandat, kes on kõik targaste seadnud, Kes suure hoolega wägewast ikka sind saatnud, Sind hoiab ka, Nõnda kui himustad sa. Eks ole seda sa tunnud?

3. Kiida nüid Issandat, kes sind on kauniste loonud, Kes sulle terwist on annud, sind armuga jootnud: Kui häda küll Oli, siis Jumal on sull' Abi ka rohkeste toonud.

4. Kiida nüid Issandat, kes sulle sigidust annud, Kes selgest armust sind Jumala lapseks on pannud: Mõtle see peal, Kes kõige wägewam teal, Kes kui su isa sind kannud.

5. Kiida nüid Issandat, kiida hing Jumala nime! Mis iial liigub, see kiitku, sest tema teeb imet! Su walgus ta, Sed' ära unusta sa, Sest ütle kiites nüid Aamen!

Lootusest Jumala peale.

30.

1. Ei lahku mina sinust Sest ainsast Jumalast, Sest sa ei lahku minust, Sa saadad wägewast Mind teele järgeste, Sa waatad minu peale, Ja kuuled minu palwet, Sa aitad heldeste.

2. Su peale mina loodan, Kui häda, waew on käes, Ma sinust abi ootan, Mu Jumal abimees; Su hooleks annan ma, Ma annan kõik su kätte, Mis mina wõtan ette, Ka ihu hingega.

31.

1. Kes Jumalat nii laseb teha, Kui tema tunneb ülewelt, Ei Jumal temast ära lähä, Et temal küll on häda teal; Siis sina usku tunnistad, Kui hädas usud Jumalat.

2. Mis sul sest suurest murest abi? Mis kasu saadab kurwastus? Sa lä'äd küll wanaks mure läbi, Ei lõpe sinu wiletsus; Kui sina liiast muretsed, Siis enam waewa kaswatad.

3. Kõik olgu nii kui Jumal tahab, Kes kõige asja tegija; Kuis tema sinu osa jagab, Nii pead rahul olema. Küll Jumal teab selgeste, Mis tarwis lähäb kõigile.

4. Siis wõta wiimselt see hea nõuu: Tee tööd ja palu Jumalat, Ka anna lauldes temal' auu, Kui sina kurja kannatad. Kes Jumalast ei tagane, Ei Jumal seda unusta.

32.

1. Mis waewab sinu südant, Mis iial nõuab ka, Sell kes on kõige Issand, Kõik hooleks anna sa, Kes pilwi, taewast, tuuli, Kõik heasti walitseb; Küll igal ajal tunned, Et su eest muretseb.

2. Sa pead Isa uskma, Siis käsi heasti käib, Ja tema peale lootma, Su töö siis korda lä'äb. Ei aita liiad mured, Ei maksa kurbduski, Sest Jumal tahab palweid, Siis aitab heldeste.

Jumala armu nõuust.

33.

1. Arm! kes sa mind oled loonud Oma näu järele; Arm! kes patu wastu toonud Õnnistust mu hingele; Arm, sind ära walitsen, Et su päralt ikka jäen.

34.

1. Nüüd olen mina põhja leidnud, Mis minu ankurt kinnitab, Mu Jeesu haawus, kes on heitnud Mu peale armu, mis mull saab; See põhi ikka kindlaks jäeb, Kui maa ja taewas hukka lä'äb.

2. Ta halastus on usu põhi, Mis ei wõi ära mõelda; Need armu käed on ikka lahti, Mis patusele pakub ta; See hale süda järgest keeb, Kas tuleb, tulemata jäeb.

Jumala sõnast.

35.

1. Sa inimene usinast Oh waata wara, hilja, Mis kaswab sinu südamest, Kas ohakaid wõi wilja? Sest wiljast seemet tunnukse, Mis sinu sisse tehakse, Teeb waenlane, wõi Jumal?

36.

1. Armas Jeesus! awita, Sinu sõna heasti kuulda, Meelt ja mõttid walmista, Palwed armust wastu wõta. Sinu Waim meid walgustagu, Maa pealt taewa juhatagu.

Jumala teenistuse laulud.

37.

1. Auu, kiitus olgu igawest Kolmainu Jumalale, Et tema suurest helduset Meid awitanud jälle. Meist meele-hea on Jumalal, Suur rahu põlw on taewa all Kõik waen on otsa saanud.

38.

1. Üks hingamise päew on see, Mis meie täna peame; Et seisku argipäewa töö Ja saatke toidust hingele. Halleluuja!

2. Küll praegu on üks kallis aeg, Nüüd püha on ka siin see paik. Kes oma meelt ei paranda, Ei seda siin ei sallita. Halleluuja!

3. On Jumal püha wihaga, Siis waese healt ei põlga ta; Sest kiites teda paluge! Waat' see on meie õige töö. Halleluuja!

39.

1. Oh Jeesus Kristus! tule sa, Ja Waimu meile läkita, Kes meid wõiks aita armuga Ja tõe teele juhata.

2. Tee lahti ſuud ſind tänada Ja meie ſüdant walmista; Meil õiget usku anna ka, Su nime tundma õpeta.

3. Siis laulame kui inglid ka: Oh püha! püha! oled ſa, Ja paleſt paleſſe ſeal ka Sind näeme õntſa rõõmuga.

4. Auu armſa taewa Iſale, Auu tema ainu pojale, Auu pühal Waimul igaweſt, Ja tänu antkem kõigeſt wäeſt.

40.

1. Meie, kes ſiin ühes palweid teinud, Lööme ſinu peale käed, Jeeſus, kokku, et ſa ſurma läinud, Meile ſaatnud Waimu wäed. Üheks täheks, et ſa heldeſt meeleſt Rõõmu tunnud meie laulu healeſt, Ütle: „Aamen" — armuga — „Rahu jätan teile ma!"

Miſſioni laul.

41.

1. Oh Jumal! tule armuga, Ja oma õnne anna; Meid taewa poole juhata, Et mõistame ſu ſõna, Et ſinu tööd ſiin tunneme Ja wõime wagad olla, Et Jeeſus paganatele Wõib ärapeaſtjaks tulla, Et nemad patuſt pöörwad.

Pühaſt õhtuſöömaajaſt.

42.

1. Minu ſüda rõõmuſtele, Jäta patu kombed jälle, Tõtta ära pimeduſeſt, Mine wälja rumaluſeſt; Seſt ſind laual kutſutakſe, Õnnistuſt ſull' pakutakſe, Jeeſus, maa ja taewa Looja, Tahab ſu ſees aſet teha.

2. Mine, jõua uſinaste Walmista nüid kaſinaste Südant hinge koſijale, Oma helde Jeeſuſele; Ära jäe nüid tulemata, Õhka, palu wiibimata: Tule, tule Jeeſukene! Jäe mu omaks armukene!

Patuſt ja patuſt pöörmiſeſt.

43.

1. Iſſand! oma wiha ſees Ära ſa mind nuhtle, Seſt ſu poeg on Wahemees, Armu ſaatnud mulle; Mul on nüid Palju ſüid, Siiski armu anna, Ära wiha kanna.

2. Iſaliku armuga Minu peale waata, Mina olen röömuta, Röömu mulle ſaada; Kannata Minuga. Tee, et hinge haawad Jälle terweks ſaawad.

44.

Wiiſil: Oh waga Jumal, kes.

1. Mis tänu mõistan ma Oh Iſſand! ſulle anda, Et kannatuſega Mind wõtſid kaua kanda? Kui tegin kõweruſt Ja pattu alati, Ja wihaſtaſin ſind Mu Jumal iga päew.

2. Oh Iſa, wõta ſa Mu palwet mööda teha! Poeg, Jeeſus! anna mull' Ka oma wäge näha; Oh kallis püha Waim! Mind ſaada ikka teal, Et ma ſind teenin ſiin, Ja igaweſt ka ſeal.

45.

1. Oh armu juur, Mu patt on ſuur, Mis mina wõtnud teha; Ei ole teal Maailma peal Mu hingel abi näha.

2. Seſt ſinule, Ma patune, Mu armas Iſſand tõttan, Ja palun ſind: Oh! kuule mind, Et ſuures waewas olen.

3. Ka kannatuſt Ja paranduſt, Oh Iſſand! anna mulle, Ja awita, Et laitmata Ja wagaſt elan ſulle.

46.

1. Oh Jeeſus! ülem abimees, Sa armu hallik taewas, Et waata, kuida minu ſees Mu hing on ſuures

waewas, Et patu ſüid minb waewawab Ja minb nii wäga kiuuſawab, Et kurja olen teinub.

2. Seeſama ſuure häba ſees, Oh Jſſand! appi tõtta, Ja ole õige abimees, Mu ſüdameſt neid wõta, Et patu ſisſe ma ei jäe, Ja ſurma hukatuſt ei näe, Ja igaweſt ei kau.

47.

1. Su peale üksnes, Jeeſuke! Siin maa peal mina loobau. Sa oled rõõmuks minule, Kuſt mujalt abi ootan? Ei olnud enne kedagit, Ei ole weelgi ükski nüid, Kes minb wõiks hädaſt aidata, Sind palun ma, Mu lootus, Jeeſus, awita.

48.

1. Su poole, Jſſand, ſüdameſt Ma tõstan oma heale, Minb peasta patu häba ſeeſt, Ja halasta mu peale! Seſt kui ſa tahad arwata Kõik wõlga, mis mul teadmata, Kes ſiis ſu ees wõib ſeista.

Uſuſt, uſu õiguſeſt ja julguſeſt.

49.

1. Kõik kallis hinge õnnistus Saab ſelgeſt armuſt ſellel, Kes tunneb oma rumaluſt, Ja loobab Jeeſu peale; Uſk aitab meid ſiin üksſine, Ei maksa meie oma töö, Seſt Jeeſus on kõik maksnud.

50.

Wiiſil: Nüid ſurnu keha matame.

1. Kristuſe weri, õigus ka, See minu auu kuub on, et ma Ses kõlban Jumalale nüid, Ja kui ma taewa lähän ſiit.

2. Ehk tulen kohtu ette ma, Ei ükski julge kaebata; Ma olen andeks andmiſt ſaan'd, Tall on mu wõlad kautand.

51.

1. Mu hinge karjane Jehoowa, Ei saa mul puudust olema; Ta söödab mind, see helde Looja, Seal rohu maa peal armuga; Mind wärske elu weele saadab; Mis oma lammastele näitab, Kui mina wäsind, tõbine, Kui süda patu hädas nutab, Siis minu järele ta ruttab, Toob elu rohtu hingele.

52.

1. Mu Jeesus wõtab patusid Siin ilmas armulikult wasta, Ja armust ka süialusid, Kes abi kusagilt ei leia, Ei taewast kõige ingli wäest, Ei maa pealt inimeste käest, Waid nutwad omas hädaorus, Ja nõuudwad armu omas patus, Neil saadab Jeesus sõnumid: Et wastu wõtab patusid!

Kaswamisest Kristuses.

53.

1. Oh waga Jumal! kes Kõik annid meile annad, Kelt on, mis iial on, Kes kõig' eest muret kannad, Mul anna terwist, ning Et terwe ihu sees Mul oleks puhas hing Ja õigus südames.

2. Las', mis mu kohus on, Mind usinaste näha, Et wõiksin ametis, Mis käsid pea teha: Oh! anna, et ma teen Kõik tegu aegsaste, Ja aita, et mu töö Wõiks minna edasi.

54.

1. Tulge, ristiinimesed, Wõtke tarka õpetust, Kes on Jeesuse auu-liikmed, Temalt saawad õnnistust: See, kes Jeesust tunnistab, Südamest ka armastab, Ja kes wõtab waewa näha, Tema meelepärast teha.

2. Õntsad on, kes alanduses Siin maailmas elawad, Ja siin waimu madaluses Auustawad Jumalat! See, kes ennast alandab, Teda Jumal ülendab. Kes siin Jeesust meeles kannab, Sellel taewa riigi annab.

55.

1. Ülem preester! kes ſa tõeſt Ennaſt ohwrinud mu eeſt; Anna, et ka minu ſüda Wõiks weel ſiin ſu ohwriks ſaada.

2. Ei Arm wastu wõtagi, Mis ei tein'd ſa Armuke! Mis ſu pühaſt käeſt ei tule, Ei ſee kõlba Jumalale.

Palweſt.

56.

1. Ma armastan, oh Jumal! ſind, Et ära jäta maha mind, Mu peale armu heida. Mind kõik maailm ei rõõmusta, Ei hooli taewaſt mina ka, Kui aga ſind wõin leida. Ehk minu ſüda lõhkeb küll, Sa oled ſiiski abiks mull, Mu õnn ja hinge kinnitus, Su weri on mu lunastus. Oh Jeeſuke! Mu abimees! Mu abimees! Mind peasta ära häbi ſeeſt.

57.

1. Oh Iſa taewa riigi ſees! Sa käsſid meid kõik ſüdameſt Kui wennakſed ſind paluda, Ja hädas appi kutſuda. Oh! aita, et ei ükſi keel, Waid hing ja meel ka palukſid.

58.

1. Sull', ſull', Jehoowa! tahan laulda, Muud Jumalat ei ole ſinuta. Mu laulu wõta Iſſand kuulda, Oh aita oma Waimu wäega, Et ſeda teen ſiin Jeeſu nime ſees, Siis makſab ſee ta läbi ſinu ees.

2. Su helduſeſt mind aita laulda, Siis õiete ſind lauldes kuulutan, Siis on ſee wäga ilus kuulda, Kui waimus ſind ja tões kummardan; Siis Waim mu waimu ſulle ühendab, Et ſee ſuurt laulu ſulle walmiſtab.

Kannatusest ristis.

59.

1. Ma hüian, Jeesus! appi sind, Mu õhkamised kuule, Ja armuga nüid aita mind, Et kaksiti ei mõtle; Et sulle elan pühaste, Mull' õiget usku anna, Risti kanda, Et head teen wennale, Ja pean sinu sõna.

60.

1. Oh Jumal! sinu peal' Ma olen julge teal, Sa wõid mind awitada, Mu waewa wähendada; Küll lõpeb minu häda, Kui tahad keelda seda.

2. Ehk waewawad mind nüid Mu rasked patu süid, Ma tahan, Jeesus, loota, Ja sinult armu oota; Su hooleks ennast annan, Kas suren ma wõi elan.

Maailma ära salgamisest.

61.

1. Üks on tarwis, armas Jumal! Seda mõistma õpeta, Ja, mis armastan ma rumal, Tühja aga olewa: Sest et see mu südant siin piinab ja waewab, Ja ükspäinis muret ja kurwastust annab; Kui aga see ühe saan, siis see on mull' Küll õntsam ja parem kui ilm, mis on sull.

2. Kui sa tahad seda leida, Ära otsi ilmast teal, Minu süda wõta jõuda, Otsi seda ülewelt, Kus Jumal on lihas ja ühes seal elab, Kõik head ja kõik täielist andi sull' annab; Sealt leitakse suuremat, paremat head, Seal on see ükspäinis, kus igawest jäed.

Armastusest Kristuse wastu.

62.

1. Helde Jeesuke! Sinu sugustki Kusagilt ei ole leida, Pimeduses wõid sa hoida, Saadad walguse, Helde Jeesuke.

2. Surma häda seest Oled sina tõest Oma surmaga mind peastnud, Ja mind patust puhtaks pes'nud; Ei ma iialgi Nüid jäe hädasse.

63.

Wiisil: Helde Jeesuke.

1. Hinge peiuke, Helde Jeesuke! Mina kiidan sinu heldust, Mis mind tõmmab patu elust Armsast tagasi, Hinge peiuke.

2. Sinu armu peal' Julge on mu meel, Kui sa heldest mu peal waatad, Oma armu maitsta saadad, Julge on mu meel Sinu armu peal.

64.

1. Jeesus tule minule, Jäe mu juure järgeste, Tule hinge peastija, Kõige parem sõber sa.

2. Tuhat kord sind himustan, Kõik muud rõõmu teutan, Tuhat kord ma õhkan ka, Jeesus! Jeesus! tule sa.

65.

1. Küll sa helde Jeesus tuled, Wagadele rõõmuks oled, Kellel iial waewa on. Jeesus sind, Jeesus sind ma himustan.

2. Lase mind su omaks jäeda, Oma waimuga mind saada, Et ma sinu sisse jäen. Jeesus sind, Jeesus sind ma himustan.

Südame andmisest Issanda kätte.

66.

1. Jeesukest ei jäta ma, Et ta mu eest poodud risti; Sest mu kohus hakata Temasse, kui takjas kinni; Ta on elu, walgus ka, Jeesukest ei jäta ma.

2. Ei ma jäta elades Jeesust, kuni maa peal elan; Ta peal loodan südames, Koguni ta oma olen: Kõik meel käib ta peale ka, Jeesukest ei jäta ma.

67.

1. Jeesus röömustaja, Hinge jahutaja! Jeesus kaunike! Oh kui wiibid kaua! Hingel igaw jõua! Sind ma igatsen. Jumal' Poeg, mu hinge peig! Ei ma muudgi kui sind aga Maa peal nõua taga.

68.

1. Ma kiitlen ükspäinis neist werisist haawust, Mis Jeesus on tunnud küll käsist, küll jalust; Ma mässin end neisse ja uskus neis olen, Et röömu saan tunda, kui taewa ma tulen.

2. Ilm! mässa ja mölla ja prassi küll sina; Mu Jeesus, kes lahke, sind auustan mina; Ehk wälku lööb, pikne ka müristab waljust; Ei siiski ma Jeesusest lahku, mu kaljust.

69.

1. Mu armas Jeesus, minu röörn! Oh minu kallis wara! Su armu mina igatsen, Sind mina nõuan taga. Auu olgu sulle järgeste, Et oled üpris armsaste Mind peastnud hädast ära.

2. Sa oled walgus minule, Sa näitad mulle selgest Ka oma armu paistust siin, Sa jahutad mind heldest! Oh! oma armu walgega Mind wõta täiest walgusta, Ja peasta pimedusest.

Pühast risti kogudusest.

70.

1. Jumal, wägew walitseja, Meie kõige ülem hea, Sina oled õnne saatja, Mis sa teed on ime töö, Wägew, suur ja armuline Oled sa ja auuline.

2. Wäga piſut neid ſell ajal, Kes ſind kõigeſt ſüdameſt Taga nõuudwad, armastawad: Wäätimaiſt ja nõdradeſt Sulle kiituſt walmistakſe, Sinu wäge tunnistakſe.

71.

1. Meil oma ſõna kinnita, Oh Jumal! meid neiſt awita, Kes tahakſid küll lükata Su Poja tema järje pealt.

2. Oh Jeeſus Kristus! näita ſa Meil oma wäge lõpmata, Laſ' oma rahwas elada, Et tema ſind wõiks tänada.

3. Oh püha Waim! meid rõõmusta, Üht meelt ka rahwal' anna ſa, Meid ſurma tunnil awita, Ja elu ſiſſe juhata.

72.

1. Oh Jumal! waata heldeste, Sul olgu hale ſüda, Kui piſut õigeid leitakſe, Meil waeſtel on ſuur häda: Su kalliſt ſõna naertakſe, Ja tühja walet ustakſe, Ja õige uſk on lõp'nud.

2. Need õige uſu rikkujad, Oh Jumal! lükka maha, Need on küll kõrged hooplejad, Mis käſid, need ei taha; Kõik wõimus on nüid nende käes, Neid arwab targaks iga mees, Kes wõib neid õpetada?

73.

1. Edaſi, edaſi! Siion! mine walguſes, Edaſi, ja ſeiſta nõua Eſimiſe armu ſees; Elu hallikale jõua, Kitſaſt ukſeſt mine alati Edaſi, edaſi.

2. Kannata, kannata, Siion! wõta otſani Häda, laitmiſt julgeſt kanda! Ole ustaw ſurmani, Jeeſus tahab krooni anda; Siion, kui uſs wõtab hammuſta, Kannata, kannata.

3. Tagane, tagane! Siion! tagane, kui ilm Kõrkuſt, raha wõtab näita, Pööra ära oma ſilm; Ära kõhna poole heida; Siion! ilma rõõmuſt koguni Tagane, tagane.

74.

1. Meil tuleb abi Jumalaſt, Kes ikka wägew olnud! Ja peastab hädaſt wägewaſt, Mis meie peale tulnud. Küll kuri waenlane Meid wihkab kurjaste, Ta tuleb ſõdima nüid kawaluſega, Ei ole tema ſarnaſt.

2. Kõik meie nõuu on tühine, Ei mõju meie wägi; See wõib meid aita õiete, Kes patuſt lahti tegi; Kes ſee on? küſid ſa, Suur Jeeſus, kostan ma, See Jſſand ſuureſt wäeſt, See Jumal, kelle käeſt Kõik wõimus meile tuleb.

75.

1. Küll wagade elu ſiin ſeeſtpidi hiilgab, Ehk nemad küll ilmale naeruks on läin'd; Mis neile ſuur kuningas taewaſt ſiin jagab, On tema ükſpäinis ilmſiks neile tein'd: Mis ükſki ei mõista, Mis ükſki ſaan'd maitsta, See ehte ſees nende hing wõtab nüid paista, Et Jumala auu nende peale ſaan'd tõusta.

76.

1. Nüid paistab meile kauniſte Sa koidu täht nii ſelgeſte, Sa Jeſſe wõſukene, Kes Taawetiſt on ſündinud, Ja kuningaks meil' kingitud, Ja peijuks, Jeeſukene! Helde, ſelge, Armukene, kaunikene oled ſina, Sinuſt ei wõi jäeda mina.

2. Sa oled, Jſſand, ükſine Mu hinge rõõm ja meele hea, Kes mind on peaſtnud iſe; Sa oled minu rõõmuſtus, Seſt ſinu armu õpetus On maguſam kui meſi: Sööda, Jooda, Hoſianna, taewa manna, minu hinge; Sinult püian mina õnne.

3. Mu ſüdant, Jſſand, ſüita ſa Ka oma armu tulega, Et mina armſaks pean Sind, oma kalliſt Jeeſuſeſt, Ja armaſtan ka ligimeſt, Et mina uskus tean, Et ſa, Nõnda Armaſtates, walmiſtates omaks liikmeks, Teed mind taewa oſaliſeks.

77.

1. Oh Jumala lapsed! kuis armuga lugu? Kas armastus südames saadab ju sugu? On's ühes nõuus ikka kõik südamed weel? Ehk tunneb ju lahkumist wendade meel? Küll Isa seal taewas wõib südamid tunda; Ei sünnigi wendade nimet neil' panna, Kui armastus südames leeki ei anna.

2. Nii pea kui ülewelt sündsime uueks, Siis Kristus meid wendadeks, õdedeks wõttis; Üks Isa, üks usk, ja üks waim ja üks tee, Üks ristmise seadus on kõikidele. Need wõiwad tõest südamed kokku siin kõita; Ei wõi meie muud sest, kui magusat leida; Riid, kadedus, wiha ei wõiks ennast näita.

3. See ema, kes ülewel koos meid peab, See on see, kes armastust südames seab. Üks enam ei maksa, kui teine nüid teal, Sest südameid ühendab alandlik meel. Kus isemeel, wiha, riid walitseb wähä, Seal pole weel mitte täit armastust nähä. Weel wähäm see inglitel rõõmu wõib teha.

Surmast ja ülestõusmisest.

78.

1. Jeesus, Õnnistegija, On mu lootus, kuni elan, Seda tean: temaga Mina wäga rahul olen; Ehk küll surma hirmutused Mulle saatwad ahastusi.

2. Jeesus, mu õnn, elab weel, Sest ma saan ka elu näha, Elan pärast ikka seal, Surm ei wõi mull' hirmu teha. Mu Pea, Jeesus, mind ei taha Oma liiget jätta maha.

79.

1. Lühikene, üürikene On siin meie elu! Nii kui udu ruttu tõuseb, Ja ka warsi jälle kaub, Nõnda meie elu lähäb.

2. Üirikeſed, lühikeſed On ſiin meie päewad! Nii kui jõgi hakkab jooksma, Jookstes ilmaski ei ſeiſa, Kaua wad ka päewad ära.

3. Lühikene, üirikene On kõik rõõm maailmas! Nii kui tulewad ja lähwad Päew ja öö, riſt, rahu, ajad: Nii on meie rõõmu päewad.

80.

1. Ma tahan jätta maha Sind kawal ilma maa, Ei armastada taha Sind ſinu patuga; Hea elu on ſeal taewas, See järel igatſen, Ma pole teps ſeal waewas, Kui õiguſt ma ſiin teen.

81.

1. Mu elu Kristus iſe, Mu kaſuks tuleb ſurm, Sell annan hingekeſe, Siis õntſaſt lahkun ma.

2. Suur himu on mul minna Siit ilmaſt rõõmuga Su juure, Kristus! ſinna Su riiki pärima.

3. Laſ' mind ſu külgi jäeda Kui uſklik lapſuke, Ja elu nõnda ſeada, Et ſaan ſiit taewaſſe.

82.

1. Nüüd ſurnu keha matame, Ja uſume kõik kindlaste, Et wiimſel päewal rõõmuga Ta jälle tõuſeb elama.

2. Seſt jätkem teda magama, Ja läki koju rahuga. Meid, armas Jeeſus! walmiſta, Seſt ſurm meil tuleb nõnda ka.

83.

1. Su hooleks ennaſt annan ma, Oh Jumal! ihu, hingega: Kui pean weel ſiin elama, Heaks arwan ka, Et ſünnib mull', mis tahad ſa.

2. Siin ilmas on riſt, häda, waew, Mu elu on kui meres laew; Mis meie ilmas elame On üirike, Kes tark on, wõitleb kõwaste.

3. Oh armas Issand! õpeta, Et peame kõik surema, Et rikas, tark, noor, wana ka Peab lahkuma Siit ilmast oma iluga.

Wiimsest kohtust ja igawesest elust.

84.

1. „Ärkage!" nii wahid hüidwad, Ja linna kõrgest tornist laulwad: „Jeruusalem, oh ärka sa! Süda öö on kätte jõuudnud, Ja wahimehed on ju hüidnud: Oh targad neitsid tõuske ka, Ja wõtke lambid nüid, Sest peigmees ootab teid! Halleluuja! Nüid rutake, Et olete Ka walmis oma peijule."

85.

1. Jeruusalem, sa püha taewa linn, Ma ootan waluga, Et mina kord su sisse jõuaksin, Mu süda rahuta. Kõik ilma maad ma jätan Siis maha rõõmsaste, Ja armu tiiwul tõttan Siit ära, ülesse.

2. Oh kallis päew, weel kallim tunnike, Oh, millal jõuad sa? Et minu igatseja hingeke Saaks ilmast lahkuda. Ma seda Jumalale Siis tahan uskuda, Et oma päris maale Wõiks minna elama.

86.

1. Oh kui õntsad on need pühad taewas! Kes on surmas, lahti kõigest waewast, Need peasnud ära, Kus meid wangis peab ilma kära.

87.

1. See aeg on tõest ukse ees, Et Kristus tulla jõuab Sealt taewast suure auu sees, Ja rahwalt aru nõuab; Siis naer küll peab lõppema, Kui tules peab minema Kõik maa ja taewas hukka.

2. Siis ingli heal ja pasunab On kõikis paikus kuulda, Kõik surnud üles tõusewad, Mis enne pandud mulda; Kes aga alles elawad, Ja siin maailmas seisawad, Neid muudab Jumal uueks.

Hommiku laulud.

88.

1. Jeesus wara wälja tõttab, Iga ukse ette ruttab, Koputab, et wastakse: Jeesus tuleb minule.

2. Ukse ette ärge jätke Jeesukest, waid lahti tehke Hinge wäraw, paluge: Jeesus, tule hingele!

89.

1. Jumal, maa ning taewa Looja, Isa, Poeg ja püha Waim, Sina öö ja päewa tooja, Kuu ja päike on su loom. Sina wägew kaitseja Hoiab oma loome ka.

2. Mina astun sinu ette, Tänan sind nüid südamest, Et mind oma armu kätte Öösel wõtnud kahju eest, Et ei kuri waenlane Saan'd mu peale wõimustki.

3. Oma sõna järel kääna Ise minu elu tee. Jeesus! walmista mind täna Sinu auuks teha tööd: Kui sa mind ei awita, Siis mu töö on asjata.

4. Sinu kätte annan mina Oma ihu hingega; Meeled, mõtted ja mis sina Mulle annud, hoia sa. Issand! armu tiiwaga Wõta sa meid kaitseda.

90.

1. Ma tänan sind, Et oled mind, Oh Jumal! armust hoidnud See öö sees kõige kurja eest, Et päew mind terwelt leidnud.

2. Sell päewal ka, Mind wõta sa Siin oma käe alla; Et waenlase Kõik kawal töö Ei tule minu kallal.

3. Mind juhata Sa Waimuga, Kõig' patu eest mind hoia; Et minu töö Wõiks järgeste Su meelepäraſt olla.

91.

1. Mu hing, oh anna südameſt Nüid tänu Issandale, Kes ſind ſell öösel kahju eest On heldeſt hoidnud jälle; Ju päike näitab ſull', Mis wara Jumalal, Mis uſklikute silma ees On näha hiilgwa kaste sees.

2. Oh Jumal, ei küll jõua ma Su armu jutustada, Et ihule ju wõtſid ſa Head hingamiſt ſiin ſaata. Ei ma wõi kiita küll Head, mis ſa teinud mull' Ja teistele, kes lootwad ka, Kell' õige uſk on minuga.

3. Mu armas Jumal, aita nüid, Et nõnda elan mina, Et oma hinge peale süid' Ei mina koorma täna; Waid tulgu minu töö Nüid kaſuks hingele, Su ſuure nime kiituſeks, Ja minu ligimeſe heaks.

92.

1. Mu süda! ärka üles, Ja kiida Loojat laultes, Kes kõik head meile annab, Ja mured ikka kannab.

2. Kui pimedus mind kattis, Mu ſilmad uni mattis, Su hooleks olin mina, Mind hoitſid Issand ſina.

3. Sa ütled: maga peale, Mu laps, ma tahan ſaata, Et päewa jälle näha Ja oma tööd wõid teha.

4. See eest ma ſind nüid tänan, Suurt auu ſulle annan, Sull' ohwrin õhkamiſi Ja pühi palumiſi.

5. Mu töö laſ' korda minna, Ja õnnista kõik ſina; Ma annan ſinu kätte Kõik, mis ma wõtan ette.

6. See õnn, ſee jäegu mulle, Mu süda hooneks ſulle, Su ſõna mind ſiin toitku, Su juure taewa ſaatku.

93.

1. Ma südameſt ja meeleſt Nüid wara hommikul Sind tänan kõigeſt wäeſt Ja kuni elu mull. Oh Jumal

taewa ſees! Sull' tänu, kiitus olgu, Kõik ſinu kuuks tulgu Su Pojas Jeeſuſes.

2. Su armu olen maitsnud Ma täna ööſe tõeſt, Seſt ſina oled kaitsnud Mind mitme kahju eeſt. Sind palun mina weel: Mull' wõta andeks anda Ja mitte tähel' panna, Mis ma tein'd ilma peal.

3. Su hooleks ja ſu kätte Jäeb, armas Jumal, nüid Kõik, mis ma wõtan ette, Sa annad andeks ſüid! Suſt tuleb ilma peal Kõik rõõmustus ſiin waewas, Ja wiimſelt elu taewas: Tee, kui ſa tunned teal.

Õhtu laulud.

94.

Wiiſil: Jeeſus rõõmuſtaja.

1. Karjane ſa walwad, Oma lambaid hoiad Und ei ole ſul; Abiks heldeks tulid, Kaitsjaks, kilbiks olid Mulle kõik ſee päew. Hoia mind ka ööſel weel, Sinu inglid kaitsma tulgu, Ja mu ümber olgu!

95.

1. Nüid hing'wad inimeſed, Mets, weikſed, linnukeſed, Kõik ilm on magamas. Oh tõuſe meel ja mõte Nüid üles, wõta ette, Mis Looja meelepäraſt on.

2. Mu ſilmad raskeks läh'wad, Magama warſi jäewad; Kus jäeb hing ihuga? Neid oma hooleks wõta, Mull' waeſel abiks tõtta, Sa Jisraeli hoidija.

96.

1. Nüid on meil päew ju lõppenud, Ei päike paistagi. Kõik magab, mis on wäſinud Ja teinud rasket tööd.

2. Sul, Jumal, pole hingamiſt, Ei maga, uinu ka, Waid wihkad ikka pimeduſt, Et walgus oled ſa.

3. Mu peale mõtle, Issand! nüid, Et pime öö on käes. Mull' anna andeks minu süid, Mind kaitse heldeste.

97.

1. Päew lõpeb nüid, Jäe, armas Jeesus, mulle Et ei mu patt Mull' hinge koormaks tule. Kui pimedus Mind wäga kurwastab, Siis mures mind Su walgus rõõmustab.

2. Sull olgu auu, Oh kõige suurem Jumal! Sa mõistad kõik, Ma olen wäga rumal; Sa aitad, et Töö heasti korda käʼäb, Ja et ta siin Ka rõõmust otsa näeb.

Reisi laul.

98.

Wiisil: Jeesus tule minule.

1. Oled kaugel seltsist, ka Wõeral maal ja ükši sa, Ära karda ühtegi; Inglid hoidjaks sinule!

2. Pole karta midagi! Jäewad maha sõbradki! Jeesus oma seltsiga Hoiab sind, küll hoitud sa!

3. Kui ka wiibid wõeral maal, Elad siiski taewa all, Kui sa kõigil tundmata, Jeesus tunneb armuga.

4. Teda süda armastab, Sest ta sulle tõutab: Laps, oh ära ehmata, Su truu Isa sinuga!

Lõpu laulud.

99.

1. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe oma armuga, Et pahareti kurjus Meid kiusata ei saa.

2. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe oma sõnaga, Et sinu Waimu wõimus Meid täidaks rõõmuga.

3. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe oma walgega, Sa kallis tõe selgus, Meid ikka juhata.

4. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe ja meid õnnista, Ja jõuudu, wäge, wõimust, Kõik seda kaswata!

5. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe ja meid hoia ka, Et kurja waimu wõimus Ei ilmas wõitu saa.

6. Oh meile, Issand Jeesus, Jäe oma abiga, Sest tulgu meile truudus, Rõõm, usu julgus ka.

100.

1. Õnnista ja hoia, Waimuga meid wõia, Oma pale tõsta sa, Issand, ja meid walgusta!

2. Igal ajal jäegu Sinu rahu meile, Oma Waimu anna sa, Jeesuga meid ühenda!

3. Aamen, Aamen, Aamen! Jeesu nime kiitkem; Meie Issand oled sa, Esimine, wiimne ka!

Lisa.

1. Jutustused ristikoguduse sündmusest.
2. Kiriku aasta.
3. Piibel.
4. Jumala teenistuse kord.

Inhalt.

1. Zunächst nächstliegende Aufgaben.

2. Weitere Ziele.

3. Mittel.

4. Zunächst vorgenommene Form.

Jutustused ristikoguduse sündmusest.

1. Jerusalemma linna ära hävitamine.

„Poo risti, poo risti! Tema veri tulgu meie ja meie laste peale!" kisendasiwad Juudalised pimeduses. Põlgasiwad sellega oma Õnnistegija ära ja hüidsiwad eneste peale Jumala nuhtlust.

40 aastat andis Jumal küll neile weel aega, meelt parandada, aga wähä oli neid, kes seda armu aega kasuga tarwitasiwad ja apostlitega esimise ristikoguduse sünnitasiwad. Sellepärast algas ka Kristusest ette kuulutatud karistus.

Rooma walitsus rõhus Juuda rahwast ränga maksude nõuudmisega. Meele ära heitmises wõtsiwad Juudalised sõariistad ja kihutasiwad Rooma walitsuse omalt maalt minema. Selleşt tõusis hirmus sõda. Keiser Neeru läkitas wahwa wäe päiliku Wespasiaani suure sõawäega Juuda maale. Ehk Juudalised küll meele ära heitmisega wasta paniwad, siiski langes üks linn teise järele wägewa waenlase kätte. Sell ajal sai Wespasiaan keisriks walitatud. Ta läks Rooma linna tagasi ja jättis sõawäe oma poja Tiituse juhatada. Aastal 70 p. Kr. piiras Tiitus Jerusalemma ümber. Tiitus pakkus neile rahu, aga pöörane

rahwas ei wõtnud seda wastu. Katk ja nälja häda möllasiwad hirmsaste linna rahwa seas. Nälja hullus meeles tappis ka ema oma lapse, et teda süia. Wiimaks saiwad Roomlased linna sisse. Ilma armuta kõiki maha lüies, mis ees oli, tungis sõawägi kuni templini, kuhu palju Juuda mehi warjule oliwad põgenenud, mõeldes, et Jumal neid seal ise saaks kaitsma. Tiitus oleks hea meelega uhket templit hoidnud, aga wõitlemise segaduses wiskas Rooma soldat tule londi räästasse ja peagi oli kallis hoone tuha hunik. Jeruusalemm tehti maa tasa. Rohkem kui million Juudaleisi sai tapetud, Juuda kuningriik ära kautatud ja ülejäenud Juudalised maailma sisse laiali pillatud. Nõnda läks Kristuse sõna tõeks: „Sinu waenlased saawad sind maha lõhkuma, nad tapawad sinu lapsed su silma ees ära ja ei jäta kiwi kiwi peale."

Ristikogudus aga põgenes Kristuse käsu järele Juuda mägedesse ja elas rahulikult weikses Pella linnas, kuni hirmus sõda mööda läks. Seega jäi ka ristikogudus Juuda rahwast ikka lahutatud.

2. Ristikogudust kiusatakse taga. Ta wõidab.

Kristlaste tagakiuusamine Juudaliste poolt lõppis Jeruusalemma linna ära häwitamisega otsa. Risti usk lagunes esiotsa paganate seas ruttu laiali. Kõik auustasiwad nende wennalikku armastust. Warsi aga muutis auustamine põlgamiseks. Kristlastel ei olnud ebajumalate kujusi, sellepärast pidas rahwas neid jumalate salgajateks. Nad teenisiwad Jumalat rahulikus waikuses ja ei lasknud ennast kuidagi wiisi usust elawa Jumala sisse ära pöörda, sellepärast pidas neid riigiwalitsus parandamata riigi wastalisteks (nihilistlasteks). Kõik kurjused, mis iganes ette tuliwad, anti kristlaste süiks; sellepärast ühendasiwad endid

Juudid ja paganad, rahwas. ja nende walitsejad kristlasi taga kiusama ja ära häwitama.

Esimine taga kiusamine algas keisri Neeru ajal aastal 64 p. Kr. Pöörane keiser laskis ühe jau Rooma linnast põlema süidata, et suurt tulekahju näha saaks, ja ajas põletamise süi kristlaste peale. Sellepärast hakati risti rahwast kangeste taga kiusama. Mitmed lõpetasiwad oma elu piinajate käte all; nende seas ka apostel Paulus ja Peetrus.

Niisugused taga kiusamised wältasiwad mõne lühikese waheajaga ligi 300 aastat. Wäga mitmed truid koguduse liikmed pidiwad ewangeliumi oma surmaga kinnitama. Nad pidasiwad seda suureks auuks, Kristuse pärast kannatada, jäiwad ka walu ja piinamiste all truiks ja suriwad rõõmsas lootuses igawese elu peale. Were tunnistajate seast on iseäranis nimetada: Kuulus Antiookia linna piiskopp Ignaatsius, keda Rooma linnas kiskja elajate saagiks anti, aastal 115; apostli Johannese koolipoiss Smirna linna piiskopp Polikarpus, keda aastal 117 tule riida peal ära põletati ja waga Lioni linna neitsi Plandina, kes ka mitme hirmsa piinamise järele metselajate ette wisati, et ta risti usku ära ei salganud.

Kuni 250 aastani p. Kr. oliwad taga kiusamised üksikus kohtades. Keisri Teetsiuse walitsuse ajal (249—251) hakkas üleüldine taga kiusamine. Tema tahtis risti usu sootumaks ära kautada. Waranduse ära riisumine, wõerale maale ära saatmine, kõige hirmsamad piinamised ja tapmised pidiwad kristlasi sundima oma usku ära salgama, siiski kaswis usklikude arw iga päewaga suuremaks ja Teetsiuse nõuu läks nurja.

Pärast Teetsiuse surma oli ristikoguduse 40 aastat rahu aeg; aga Tiokletsiooni walitsuse ajal algas jälle werine taga kiusamine. Siis ei kautanud kristlased mitte üksi wara ja elu, waid nende kirikud lõhuti maha ja pühad

kirjad põletati ära. Aga mida enam neid kiusati, mida rohkem koguduse liikmeid oma usku werega tunnistasiwad, seda jõutsamine kaswis usklikude arw. Were põlluſt tõuusis risti usk uue rammuga jälle ülesse.

Terwes Rooma riikis ja ka muudes riikides lagunes risti usk ikka laiemale ja jõuudis keisri Konstantiin Suure ajal, aastal 325, täieliku wõidule; sest Konstantiin edendas igapidi ristikoguduſt ja laskis ennast ka ristida.

3. Ristikoguduse raisku minek.

Konstantiin Suure ajast saadik kaswis ristikogudus jõutsaste, ei mitte üksi koguduse liigete, waid ka auu ja wäe poolest. Seal ehitati suuri kirikuid; peeti hiilgawaid Jumala teenistusi; piiskopid saiwad suurteks härradeks. Tuhanded heitsiwad risti usku, ilma et ennast südame poolest tõeste oleks parandanud ehk uskus kindlad olnud. Terwed paganate suguarud saiwad korraga ristitud. Winfrid ehk Bonifazius (heategija), ka Sakslaste apostliks nimetatud, pööris üksi Saksamaal mitmed paganate suguarud risti usku ja ehitas palju kloostrid ja kirikuid. Keiser Karl Suur sundis Hessi rahwa tule ja mõegaga risti usku wastu wõtma. Selleläbi lõppis ristikoguduse seas ikka enam kindel usk ja armastus, ning umbusk ja ülekohus wõtsiwad wõimuſt. Nõnda kadus pagana usk wäljaspidi aeg ajalt Euroopast, aga ta õitses risti usu nime all seda jõutsamini.

Mitmed arwasiwad kõigist inimesteſt lahutatud pühamine elada wõiwat; jätsiwad sellepärast sugulased ja sõbrad maha ning elasiwad paigamehena metsades ja mägedes. Pärast ühendasiwad endid paigamehed ja ehitasiwad suured hooned (kloostrid), kus nad ühes püha elu elada mõtlesiwad, neid nimetati munkadeks. Sedasama tegiwad ka

naesterahwad, neid nimetati nonnedeks. Nõnda sündisiwad munkade ja nonnede klooſtrid. Klooſtrid oliwad päraſt poole haridusе kohad wõi koolid. Aeg ajalt aga wõttis ka munkade ja nonnede seas umbusk ja rumalus ikka enam maad ja püha elu muudeti patu eluks.

Õpetajate ja piiskopide wõimus kaswis aeg ajalt suuremaks. Rooma ülem piiskopp laskis ennaſt paapstiks (iſaks) nimetada. Paapſt ütles eneſe Kristuſe aſemiku olewat. Kõik piiskopid ja preeſtrid, mungad ja nonned, terwe ristikogudus pidi tema sõna kuulma. Kes wasta pani, sai kiriku wande alla heidetud, ſ. o. ristikoguduſe seaſt wälja lükatud. Paapstide seaſt oli Gregor VII. kõige wägewam. Tema tunnistas, et ka kuningad ja keisrid ainult paapsti läbi oma wõimuſe ja auu wõida saada. Ta keelis ka waimulikudele abielu ära.

Gregor VII. järeltulejad paapstid waimustaſiwad ristikoguduſe ſelle mõttele, Püha maa, mis muhamedi uſuliste käes oli, ära wõita. Kõik tõttaſiwad sõariistu kätte wõtma, rüitlid ja ſulaſed, mungad ja talunikud, iſegi naeſed ja lapſed, ſeſt paapſt tõutas igaühele, kes ſelleſt sõaſt oſa wõtab, pattude andeks andmiſt ja igaweſt elu. Iga sõamees pani punaſe risti õla külgi, ſellepäraſt nimetati neid risti-rüitliteks ja nende käik risti-sõit.

Oma etteſäetud märgile, püha maad ära wõita, ei jõudnud risti-sõidud mitte, jauſt aga lühikeſeks ajaks. Aga kriſtliku elule tegiwad nad ſuurt kahju. Mitmed risti-rüitlid oſtſiwad Kaanani maalt püha inimeste järele jäenud asju ja tõiwad nad koju. Neid säeti auustamiſeks ülesſe ja loodeti nendeſt imelikku abi. Nõnda sündis püha asjade teenistus.

Waimu elu läks ikka enam nurja. Mitmed arwaſiwad keha piinamistega patu andeks ſaawat, ſellepäraſt pekſiwad tihti üksteiſt weriſeks, ehk waewaſiwad endid muul kombel. Preeſtrid hoitſiwad meelega rahwaſt rumaluſe

paelus, et oma wõimus selleläbi suurendatud saaks; läksiwad sellega wiimaks nii kaugele, et piibli lugemise rahwale ära keelasiwad ja raha eest pattu andeks andsiwad. Nõnda langes endine hiilgaw apostlite kogudus.

Ometi oli ka sellel kurwal ajal mehi, kes tõsises ristiusu tundmises ja pühitsuses elasiwad; aga kui nad usu parandamiseks midagi rääkida julgesiwad, siis saiwad nad kiriku wande alla pandud, wangi torni heidetud ehk koguni ära hukatud. Tõe tunnistajate seast on kaks meest iseäranis nimetamise wäärt, Inglismaal Johann Wiklef, Oksfordi linna suurekooli professor ja Pöömimaal Johann Huss, Praaga linna suurekooli professor. Esimine sai kiriku wande alla pandud, teine puuriida peal ära põletatud. Niisugust wihatööd tegi kirik nendele, kes teda õige tee peale oleks juhatada wõinud, ja hukatus kaswis ikka enam ja enam!

4. Usu parandamine.

Armuline Jumal ei lasknud oma tõe sõna kaduda. Ta äratas mitu waga meest, kes kiriku asjad endise tõe ja hiilguse sisse tagasi wiisiwad. Kõige tähtsam nende seast oli Dr. Martin Luther.

Mäemehe poeg Martin Luther sündis 10. Nowembril 1483 Saksamaal Eislebeni linnas. Wanemad kaswatasiwad teda suure hoolega ja saatsiwad ta juba noorelt kooli, kus ta isa soowimise järele seaduse tundjaks pidi õppima, aga tema süda igatses Jumala sõna tõsidust taga, sellepärast läks ta kloostrisse ja sai mungaks. Kloostris waewas ennast Luther paastumise ja keha piinamistega, lootes, selleläbi tõsist südame rahu leida, aga asjata. Pärast walitati Luther Wittenbergi linna suurekooli professoriks. Siin tõusis ta küll auu poolest, aga südame rahu ei

leidnud ta mitte. Alles päraſt poole, kus ta kiriku raisku läinud olekut ſelgemalt tundma õppis ja piibelt uurima hakkas, leidis ta ſelles ſõnas tõſiſt hinge rahu, et inimene mitte wäljaspidiſe kombete ja. keha piinamiste, waid Kristuſe armu läbi õntſaks wõib ſaada. Seda hakkas Luther ka elawalt õpetama.

Aastal 1517 hakkas paapſt Leo X. pattude andeks andmiſe kirjaſi müüma, et raha ſaaks toredat Peetri kirikut ehitada, ſee on: ta lubas iga ühele raha eeſt patud andeks anda. See häbemata kaup ja waimulikkude kõlwatu elu äritaſiwad Lutheri Jumala tõe ſõna eeſt awalikult wälja astuma. Ta lõi Wittenbergi kantſi kiriku ukſe külgi 95 õpetuſe ſõna, mille ſees ta pattude andeks andmiſe müümiſt ja muid ſelle ſarnatſid katoliku uſu wale õpetuiſi kõlwatumaks tunnistas.

Lutheri õpetus lagunes üle terwe Euroopa kui kulu tuli laiali, aga paapſt pani Lutheri ſelle eeſt kiriku wande alla. Aastal 1521 kutſus keiſer Karl V. riigipäewa Wormſi linna kokku. Sinna pidi ka Luther oma õpetuſe päraſt minema. Lutheri ſõbrad kartſiwad, et temaga nõndaſama tehakſe nagu Hussiga, aga ta iſe oli liikumata julge. Riigi kogu ees kästi Lutherit oma õpetuſt waleks tunnistada. Tema aga jäi Jumala tõe ſõna juures kindlaks ja tunnistas: „Paapsti ega waimuliku kogu ei uſu ma mitte, paremat ei ole mind keegi wõinud õpetada; oma õpetuſt ei wõi ma mitte waleks tunnistada. Siin ma ſeiſan, ma ei wõi mitte tõiſite. Jumal aitku mind! Aamen.“ Imeſtelles waataſiwad kõik julge mehe peale, paljugi oliwad uſu parandamiſe poolt, aga wastaſed kihutaſiwad keisrit, et ta Lutheri riigi wande alla pani, ſ. o. ükski ei tohtinud temale peawarju ega ülespidamiſt anda ja igaüks wõis temaga teha, mis tahtis, kohut wõi õiguſe nõuudmiſt temal ei olnud. Saksſeni kuurwürſt wiis Lutheri ſalaja Wartburgi kantſi ja hoidis ta ſeal 9 kuud warjul. Wartburgi waikſet

elu tarwitas Luther pühakirja tõlkimiseks ja tegi sellega usu parandamiseks kõige suurema töö ära.

Wilipp Melanchton, Ullrich Zwingli ja Johann Kalwin edendasiwad suurel mõedul Lutheri usu parandamise tööd, ja eewangeliumi usuliste arw kaswis ühte puhku.

Augsburgi riigipäewa peal, aastal 1530, anti Melanchtonile luba eewangeliumi usu tunnistust ette lugeda. Eewangeliumi usulised riigikogu liikmed tunnistasiwad seda heaks ja sellega oli eewangeliumi kirik Saksamaal põhjendatud. Aga eewangeliumi wastaste waen ei hinganud mitte, isegi sõda tõusis eewangeliumi ja katuliku würstide wahel. See lõppis 1555 Augsburgi usu rahuga, kus eewangeliumi usu pidamist terwes Saksa riigis lubati.

Seda sõda ei näinud wäsimata töömees Luther mitte enam. Reisi peal jäi ta Eisleebeni linnas haigeks ja suri sinna 18. Weebruaril 1546, oma 63 elu aastal.

Eewangeliumi usk lagunes Saksamaalt ka mitme teiste riikide sisse ja uus waimu elu kewade oli jälle alganud.

5. Kristi usu arendamine Lääne mere kubermangudes.

Wenemaa Lääne mere kubermangudes elasiwad wanal ajal kolm pagana rahwa seltsi: Eestlased, Liiwlased ja Lätlased. Aastal 1186 tuli Holsteini maa preester Meinhard oma abilise nunga Dietrich'iga Lääne mere äärse maadesse risti usku kuulutama. Düina jõe kaldal oli Meinhard suure waewaga mõne Liiwlase risti usku pöörda jõudnud. Warsi ehitas ta sinna kiriku ja kooli ja nende kaitsmiseks pärast ka kantsi. Meinhardi seltsimees Dietrich läks sügawamale maa sisse Koiwa jõe kaldale ja püidis seal paganaid risti usu poole pöörda. Meinhardil läks korda tubli Liiwlase Kaupo risti usku pöörda. Selleläbi hakkas risti usk Liiwimaal jõudsaste lagunema ja paapst nimetas Meinhardi Liiwimaa piiskopiks.

Palju Liiwlaſi laſkſiwad endid küll ristida, oliwad aga ſüdame pooleſt alles paganad. Mitmed pesſiwad ristimiſe Düina jões eneste külleſt ära ja kihutaſiwad rahwa Meinhardi wastu wõitlema. Wõitlemine oli pikaldane ja raske, mitmed langeſiwad ſelle läbi risti uſuſt jälle ära, aga Liiwlane Kaupo jäi kõigis hädas ja kiuſatuſes risti uſule ja ſelle kuulutajale truiks. Suurteſt tegudeſt wäſinud ſuri piiskopp Meinhard aastal 1196. Meinhardi järele tulija Liiwimaa piiskopp Berthold ei wõinud paganate ümberpöörmiſeks mitte palju teha, ſeſt kahe aasta päraſt 1198 ſai ta lahingus ära tapetud.

Kolmas Liiwimaa piiskopp Albert Apeldern oli paganate pöörmiſes waimuliku walitſuſe alla õnnelikum. Tema kutſus Sakſamaalt rüitliſi, kodanikuſi ja töömehi Liiwimaale ja aſutas aastal 1201 Riia linna, mis warſi tähtjaks kauba linnaks ja kantſiks ſai. 1202 aſutas Albert mõega-wendade-ordu. Nende abiga ſundis ta Liiwlaſi ja Lätlaſi 6 aastat järgimööda tule ja mõegaga risti usku wastu wõtma. Sõjaka Eeſtlaste wastu ühendas ta ennaſt Daani kuninga Waldemar'iga ja ſundis ka neid weristes wõitudes oma waimuliku walitſuſe alla.

Düina kallastel ja Koiwa orudes tõuuſiwad ruttu rüitlite losſid ja wõimus. Põlisteſt metſadeſt ſaiwad nende põllud. Liiwlaste ja Lätlaste pühad iied langeſiwad. Kabelites ja kirikutes lauleti Jumalale kiituſt. Lääne mere kiriku riigi aſutaja Alberti elu oli rikas tegudeſt. Ta ſuri aastal 1229.

Päraſt Alberti ſurma ſõdis mõega-wendade-ordu Leedu rahwaga ja ühendas ennaſt ſiis Sakſa rüitli-orduga, kelle heermeister (peamees) Wõnnu kantſis elas. Kaua aega oli Liiwi- ja Eeſtimaa waenu wäljaks Sakſa rüitli-ordu ja piiskopidele, kes maa ja rahwa walitſuſe päraſt wõitleſiwad. Nõnda ſai Lääne mere äärne rahwas risti uſku ſunnitud, ſellepäraſt ei wõinud uſk nende ſüdametes wilja kanda.

Et usu õpetajad ise korratumaste elasiwad ja ahnust ajasiwad, sellepärast jäi rahwale usu elu koguni piina eluks ja paljugi leinasiwad kadunud õnne aega taga, kuni ka Läänemere maades usu parandamine käsile wõeti.

Usu parandamise ajal walitses Liiwimaal wägew Saksa ordu heermeister Walter von Plettenberg. Tema oli ja jäi elu otsani truiks katoliiklaseks, siiski awitas ta ka usu parandamist Lääne mere maades edasi ja kaitses ewangeliumi õpetajaid katoliiklaste tagakiusamise eest.

Lääne mere maade usu parandajate seast on iseäranis nimetamise wäärt Saksamaa mehed Andreas Knöpken ja Sylwester Tegetmeyer. Andreas Knöpken oli esite Riia linnas kodu koolmeister ja õpetas waikselt. Tema teadus ja lahkus sünnitasiwad ewangeliumi õpetusele palju sõpru. Nende seas oliwad ka bürjermeister Durkop ja linna sekretär Lohmüller. Aastal 1522 wõitis Knöpken katoliku preestrid usu üle waidlemises Peetri kirikus ära. Sest saadik tegi ta usu parandamise tööd ka awalikult ja see läks Riias õnnelikult edasi. Et erzpiiskopp Kasper Linde usu parandamise wastu oli, sellepärast wõttis Riia linna nõukogu ennast temast lahti ja seadis Knöpkeni Peetri kiriku õpetajaks. Selles ametis tegi Knöpken wäsimata tööd. Ta õpetas, kirjutas waimulikke lauluse ja oli oma eluga igaühele tähtjaks eeskujuks. Ta suri aastal 1539.

Warsi pärast seda, kui Knöpken õpetama hakkas, säeti ka ewangeliumi õpetaja Tegetmeyer Riiga Jakobi kiriku õpetajaks. Tema õpetas ka Tartus tükk aega suure wäega ewangeliumi usku. Nõnda oli Tegetmeyer Liiwimaal teine usu parandaja. Ta suri 1552 Riiga.

Lääne mere maade usu parandamist edendas ka suurel mõedul usuisa Luther kirja teel. Riia, Tartu ja Pärnu linnale kirjutas Dr. Johann Briesmann Preisimaalt kindla Jumala teenistuse korra ja Wittenbergi linna mees Jakob

Battus toimetas kooli asju. Aegamööda saiwad ka weikſemad linnad ja maa koguduſed omale õpetajad.

Aastal 1525 tehti heermeiſtri Walter von Plettenberg'iga leping, et eewangeliumi õpetuſt pidi kaitſetama ja 1554 kinnitati maapäewa peal, et igaüks keelmata oma usku wõib pidada. Igal pool pidi tubli õpetajate ametisſe ſeadmiſe eeſt hoolt kannetama. Wiimaks aſutati ka Riia linna waimulik kohus Konſiſtoorium 1577. Nõnda ka Lääne mere maades kirikule kindel kord.

Saaremaa piiskopp Johann Kiewel heitis aastal 1524 eewangeliumi usku ja parandas uſu asju ka Saaremaal eewangeliumi õpetuſe järele.

Eestimaal, Tallinnas, oli eewangeliumi õpetajatel Johann Langel ja Johann Maſſienil katoliku waimulikude wasta werine wõitlemine, aga maal läks uſu parandamiſe töö waikſelt edaſi.

Iſeäranis kandis wahwa Rootſi kuningas Gustaw Adolf, kui Lääne mere maad tema walitſuſe alla ſaiwad, ſelle eeſt hoolt, et kirikule head ſeaduſed anti ja kiriku maad kindla põhja peale rajati.

Palju pikaldaſemalt läks uſu parandamiſe töö Kuuramaal. Alles aastal 1530 ſaiwad Kuuramaal mõned eewangeliumi kuulutajad kindlaste ametisſe ſäetud. Päraſt Saksa ordu lagunemiſt ſai Gotthard Kettler, endine ordu heermeister, Kuuramaa herzogiks. Tema kandis wäſimata truuduſega kiriku ja kooli eeſt hoolt. Oma walitſuſe ajal laskis ta 70 kirikut ehitada, waatas iſe hoolega koolide järele ja laskis Lutheri katekismuſe ja mõned tükid piibliſt Läti keelde tõlkida. Kettler ſuri aastal 1587.

Uſu parandamiſeſt ſaadik on eewangelium Lääne mere äärſe rahwa ülem waimu wara ja nende kindel linn.

Kiriku aasta.

Iga ristiinimese kohus on Kolmainu Jumala suuri armu teguſid, mis ta maailma lunastamiſeks on teinud, määletada. Seda teeme igal nädala pühal ja ka muudel püha- wõi täht-päewadel.

Kiriku aasta hakkab eſimiſe Kristuſe tulemiſe pühapäewaga ja lõpeb ſurnute pühal. Teda jaetakſe kahte jakku.

Kiriku aasta eſimiſes pooles pühitſetakſe: Neli Kristuſe tulemiſe pühapäewa — neli pühapäewa enne Jõulu — walmistamiſeks Kristuſe tulemiſe wastu.

Jõulu püha. 25., 26. ja 27. Detſembril. Õnnistegija Jeeſuſe Kristuſe ſündimiſe määlestuſeks.

Nääri, ehk Uue aasta päew. 1. Januaril, mill Kristuſe ümber lõikamiſt ja nime panemiſt, kui ka Jumala armu mööda läinud aastas, määletame.

Kolme kuninga päew. 6. Januaril. Mill eſimiſed paganate ſeaſt Kristuſt tuliwad kummardama (kolm homiku maa tarka). Sellel päewal ſai ka Kristus Jordanis ristitud. Selle järele tulewaid nädala püha päiwi nimetatakſe pühapäewadeks päraſt Kolme kuninga püha. Nende järele tulewad pühapäewad enne ülestõusmiſe püha (9 pühapäewa enne ülestõusmiſe püha).

Keſknädalal, päraſt ſeitsmendamat pühapäewa enne ülestõusmiſe püha, hakkab paastu aeg ja kestab 6 nädalat. Kristuſe kannatamiſe ja ſurma määlestuſeks.

Keſknädalat — eſimiſe paastu püha järele — nimetatakſe Palwe päewaks. Sellel päewal tunnistab terwe ristikogudus oma pattu ja palub Jumalalt andeks andmiſt.

Wiimne paastu nädal nimetatakſe Suureks nädalaks. Ta hakkab Palmipuude pühaga, mill Kristuſe Jeruuſalemma minemiſt määletakſe, kus temale palmi oksi tee peale lautati. Selle nädala Neljaspäew hüitakſe Suureks neljapäewaks — püha õhtu ſöömaaja ſäädmiſe määlestuſeks — ja

Reede, Suureks reedeks: Meie kalli Önnistegija määlestuseks. Kolmandamal päewal päraſt seda on:

Ülestõuusmiſe püha. Kristuſe ülestõuusmiſe määlestuſeks. 40 päewa päraſt seda on:

Taewa minemiſe püha. Kristuſe taewa minemiſe määlestuſeks. 10 päewa päraſt Taewa minemiſe püha on:

Neli pühi, mill Püha Waim wälja walati ja eſimine ristikogudus aſutati. Nädal päraſt seda, Kolmainu Jumala pühaga, lõpeb kiriku aasta eſimine pool. Kolmainuma Jumala ſuurte armu tegude peale tagaſi waadates.

Kiriku aasta teiſe poole pühapäiwi nimetatakſe pühapäewadeks päraſt Kolmainu Jumala püha.

Kiriku aasta teiſes pooles pühitſetakſe ka weel: Jaani päew. 24. Juunil. Ristija Johanneſe määlestuſeks. Lõikuſe püha, pühapäewal päraſt Mihkli päewa, mill Kõigekõrgemat lõikuſe eeſt tänatakſe. Õige uſu üleswõtmiſe püha 19. Oktobril, ehk ſelle järele tulewal pühapäewal. Uſu puhastamiſe ja puhastajate määlestuſeks, ja Surnute püha, kus Jſſandat tänatakſe kõige hea eeſt, mis ta lahkunud wendadele teinud, ja igaüks ennaſt kinnitab uskus igaweſe elu peale.

Seega lõpeb ka kiriku aasta.

Piibel.

Piibel on raamat. Pühad mehed on ta Waimu juhatamiſe järele kirjutanud. Ta on

Püha kiri, ſeſt temas awaldab Jumal oma püha tahtmiſt; ſellepäraſt on piibel ka

Jumala ſõna.

Piibel on kaheſt jauſt: Wanaſt ja uueſt testamendiſt (lepinguſt) kokku pandud. Wana testament räägib wanaſt

lepinguſt, mis Jumal Mooſeſe läbi Jisraeli rahwaga tegi. Uus testament räägib uueſt lepinguſt, mis Jumal oma poja Jeeſuſe Kristuſe risti ſurma läbi kõige inimestega tegi.

Piiblis on mitmeſuguſid raamatuid (kirjaſi), neid jaetakſe ajaloo, õpetuſe ja prohwetite raamatuteks. Iga raamat on peatükkidesſe ja peatükid ſalmidesſe jaetud. Üksikuid ſalme nimetatakſe piibli ſalmideks.

I. Wana testamendi (lepingu) raamatud.

1. Ajaloo raamatud.

5 Mooſeſe raamatut.
Jooſua raamat.
Kohtumõiſtjate raamat.
Ruti raamat.
2 Saamueli raamatut.
2 kuningate raamatut.
2 ajaraamatut.
Esra raamat.
Nehemia raamat.
Esteri raamat.

2. Õpetuſe raamatud.

Jiobi raamat.
Taaweti laulu raamat.
Saalomoni õpetuſe ſõnad.
Saalomoni koguja raamat.
Saalomoni ülem laul.

3. Prohwetite raamatud.

Suured prohwetid: Jeſaia. Jeremia. Jeremia nutulaul. Eſekiel. Taaniel.

Weikſed prohwetid: Hoſea. Joel. Aamos. Obadja. Joonas. Mika. Nahum. Habakuk. Sewanja. Aggai. Sakarias. Malakia.

Apokriiwa raamatud.

Juuditi raamat.
Saalomoni tarkuſe raamat.
Toobia raamat.
Siiraki raamat.
Paaruki raamat.
2 Makabeejite raamatut.
Esteri raamatu tükid.
Suſanna ja Taanieli ſündinud aſi.
Pell, wõeras Jumal.
Paabeli lendaw madu.
Aſaria palwe.
Kolme mehe kiitus tuliſes ahjus.
Manaſſe palwe.

Nõnda leiame wanas testamendis: 17 ajaloo, 5 õpetuſe, 17 prohweti ja 14 apokriiwa raamatut.

Ajaloo raamatud räägiwad, kuidas Jumal maailma loonud, kuidas patt ja ſurm maailma ſiſſe on tulnud, kuidas Jumal Jisraeli rahwaga lepingu teinud ja neid patuſt ja ſurmaſt ära peasta tõutanud.

Õpetuſe raamatud õpetawad meile Jumala teed ehk tahtmiſt ja juhatawad meid igas elu juhtumiſes. Tähtſam nende ſeaſt on Taaweti laulu raamat, ſuuremalt oſalt kuninga Taaweti luuletatud.

Prohwetite raamatud noomiwad inimeſi nende patu pärаſt, hüiawad kõiki meele parandamiſele ja kuulutawad Jumala riigi tulewaid asju, iſeäranis aga Õnnistegija Jeeſuſe Kristuſe tulemiſt.

Apokriiwa ehk ſalajad raamatud (neid ei lubatud awaliku Jumala teenistuſe juures tarwitada, ſaiwad ſellepärаſt Apokriiwa-, ſee on ſalajaks raamatuteks nimetatud) ei ole küll mitte eelnimetatud raamatute wääriliſed, aga neid ſünnib ſiiski mitme waga ja kaſuliku õpetuſe pärаſt, mis nende ſeeſt leiame, kalliks pidada. Tähtſamad nende ſeaſt on: Saalomoni tarkuſe raamat, Toobia raamat, Siiraki raamat ja 2 Makabeejite raamatut.

II. Uue testamendi (lepingu) raamatud.

1. Ajaloo raamatud.

Matteuſe eewangelium. Luuka eewangelium.
Markuſe eewangelium. Johanneſe eewangelium.
Apoſtlite teud.

2. Õpetuſe raamatud.

Pauluſe raamat (kiri) Rooma rahwale.
Pauluſe 2 raamatut Korintuſe rahwale.
Pauluſe raamat Kalatia rahwale.
Pauluſe raamat Ewesſuſe rahwale.
Pauluſe raamat Wilippi rahwale.
Pauluſe raamat Kolosſuſe rahwale.
Pauluſe 2 raamatut Teſſalonika rahwale.
Pauluſe 2 raamatut Timoteuſele.
Pauluſe raamat Tiituſele.
Pauluſe raamat Willemonile.
Peetruſe 2 raamatut.
Johanneſe 3 raamatut.
Pauluſe raamat Eebrea rahwale.
Jakoobuſe raamat.
Juuda raamat.

3. Prohweti raamat.

Johanneſe ilmutamiſe raamat.

Nõnda leiame uues testamentis 5 ajaloo raamatut, 21 õpetuſe raamatut ja ühe prohweti raamatu.

Apoſtlite (ſaadikute) ajaloo raamatuid ehk kirjaſi nimetatakſe eewangeliumideks, ſee on: rõõmu ſõnumiteks, ſeſt nad kuulutawad ſeda rõõmuſt ſõnumit, et Jeeſus Kristus inimeſeks ſaanud ja maa peal taewa riigi aſutanud; et ta

kõiki neid, kes tema sisse usuwad, patust peastab ja neile Isa riikis igawest õnnistust annab. Ewangeliumi kirjutajaid nimetatakse ka ewangelistideks.

Õpetuse raamatud on ka apostlite kirjutatud. Nad asutasiwad mitmed risti kogudused ja pidiwad neid sellepärast tihti kirjade läbi juhatama; sellepärast nimetatakse neid raamatuid epistliteks s. o. kirjadeks. Need juhatawad meid õiete risti usu õnnistust ära tundma. Sealt leiame meie troosti kurbduses ja kinnitust nõdruses. Nad wiiwad meid armu sügawuse sisse ja waimustawad meid lootuses igawese õnnistuse peale.

Uue testamendi lõppus leiame meie ka prohweti raamatu. See maanitseb ristikogudust patu elu maha jätta ning uskus, armastuses ja lootuses otsani kindlaks jäeda, ilmutab meile ristikoguduse tulewaid asju ja kuulutab wiimist kohut ja Kristuse igawest auu riiki.

Piibel sai wõeras keeles kirjutatud, wana testament Ebrea ja uus Kreeka keeles. Aastal 1521 hakkas usuisa Dr. Martin Luther piibelt Saksa keelde ümber tõlkima. Eesti keelde kirjutasiwad uue testamendi aastal 1705, ja terwe piibli aastal 1739 kiriku õpetajad. Suurema waewa nägija selle töö juures oli kuulus Jüri kiriku õpetaja Anton Thor Helle.

Kui ka piiblid esiotsa kallimad oliwad ja kehwematel neid raske oli saada, siis on nad nüid piibli seltside läbi kõikidelle kätte muretsetud ja seega on — tänu Jumalale — meie õntsaks saamiseks palju tehtud. Piiblist õpime meie Jumalat tundma ja armastama. Tema juhatab meid elu teed leidma ja annab meile jõuudu, seda käia. Ta on raamatute raamat. Meie ülem hool aga olgu, et meie temas iga päew oma hinge toidame: Õppigem! ja elagem selle järele! siis wõime waga Taawetiga tunnistada: „Su sõna on mu jalale lambiks ja walguseks mu elu tee peal."

Jumala teenistuse kord.

Kogudus: (laulab hakatuse laulu).

Õpetaja: Auu olgu Isale, Pojale ja püha Waimule, nõnda kui algmiseſt oli, nüidki on ja jäeb igaweseſt ajaſt igaweste! Aamen.

Armſad hinged Issanda ſees!

Et meie ſiin üheskoos oleme, Jumalat waimus ja tões kummardamas, Teda kõige Tema heategemiste eeſt tänamas, ja kõik palumas, mis meil ihu ja hinge pooleſt tarwis on; ſiis tahame, oma kõlwatumat lugu elawalt tundes, enne oma patu ſüidi Temale tunnistada, ja teine teiſega üelda:

Armuline Jumal ja Iſa! Südame alanduſes tunnistame Sinu ette omad mitmeſuguſed patud ja üleastumiſed. Waata taewaſt halastuſega meie peale, kes meie kahetſedes Su ette tuleme, ja anna meile kõik meie patud andeks, Oma armſa Poja, meie Issanda Jeeſuſe Kristuſe kalli äralunastamiſe päraſt, Aamen.

Kogudus: Issand halasta! Kristus halasta! Issand halasta!

Õpetaja: Kõigewägewam, igawene Jumal antku meile oma põhjatuma halastuſe ja oma armſa Poja Jeeſuſe Kristuſe päraſt kõik meie patud andeks, ja antku meile armu, meie elu parandada, et meie temaga igaweſt elu ſaame.

Kogudus: Aamen.

Õpetaja: Auu olgu Jumalale kõrges!

Kogudus: (laulab) Auu, kiitus olgu igaweſt — eſimine ſalm.

Õpetaja: Issand olgu teiega!

Kogudus: Ja ſinu waimuga!

Õpetaja: Palugem: Oh Issand Jumal, armas taewane Isa, meie palume Sind, wõta meid oma püha Waimu läbi juhatada ja walitseda, et kõigest südamest Sinu sõna kuuleme ja wastu wõtame, ja et meie seeläbi saame pühitsetud, ja Jeesuse Kristuse peale kõik oma usu lootust paneme, oma elu Sinu sõna järele parandame ja kõige pahanduse eest hoiame, kuni meie Sinu armu läbi Kristuse sees igaweste õntsaks saame, seesama Sinu Poja Jeesuse Kristuse, meie Issanda läbi.

Kogudus: Aamen, Aamen.

Õpetaja: (lueb eewangeliumi ehk epistli sõnad.)

Kogudus: Halleluuja!

Õpetaja: (lueb usuõpetuse.)

Kogudus: Aamen, Aamen, Aamen.

Laul enne jutlust. Jutlus. Kiriku palwe ja laul pärast jutlust.

Õpetaja: Issanda nimi olgu kiidetud ja auustud!

Kogudus: Igawesest ajast igaweste!

Õpetaja: Palugem: Issand Jumal, armas taewane Isa, meie täname Sind südamest, et Sa oma püha sõna meile nii rohkeste lased kuulutada, ja palume Sind, jaga meile heldest armust oma püha Waimu, et meie mitte ükspäinis sõna kuuljad, waid ka sõna tegijad oleme, Sinu sõnast oma nõtra usku kinnitame, oma elu seda mööda ajame, ja wiimaks õntsaks saame, Jeesuse Kristuse, Sinu Poja, oma Issanda läbi.

Kogudus: Aamen.

Õpetaja: Issand õnnistagu sind ja hoitku sind!
Issand lasku oma pale paista sinu peale ja olgu sulle armuline!

Issand tõstku oma pale sinu peale ja antku sulle rahu!

Kogudus: Aamen, Aamen, Aamen.

Lõpu laul.

Altari Saakramendi pühitsemise wiis.

Õpetaja: Issand olgu teiega!

Kogudus: Ja sinu waimuga.

Õpetaja: Tõstke südamed Issanda poole!

Kogudus: Meie tõstame südamed Issanda poole!

Õpetaja: Tänagem Issandat, oma Jumalat!

Kogudus: See on õige ja kohus.

Õpetaja: Tõeste! see on õige ja kohus ja hea, et Sind, püha Isa, kõigewägewam Issand, igal ajal ja kõikis paikus täname Jeesuse Kristuse, oma Issanda läbi, kellepärast Sina meie peale armu heidad, meie patud meile andeks annad, ja igawest õnnistust tõutad. Sellepärast laulame kõige inglite ja taewa wäe hulkadega Sinu auu nimele kiituse laulu.

Kogudus: Püha, püha, püha on meie Jumal, see Issand Seebaot! Taewas ja maa on täis Tema auu!

Õpetaja: Issa meie, kes sa oled taewas n. n. e.

Kogudus: Aamen.

Õpetaja: Meie Issand Jeesus Kristus sell ööśel j. n. e.

Õpetaja: Issanda rahu olgu teie kõikidega! Aamen.

Kogudus: Oh Jumala Tall, kes maailma patud kannad, halasta meie peale! Oh Jumala Tall, kes maailma patud kannad, halasta meie peale! Oh Jumala Tall, kes maailma patud kannad, anna meile oma rahu!

Päraſt Jumala armu jagamiſt.

Õpetaja: Tänage Iſſandat, ſeſt tema on hea! Halleluuja.

Kogudus: Ja tema heldus kestab igaweste! Halleluuja!

Õpetaja: Palugem: Meie täname Sind, kõigewägewam Jumal, et Sina ſelleſinatſe kalli andega meid oled jahutanud; ja palume Sind, õnnista meile ſeda armuſt, et meie uskus Sinu ſisſe wäge wõtame ja iſekeskes kõik ſüdameliku armastuſe ſees elame, Jeeſuſe Kristuſe, Sinu armſa Poja, oma Iſſanda läbi.

Kogudus: Aamen.

Õpetaja: Iſſand õnnistagu ſind ja hoitku j. n. e.

Kogudus: Aamen, Aamen, Aamen.

Lõpu-laul.

Sisu kord.

Wana säädusе (lepingu) piibli lugu.

Lehe külg:

1. Loomisest 3
2. Inimese langemine 4
3. Kain ja Aabel 5
4. Wee uputus 6
5. Aabraham 8
6. Aabrahami eestpalwe; Soodoma ja Gomorra hukkaminek 10
7. Jisak 11
8. Eesaw ja Jakob 14
9. Jakobi teekäik ja teenistus 15
10. Jakob tuleb isamaale tagasi 16
11. Joosep müiakse ära 18
12. Joosep Egiptuse maal 19
13. Joosepi wendade teekonnad Egiptuse maale . . 20
14. Joosep annab ennast wendadele teada 22
15. Jakob Egiptuse maal 23
16. Moosese sündimine ja põgenemine 25
17. Moosese kutsumine 26
18. Jisrael pääseb Egiptusest 28
19. Jisraeli rahwas kõrbes 29
20. Käsud antakse Siinai mäe peal 30
21. Maa kuulajad. Mooses sureb 32
22. Jisraeli rahwas saab Kaanani maale 34
23. Kiideon 35
24. Simson 37

Lehe külg:

25. Eeli ja Saamuel 39
26. Kuningas Saul 40
27. Taawet 42
28. Saul ajab Taawetit taga 44
29. Taawet kuningas 45
30. Absalom. Taaweti wiimsed elupäewad . . . 48
31. Saalomoni walitsus 49
32. Israeli riik jaetakse kaheks 50
33. Prohwet Eelias 51
34. Prohwet Eliisa 54
35. Juuda kuningriik 55
36. Israeli ja Juuda riigi ots 57
37. Juuda rahwas Paabelis wangis 58
38. Jeruusalem ehitatakse jälle üles 60
39. Juuda rahwa sündmus päraſt Paabeli wangipõlwe 62
40. Prohwetite ettekuulutused Kristuse peale . . . 63

Uue sääduse (lepingu) piibli lugu.

Lehe külg:

1. Ristija Johanneſe sündimine 67
2. Jeesuse sündimine 68
3. Hommiku maa targad 70
4. Jeesuse lapse põli 71
5. Ristija Johannes 72
6. Jeesust kiusatakse, ta teeb imetähe ja puhastab templit 73
7. Peetruse kalaſaak. Jüngrite walitamine . . . 75
8. Jeesus õnnistab lapsukesi ja õpetab Natsaretis . . 76
9. Mäe jutlus 77
10. Jeesuse kõne Nikodeemusega 79
11. Jeesus waigistab tuule ja mere ja söödab 5000 meest 80
12. Jeesus könnib wee peal ja räägib elu leiwast . . 81
13. Kapernauma päälik. Jeesus annab patud andeks . 82
14. Jeesus teeb mitmesuguseid haigeid terweks . . . 84
15. Jaiiruse tütar. Naini linna noormees 85
16. Jeesus äratab Laatsaruse surnust ülesse . . . 86
17. Mõistukõne külwajast, sinepi iwast ja salajast waranduſest 87
18. Mõistukõne suuresi õhtusöömaajast ja kümmnest neitsist 88
19. Mõistukõne halastamata sulaſest ja halastajast Samaaria mehest 90
20. Mõistukõne ärakadunud pojast 91

Lehe külg:

21. Mõistukõne alandlikust tõllnerist, ärakadunud lammast ja heast karjasest 93
22. Jeesus kuulutab oma kannatamist ette, teda muudetakse 94
23. Jeesus lähäb Petaania kaudu Jeruusalemma ja puhastab teist korda templit 95
24. Püha õhtusöömaaeg 97
25. Jeesus Ketsemani aias 98
26. Jeesus mõistetakse surma 100
27. Jeesus Pilaatuse ees 101
28. Jeesuse surm 103
29. Jeesuse matmine 104
30. Jeesuse ülestõusmine 106
31. Ülestõusmise päewa õhtu 107
32. Issanda wiimased ilmumised ja taewa minemine . 109
33. Püha Waimu wälja walamine. Esimine ristikogudus 110
34. Weretunnistaja Tehwanus. Moora maa mees saab usklikuks 112
35. Apostel Peetrus 114
36. Saulus saab apostliks 116
37. Pauluse esimine missioni-teekond 117
38. Pauluse teine missioni-teekond 118
39. Pauluse kolmas missioni-teekond 120
40. Paulus Rooma linnas wangis 121

Weikene Lutheri katekismus piibli salmidega.

Lehe külg:

Esimine peatükk. Jumala 10 püha käsku 125
Teine peatükk. Püha risti-usk 132
Kolmas peatükk. Meie Isa püha palwe 140
Neljas peatükk. Püha ristimine 146
Wiies peatükk. Püha altari saakrament 148

Tarwitawamad kiriku laulud.

Laulud Kristuse tulemisest.

Lehe külg:

1. Kuis pian wastu wõtma 153
2. Nüid tehke kõrgeks wärawad 153
3. Tänu olgu Jumalal, kõikis paikus 154

Kristuse sündimisest.

Lehe külg:

4. Ma tulen taewast ülewelt 154
5. Nüüd Jumalale anustust 154
6. Oh püha laps! kes Sind näeb südames . . . 155
7. Rõõmustes mu süda kargab 155

Uue aasta laulud.

8. Aita Jeesus korda minna 155
9. Nüüd Jumal mina kiidan 156
10. See wana aasta mööda läin'd 156
11. Uut aastat meie algame 156

Kolme kuninga päewa laul.

12. Heroodes, miks sa ehmatad 156

Kristuse kannatamisest ja surmast.

13. Armas Jeesus, armastaja 157
14. Jeesus, surma ära wõitja 157
15. Mis oled sina armas Jeesus teinud 157
16. Oh Jeesus sinu walu 158
17. Oh Jumal tule sina 158
18. Oh leinagem! ja kaebagem 158
19. Oh süita Tall! Oh Jeesus! 158
20. Üks tallekene lepitas 159

Kristuse üles-tõusmisest.

21. Oh! tõstkem oma heale 159
22. Wõta Issandat nüüd kiita 159

Kristuse taewa-minemisest.

23. Oh Jeesuke! Su järele meid tõmba 159

Tänu ja kiituse laulud.

24. Eks mu kohus tänu teha 160
25. Mu hing oh! rõõmsast kiida 160
26. Nüüd kiitku kõigest südamest 160
27. Oh anna tuhat keelt sa mulle 161
28. Oh! wõtkem Jumalat Suust, südamest . . . 161
29. Wõta nüüd Issandat wägewat Kuningast . . . 161

Lootuseſt Jumala peale.

Lehe külg:
30. Ei lahku mina sinuſt 162
31. Kes Jumalat nii laseb teha 162
32. Mis waewab sinu südant 163

Jumala armu nõuuſt.

33. Arm, kes sa mind oled loonud 163
34. Nüüd olen mina põhja leidnud 163

Jumala sõnaſt.

35. Sa inimene usinaſt 164
36. Armas Jeesus! awita 164

Jumala teenistuse laulud.

37. Auu, kiitus olgu igaweſt 164
38. Üks hingamise päew on see 164
39. Oh Jeesus Kristus! tule sa 164
40. Meie, kes siin ühes palweid teinud 165

Misſioni laul.

41. Oh Jumal! tule armuga 165

Pühaſt õhtuſöömaajaſt.

42. Minu süda rõõmustele 165

Patuſt ja patuſt pöörmiſeſt.

43. Issand! oma wiha sees 166
44. Mis tänu mõistan ma 166
45. Oh armu juur, Mu patt on suur 166
46. Oh Jeesus! ülem abimees 166
47. Su peale üksnes Jeesuke 167
48. Su poole, Issand, südameſt 167

Usuſt, usu õiguseſt ja julguseſt.

49. Kõik kallis hinge õnnistus 167
50. Kristuse weri õigus ka 167
51. Mu hinge karjane Jehoowa 168
52. Mu Jeesus wõtab patuſid 168

Kaswamiſeſt Kristuſes.

Lehe külg:

53. Oh waga Jumal! kes 168
54. Tulge ristiinimeſed 168
55. Ülem preester, kes ſa tõeſt 169

Palweſt.

56. Ma armastan, oh Jumal! ſind 169
57. Oh Jsſa taewa riigi ſees! 169
58. Sull, ſull, Jehoowa! tahan laulda 169

Kannatuſeſt ristis.

59. Ma hüian Jeeſus! appi ſind 170
60. Oh Jumal! ſinu peal 170

Maailma ära ſalgamiſeſt.

61. Üks on tarwis, armas Jumal! 170

Armastuſeſt Kristuſe wastu.

62. Helde Jeeſuke! Sinu ſuguſtki 170
63. Hinge peiuke, Helde Jeeſuke 171
64. Jeeſus, tule minule! 171
65. Küll ſa helde Jeeſus tuled 171

Südame andmiſeſt Jsſanda kätte.

66. Jeeſukeſt ei jäta ma 171
67. Jeeſus rõõmustaja 172
68. Ma kiitlen ükspäinis neiſt weriſiſt 172
69. Mu armas Jeeſus, minu rõõm! 172

Pühaſt ristikoguduſeſt.

70. Jumal wägew walitſeja 172
71. Meil oma ſõna kinnita 173
72. Oh Jumal! waata heldeste 173
73. Edaſi, edaſi! Siion! mine walguſes 173
74. Meil tuleb abi Jumalaſt 174
75. Küll wagabe elu ſiin ſeeſtpidi hiilgab 174
76. Nüid paistab meile kauniste 174
77. Oh Jumala lapſed kuis armuga lugu 175

Surmast ja ülestõusmisest.

		Lehe külg:
78.	Jeesus, Õnnistegija, on mu lootus	175
79.	Lühikene, üürikene	175
80.	Ma tahan jätta maha	176
81.	Mu elu Kristus ise	176
82.	Nüid surnu keha matame	176
83.	Su hooleks ennast annan ma	176

Wiimsest kohtust ja igawesest elust.

84.	„Ärkage!" nii wahid hüidwad	177
85.	Jeruusalem, sa püha taewa linn	177
86.	Oh kui õntsad on need pühad taewas	177
87.	See aeg on tõest ukse ees	177

Hommiku laulud.

88.	Jeesus wara wälja tõttab	178
89.	Jumal maa ning taewa Looja	178
90.	Ma tänan sind, et oled mind	178
91.	Mu hing, oh anna südamest	179
92.	Mu süda! ärka üles	179
93.	Ma südamest ja meelest	179

Õhtu laulud.

94.	Karjane sa walwad	180
95.	Nüid hingwad inimesed	180
96.	Nüid on meil päew ju lõppenud	180
97.	Päew lõpeb nüid, Jäe, armas Jeesus	181

Reisi laul.

98.	Oled kaugel seltsist ka	181

Lõpu laulud.

99.	Oh meile, Issand Jeesus, Jäe oma	181
100.	Õnnista ja hoia, Waimuga meid	182

Laulud tähestiku järele.

	Lehe külg:
Aita Jeesus korda minna	155
Armas Jeesus armastaja	157
Armas Jeesus awita	164
Arm, kes sa mind oled loonud	163
Auu, kiitus olgu igaweſt	164
„Ärkage!“ nii wahid hüidwad	177
Eks mu kohus tänu teha	160
Ei lahku mina sinuſt	162
Edaſi, edaſi, Siion! mine walguſes	173
Heroodes miks sa ehmatad	156
Helde Jeesuke, sinu suguſtki	170
Hinge peinke, helde Jeesuke	171
Jeesus surma ära wõitja	157
Jeesus tule minule	171
Jeesus rõõmustaja, Hinge jahutaja	172
Jeesus Õnnistegija, on mu lootus	175
Jeesus wara wälja tõttab	178
Jeesukeſt ei jäta ma	171
Jumal wägew walitseja	172
Jumal maa ning taewa Looja	178
Jeruuſalem sa püha taewa linn	177
Issand oma wiha sees	166
Kuis pian wastu wõtma	153
Kes Jumalat nii laseb teha	162
Kõik kallis hinge õnnistus	167
Kristuſe weri, õigus ka	167
Küll sa helde Jeesus tuled	171
Küll wagade elu siin seespidi hiilgab	174
Karjane sa walwad	180
Lühikene, üirikene on siin meie elu	175
Ma tulen taewaſt ülewelt	154
Ma tahan jätta maha	176
Ma tänan Sind, et oled mind	178
Ma armastan oh Jumal Sind	169
Ma hüian Jeesus appi Sind	170
Ma kiitlen ükspäinis neiſt weriſeiſt haawuſt	172
Ma südameſt ja meeleſt	179
Mu hing oh! rõõmſaſt kiida	160
Mu hing oh! anna südameſt	179

Lehe külg:

Mu hinge karjane Jehoowa 168
Mu Jeesus wõtab patusid 168
Mu armas Jeesus, minu rõõm 172
Mu elu Kristus ise 176
Mu süda ärka üles! 179
Minu süda rõõmustele! 165
Meie, kes siin ühes palwid teinud 165
Meil oma sõna kinnita 173
Meil tuleb abi Jumalast 174
Mis oled Sina armas Jeesus teinud? 157
Mis waewab sinu südant 163
Mis tänu mõistan ma 166
Nüüd Jumalale auustust 154
Nüüd Jumal mina kiidan 156
Nüüd tehke kõrgeks wärawad 153
Nüüd kiitku kõigest südamest 160
Nüüd olen mina põhja leidnud 163
Nüüd paistab meile kauniste 174
Nüüd surnu keha matame 176
Nüüd hingwad inimesed 180
Nüüd on meil päew ju lõppenud 180
Oh Jeesus sinu walu 158
Oh Jeesus Kristus tule sa 164
Oh Jeesus ülem abimees 166
Oh Jeesuke, su järele meid tõmba 159
Oh Jumal tule sina 158
Oh Jumal tule armuga 165
Oh Jumal Sinu peal 170
Oh Jumal waata heldeste 173
Oh Jumala lapsed, kuis armuga lugu 175
Oh Issa, taewa riigi sees 169
Oh meile Issand Jeesus 181
Oh süüta Tall, oh Jeesus! 158
Oh püha laps! kes sind näeb südames 155
Oh waga Jumal! kes kõik annid meile 168
Oh! wõtkem Jumalat, suust südamest 161
Oh! anna tuhat keelt sa mulle 161
Oh, armu juur! mu patt on suur 166
Oh tõstkem oma heale, ja laulgem 159
Oh kui õntsad on need pühad taewas 177

Lehe külg:

Oh leinagem ja kaebagem 158
Oled kaugel seltsist ka 181
Õnnista ja hoia 182
Päew lõpeb nüid, jäe, armas Jeesus, mulle! . . . 181
Nõõmustes mu süda kargab 155
Sa inimene usinast oh waata! 164
Su peale üksnes Jeesuke 167
Su poole Issand südamest 167
Su hooleks ennast annan ma 176
Sull, sull! Jehoowa tahan laulda 169
See wana aasta mööda läind 156
See aeg on tõest ukse ees 177
Tänu olgu Jumalal, kõikis paikus 154
Tulge ristiinimesed 168
Nut aastat meie hakkame 156
Üks tallekene lepitas 159
Üks hingamise päew on see 164
Üks on tarwis armas Jumal 170
Ülem preester, kes sa tõest 169
Wõta Issandat nüid kiita 159
Wõta nüid Issandat wägewat kuningat 161

Lisa.

I. Jutustused ristikoguduse sündmusest.

Lehe külg:

1. Jeruusalemma linna ära häwitamine 185
2. Ristikogudust kiusatakse taga. Ta wõidab . . . 186
3. Ristikoguduse raisku minek 188
4. Usu parandamine 190
5. Risti usu arendamine Lääne mere kubermangudes . 192

II. Kiriku aasta 196

III. Piibel 197

IV. Jumala teenistuse kord 202